

૨૪૯૭

The Department of Public Instruction, Bombay.

THE LIFE OF COLUMBUS.

Translated into Gujarati from Robertson's
History of America, Book II.

BY
PRÁNLÁL MATHURÁDÁS
AND

ÁNANDRÁO CHÁPÁJI.

EIGHTH EDITION.—6,000 COPIES.

*Registered for copy-right under the Government of India's
Act XXV of 1867.*

Bombay:

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1885.

(All Rights reserved.)

Price Five Annas.

૨૪૯૭

મુંબઈ ઈક્ષાકાનું સરકારી કેળવણી ખાતું.

કોલમ્બસનો વૃત્તાત.

રાખર્સનકૃત અમેરિકાના ઇતિહાસના બીજા પ્રકરણનું
ભાષાંતર,

પ્રાણુલાલ મથુરાદાસ

તથા

આનંદરાવ ચાંપાળ.

એઓએ ગૂજરાતીમાં કર્યું.

આડમી આવૃત્તિ.—૬,૦૦૦ પ્રત.

આ ચોગડીની માલિકી સન ૧૮૬૭ ના રૂપ મા આકટ મુજબ નોંધેલી છે.

મુંબઈ;

ગવર્નમેંટ સેન્ટ્રલ પ્રિંટ હીપો.

સન ૧૮૮૫.

આ પુસ્તકસંબંધી સર્વે અધિકાર સરકારે સ્વાધીન રાખેલા છે.

કીમત પાંચ આના.

મુંબઈ

“નિર્ણયસાગર” છાપખાનામાં છાપ્યો છે.

કોલમ્બસનો વૃત્તાત.

જન્મ તથા કેળવણી.

પોર્ટુગીઝલોકોએ જે શોધ કીધા તેની કીર્તિથી મીહ પામી
 ને કેટલાક પરદેશી તેમની ચાકરીમાં રહ્યા, તેમાં ફિરતકર કોલમ્બસ
 અથવા કોલમ્બસ એ નામે પુરૂષ જેનવાના પ્રજ્ઞસત્તાક રાજ્ય
 નો રહેવાશી પણ રહ્યો. તેની જન્મભૂમિ તથા તેનો જન્મકાળ
 એ ખચિત માલૂમ નથી; પરંતુ તેનું કુળ જિંચું હતું, પણ ધણું
 સંકટને લીધે ગરીબ થઈ ગયું હતું. તેના વડીલો વહાણમાં
 ચાકરી કરીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા હતા; અને તે ધંધામાં
 વિશેષે કરીને યોગ્યતા આણનાર એવા જે ગુણ તથા બુદ્ધિ તે
 એનાં ચિન્હ કોલમ્બસમાં નાનપણથી જ દાસવા લાગ્યાં. તેનાં
 માળાપે તેને જે કેળવણી આપી તે ઉપરથી ભાસેછે કે પોતાના
 પુત્રના મનનું પાળપણમાંથી એ ધંધા તરફનું જે વલણ તેને
 અટકાવ ન કરતાં ઊલટાં તેને પુષ્ટિ અને ઉત્તેજન આપ્યાં. તે
 કાળમાં લાટિન વિના ખોલેલા ભાષામાં શાસ્ત્ર સ્વીખવતા ન હતા,
 માટે તે બોલીમાં કાંઈક જ્ઞાન થયા પછી તેણે ભૂમિતિ, બુદ્ધિ-
 વિદ્યા, જ્યોતિષશાસ્ત્ર, અને ચિત્રવિદ્યા, એઓમાં શિક્ષા લીધી.
 જે શાસ્ત્રઉપર પોતાની ઘણી પ્રીતિ એવું જે નૌકાશાસ્ત્ર તેની
 સાથે આ ઉપર લખેલી વિદ્યાઓનો સંબંધ છે માટે ૬૦૦ સ૦
 તેણે તેઓનું અધ્યયન એટલા મોટા થમથી તથા ૧૧૬૧.
 ભાવથી કીધું કે તેમાં તે જલદીથી પ્રેમાણ થયો.
 એટલી વિદ્યા સંપાદન કીધા પછી જે સમુદ્રે કરીને તે એટલી

મોટી કીર્તિને પામ્યો, તે સમુદ્ર ઉપર કોલમ્પસે ચૌદ વર્ષની ઉંમરમાં જઈને પોતાના વર્તનક્રમનો પ્રારંભ કર્યો. • ભૂમધ્ય સમુદ્રનાં જે બંદરોમાં તેના દેશી જેનોઈઝ લોકો વારે ધડીએ આવળ કરતા હતા, ત્યાં એણે પ્રથમ સફરો કરી. ૬૦ સ૦

તેના અપળ મનને આ સફરો ટૂંકી પડી માટે તેણે ૧૪૬૭.

ઉત્તર તરફના સમુદ્રોમાં એક પર્યટન કરી, અને એ સલામતો કિનારો જ્યાં ઇંગ્લિશ અને ખ્રીષ્ટ લોકોએ મરંચ પકડવાને જવા માંડ્યું હતું ત્યાં કોલમ્પસ ગયો. એ સમયે સર્વ દિશાએ વહાણ ચલાવવામાં લોકોને હિમ્મત આવી હતી, માટે એ ટાપુ જેને પ્રાચીન લોકો થુલીસ કરીને કહેતા હતા તે મુકીને ધ્રુવવૃત્તના કેટલાક અંશ સૂધી તે આગળ ચાલ્યો. એ સફરથી તેની જિજ્ઞાસા પૂર્ણ થઈ, અને વહાણ સંબંધી કામમાં તેને જ્ઞાન થયું થયું; પરંતુ દ્રવ્યની કાંઈ વિશેષ પ્રાપ્તિ થઈ નહિ. ત્યારપછી પોતાના નામનો અને પોતાના કુટુંબ માંહેલો એક પુરુષ જે પ્રખ્યાત નાપુદા હતો તેની ચાકરીમાં એ રહ્યો. એ નાપુદાએ પોતાની સત્તા નીચે અને પોતાના અર્થથી થોડાંક વહાણો માંડેલાં હતાં, અને એણે વિનીશિઅન તથા મુસલમાન લોકો વ્યાપારમાં એના દેશના પ્રતિરુદ્ધી હતા, તેમની સાથે કોઈ કોઈ વખત સમુદ્રમાં લડાઈ કરીને દ્રવ્ય અને કીર્તિ મેળવ્યાં હતાં. કોલમ્પસ તેની ચાકરીમાં કેટલાંક વર્ષ સૂધી રહ્યો, અને પોતાને વહાણના કામમાં ઘણો અનુભવ થયો હતો તેથી, તથા પોતે બહાદુરી દેખાડી તેથી, ત્યાં એણે સારી આખર મેળવી. વિનીશિઅન લોકોનાં કેટલાંક વહાણો નેપર્લીન્ડસમાંથી ભારે કીમતદાર માલ ભરીને આવતાં હતાં તેઓની, અને કોલન અથવા કોલમ્પસના શેઠનાં વહાણોની વચ્ચે પોર્તુગાલના કિનારા આગળ એક મોટી લડાઈ થઈ; એ સમયે જે વહાણ

ઉપર કોલમ્બસની નીમણુક થઈ હતી, તથા શત્રુના જે વહાણની સાથે તેનું વહાણ ભરવું હતું તે, ખત્તે સળગી ઊઠ્યાં. એવા મોટા સંકટના વખતમાં એની ધીરજ તથા સમયસૂચકતા ગઈ નહિ. તેણે સમુદ્રમાં તુરત ભુસ્કો માર્યો, અને એક તરતું હલ્લેસું પકડી લઈને તેના આશ્રયથી, અને તરવામાં પોતાની ચપળતાથી, કિનારો છ મૈલ કરતાં વધારે દૂર હતો, તોપણ ત્યાં પોતે આવી પહોંચ્યો, અને જે પ્રાણીને આજળ મોઢાં મોઢાં પરાક્રમ કરવાસાથે ઈશ્વરે નિર્માણ કીધું હતું તેનું આ રીતે સંરક્ષણ થયું.

એ પુરૂષમાં પ્રવાસ કરવાની શક્તિ પાછી આવતાંજ તે ભિસ્પોન શહેરમાં ગયો. ત્યાં તેના ધણાક દેશી લોક આવી રહ્યા હતા, તેઓએ તેની યોગ્યતા તથા બુદ્ધિ જોઈને ધણા પ્રસન્ન થયા અને તેમણે એને ધણી જીવિંતિ કરીને કહ્યું કે તમે આહિં રહો, અને આ રાજ્યમાં નૌકાશાસ્ત્ર વિષે તમારી કુશળતા તથા માહિતગારીથી તમે નામાંકિત થયા વિના રહેશો નહિ. જે સાહસિક પુરૂષોને નવા દેશો જોવાની અને પોતાની કીર્તિ વધારવાની ઇચ્છા હતી, તેમને તે સમયમાં પોર્તુગીઝ્ લોકોની આકરીમાં રહેવાનું ધણું મન થતું હતું. કોલમ્બસે પોતાના મિત્રોની આસલાહ પુરીથી લક્ષ દઈને સાંભળી, અને તે દેશની એક કુળવાન બઈરી સાથે મહોબત કરીને લખ કીધા પછી પોતે ભિસ્પોન શહેરમાં વસ્યો. એ સંબંધ થયાથી એનું મન સમુદ્રક્રમણ કરવા ઉપરથી ઊઠી ન જતાં તે કામની વિદ્યામાં વધારે જ્ઞાન મેળવવાની એને સંધિ મળી, અને વળી એ વિષે જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરવાને એ પુરૂષમાં નવી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ. તે દેશના હેન્રી નામે રાજાએ પોતાની પ્રથમની સફરમાં કોલમ્બસના સસરા પાર્થોલોમેયો પાલેસ્કોને નાખુદાનો અધિકાર આપ્યો હતો.

એ નાપુદાએ ઉપર કહેલા રાજના આશ્રયથી પોર્તો સાન્તો અને મડેરા એ ટાપુઓનો શોધ કરીને તેઓને વસાવ્યા. એ માહિતગાર વહાણ ચલાવનારના પર્યટનવિવરણ અને નકશા કોલમ્પસના હાથમાં આવ્યાથી પોર્તુગીઝ લોકો જે માર્ગે શોધ કરતા હતા તે માર્ગ, તથા જે વાતોથી તે લોકોને તેમના યત્નમાં આધાર મળતો હતો અને હિમ્મત આવતી હતી તે સર્વ તેના જાણ્યામાં આવ્યાં. એ ઓપડીઓનું તથા નકશાનું અવલોકન કર્યાથી તેનું મનોરંજન તથા તેના મનની મૂળ ઈચ્છાએ ઉત્તેજન થયું. અને જ્યારે તે નકશાનું અવલોકન કરતો, તથા પાલેસ્ત્રલોના જોવામાં જે નવા દેશો આવ્યા હતા તેઓનું વર્ણન વાંચતો, ત્યારે તે દેશો જોવાને તેના મનમાં અતિશય આતુરતા ઉત્પન્ન થતી. તે પૂર્ણ કરવા માટે તેણે મડેરા ટાપુમાં સફર કીધી, અને તે. કાનેરી અને અઝોરેસ એ સર્વ ટાપુઓ, તથા ગિનીનાં સંસ્થાનો અને આફ્રિકા ખંડમાં પોર્તુગીઝ લોકોએ બીજાં જે સ્થળોનો શોધ કીધો હતો તે સઘળાંઓની સાથે એણે કેટલાંક વર્ષ સૂઢી વ્યાપાર જારી રાખ્યો.

તે કાળમાં જે દેશોની સાથે જળમાર્ગે વ્યવહાર ચાલતો હતો તેમાંના ઘણાખરા દેશોમાં ઘણાંએક સફરો થયાના સખ્યથી કોલમ્પસને જે માહિતગારી થઈ તેથી એ પુરુષ એ સમયે આવ્યા પૂરેપૂરું ખંડમાં એક મોટો કુશળ નાવિક કહેવાયો; પણ એ સ્તુતિથી સંતોષ ન પામીને લોભને લીધે બીજાં કાંઈ વધારે મેળવવાની તેને ઈચ્છા થઈ. પોર્તુગાલ દેશના નાવિકો સમુદ્ર-ક્રમણમાં પોતાનો જનસુઓ પાર પાડતા તે જોઈને સર્વ લોકોમાં જિજ્ઞાસા અને ઈર્ષા ઉત્પન્ન થયાં, તેણે કરીને પોર્તુગીઝ લોકો પોર્તુગાલ કામમાં શા ઉપરથી ક્ષેત્રે પામ્યા તે વાતનો, તથા ઉપર કહેલા શોધ કરતાં આગળ વધારે મોટાં કાર્ય સિદ્ધ થવાની

આશા જે કારણ ઉપરથી થાય તેનો, તપાસ કરવાના ઉદ્યોગમાં સર્વ વિદ્વાન પુરૂષો લાગ્યા. ક્ષેત્રખસ અસલથીજ શોધક તથા મોટો વિચારવંત હતો, અને એવા વિચાર ઉપર તેનું મન લાગેલું હતું, તેણે કરીને પોર્તુગીઝ લોકોએ શા આધાર ઉપર નવાં દેશોના શોધ વિષેની યોજના કીધી, અને શી રીતે તેમનો મનોરથ પૂર્ણ થયો એ વાતો તેના મનમાં એટલી ઘોળાયાં કરતી હતી કે તે લોકોની રીત ઉપર સુધારો કરવાનો, તથા જે દેશોનો શોધ કરવામાં પોર્તુગીઝ લોકોની મહેનત વ્યર્થ ગઈ હતી તે કામ પાર પાડવાનો વિચાર તેને હજવે હજવે આવવા લાગ્યો.

હિંદુસ્તાનમાં જળમાર્ગે જવાય એવો રસ્તો શોધી કાઢવામાં તે કાળના સર્વ લોકોનું મન લાગેલું હતું. જે દિવસથી પોર્તુગીઝ લોકોએ કેપ ડેવેડની પ્રદક્ષિણા કીધી તે દિવસથી તે લોકો ઉપર કહેલા વિચારથી વહાણો ચલાવતા હતા, અને આ માર્ગના શોધની આગળ આફ્રિકા ખંડ માંહેલા શોધ તેમને તુચ્છ દીસવા લાગ્યા. હિંદુસ્તાનની જમીન રસાળ અને ત્યાં દ્રવ્ય ઘણું, એ વાતની ખબર ઘણાક કાળ થયાં સર્વ લોકોને હતી. આખા યુરોપ ખંડમાં આ દેશના મસાલાનો તથા ખીજ મૂલ્યવાન વસ્તુઓનો ખપ ઘણો પડતો હતો, અને હિંદુસ્તાનનો સર્વ વ્યાપાર વિત્તીશિયન લોકોના હાથમાં રહ્યાંથી તેઓ ઘણા દ્રવ્યવાન થયા, તે જોઈને સર્વ લોકોનાં મનમાં મત્સર ઉત્પન્ન થયો. હિંદુસ્તાન આદિ લઈને પૂર્વના અપેક્ષ્ય દેશોમાં જવા માટે નવો માર્ગ શોધી કાઢવાને પોર્તુગીઝ લોકો ઘણા આતુર હતા ખરા, પણ તેઓ પોતાનાં વહાણોને કેપ આર્ ગુડ હોપ સૂંઝી દક્ષિણ દિશાએ હંકારીને ત્યાંથી પૂર્વ દિશાએ તેઓને તે દેશોનો શોધ કરવામાટે વાળતા હતા. એ માર્ગ તે સમયે મालૂમ ન હતો, અને એટલો તો દૂરનો હતો કે તે જો જાણ્યામાં આવ્યો

હોત, તોપણ યૂરોપથી હિંદુસ્તાનમાં જવું એ કામ તે સમયમાં મોટું કઠણ અને અનિશ્ચિત પરિણામનું ભાસત; શા માટે જે તે સમયે કેપ નોનથી તે માત્ર વિષુવવૃત્તસૂચી જવાને પચાસ કરતાં વધારે વર્ષ લાગતાં હતાં. ત્યારે આ રેખાથી હિંદુસ્તાન જવાની જે અધિક લાંબી સફર, તે પૂરી કરવાને અન્યતે વિશેષ વર્ષ લાગ્યા વિના રહેત નહિ. પોર્તુગીઝ લોકો જે માર્ગે હિંદુસ્તાન પહોંચવાને યત્ન કરતા હતા તે માર્ગે ઘણો લાંબો તથા દહેશીત ભરેલો હતો, અને વળી તે માર્ગથી ત્યાં પહોંચાશે કે નહિ એનો પણ કાંઈ નિશ્ચય નહોતો; એ વાતો કોલમ્બસના મનમાં ઘોળાયાં કરી, અને આથી ટૂંકા તથા પાંશરો રસ્તો જડશે કે નહિ, એ વિચાર અંતે તેના મનમાં ઉત્પન્ન થયો. એ પુરુષની નૌકાશાસ્ત્રમાં તથા વહાણો હંકારવામાં કુશળતાએ કરીને જે જે નવી કલ્પનાઓ તેને ઉત્પન્ન થઈઓ તેવિધે પોતાના મનમાં ઘણી વારસૂધી, સારીપેઠે વિચાર કર્યા પછી, અને પ્રાચીન લોકોના ગ્રંથોમાં જે સૂચનાઓ તથા કલ્પનાઓ લખેલી હતી તેમને અર્વાચીન નાવિકોના અનુભવમાં જે કાંઈ આવ્યું તેની સાથે મેળવી જોયા પછી, અંતે તેનો નિશ્ચય થયો કે આટ્લાન્ટિક મહાસાગરમાં ઠેક પશ્ચિમ દિશાએ હંકારવાથી નવા દેશોનો શોધ લાગ્યાવિના રહેશે નહિ, અને તે ધણું કરીને ભરતજંડ માહેલા દેશો હશે.

જુદે જુદે ઠેકાણેથી તેને મૂળતત્વો તથા પ્રમાણો મળ્યાં હતાં તેણે કરીને જે મત નવું તથા વિલક્ષણ અને દેખાવામાં અસંભાવ્ય હતું, તે મત સ્વીકારવાનું તેની નજરમાં આવ્યું. પૃથ્વીની આકૃતિ ગોળ છે, એ વાત તે સમયમાં માલૂમ હતી, અને તેના મહત્ત્વાવિષે ધણું કરીને કાંઈક ખરો નિશ્ચય થયો હતો. યૂરોપ, એશિયા, અને આફ્રિકા એ ખંડોમાંહેલા જે દેશો તે સમયે

માલૂમ હતા, તે સર્વ આખી પૃથ્વીનો માત્ર એક નાનો ભાગ છે એવું આ ઉપરથી સાફ મલૂમ પડ્યું. પૃથ્વીના જે મોટા ભાગનો અધ્યાપિ શોધ લાગ્યો નહોતો, તે ભાગમાં નિરૂપયોગી સમુદ્રને બદલે મનુષ્યને રહેવા લાયક પ્રદેશ હશે, એવી કલ્પના, જગતનો કરનાર જે પરમેશ્વર, તેની ચતુરાઈ અને ઉદારપણા વિષે મનુષ્યોનું જ્ઞાન તેને અનુસરતી હતી. પૂર્વમહાદ્વીપમાં જે ટક્કી જમીન છે તેટલીજ જમીન પશ્ચિમ મહાદ્વીપમાં હશે, એ જ્ઞાત સંભાવ્ય દીસવા લાગી. પૃથ્વીની આકૃતિ અને મહત્વ ઉપરથી ખાજો મહાદ્વીપ છે, એ વિષે જે અનુમાન થયું હતું, તેને અર્વાચીન નાવિકોની સૂચનાથી અને તેમની કલ્પનાથી ઘણી પુષ્ટિ મળી. તે સમયે લોકો પશ્ચિમમાં જ્યાં સૂધી વહાણો હંકારતા હતા તેની ઝેલ્લીતરફ એક પોર્તુગીઝ નાવિક વહાણને હંકારી લઈ ગયો, અને કોઈ મનુષ્યે જોરેલો લાકડાનો કડકો તરતો જતો હતો તે તેણે જાંચકી લીધો; તે કડકો પશ્ચિમના પવનના જોરથી તણાઈને તેની તરફ આવ્યો, માટે તેણે એવું અનુમાન કીધું કે આ કડકો તે દિશા માંહેલા વગર જાણેલા દેશોમાંથી આવ્યો હશે. મડેરા ખેટની પશ્ચિમ દિશાએ કોલમ્બસના સાળાને પણ એજ પ્રમાણે પશ્ચિમના પવનથી તણાઈ આવતો એવોજ એક લાકડાનો કડકો મળ્યો હતો, અને હિંદુસ્તાનમાં ઘણીજ મોટી નેતરોની ઉત્પત્તિ વિષે ટોલેમિએ લખેલું હતું તેવી નેતરો પણ તેણે તરતી જતી દીઠી હતી. પશ્ચિમના પવનવડે મૂળમાંથી ઉખડી ગયેલાં ઝાડો તણાઈને આઝોરેસના કિનારા ઉપર ધણીક વાર આવતાં હતાં, અને વળી એક વખતે જે માણસોનાં મુડદાં તે કિનારા ઉપર તણાઈને આવ્યાં હતાં; તેમના ચહેરા યુરોપ અથવા આફ્રિકા ખંડના લોકોથી કેવળ જુદા તથા અજાણ તરેહના હતા.

મનુષ્યોના જોવામાં જે કાંઈ આબુ હું તે તથા સિદ્ધાંતો એ સર્વ સાખિતીઓથી કાલમ્મસને એવી આશા થઈ કે પશ્ચિમ સુમુદ્રમાં નવા દેશોનો શોધ લાગશે, અને વળી ખીન્ન કારણો ઉપરથી તેની નજરમાં એવું આબુ કે એ નવા દેશોનો હિંદુસ્તાન સાથે સંબંધ હશે. યૂરોપના પ્રાચીન લોકો હિંદુસ્તાનમાં ગંગા નદીના કિનારાથી આગળ કદી ગયા ન હતા, તોપણ કેટલાક ધ્રીકગ્રંથકારોએ એવડકથી તે નદીની પેલી તરફના દેશોનું વર્ણન કર્યું હતું. જે કાંઈ દૂર તથા અજાણ્ય હોય, તેવિષે મરજીમાં આવે તેટલી અતિશયોક્તિ કરવાનો મનુષ્યમાત્રનો સ્વાભાવ છે, માટે તે પ્રાચીન લોકોએ હિંદુસ્તાન માંહેલા દેશો ઘણાજ વિસ્તીર્ણ છે એવું લખ્યું હતું. ક્તાશિઆસે એવું કહ્યું કે હિંદુસ્તાનનો વિસ્તાર ખાકીના સર્વ એશિઆ ખંડજેટલો છે. પૃથ્વીના જે ભાગમાં મનુષ્યોની વસ્તી છે તેના એક તૃતીયાંશ જેટલું હિંદુસ્તાન મોટું છે, એ વાત સ્થાપવાને ઓનિસીક્રિતસ તકરાર ચલાવતો હતો, અને આ ઉપર કહેલું મત ખિલતી નામે તત્વવેત્તાએ સ્વીકાર્યું હતું. નિઆર્પસે એવું લખેલું હતું કે હિંદુસ્તાનના એક છેડાથી ખીજા છેડા સૂધી સીધી લીટીમાં મુસાફરી કરવાને ચાર મહિના લાગશે. માર્કો પોલો પૂર્વમાં ખીજા યૂરોપી લોકોના કરતાં ઘણોજ આગળ ગયો હતો, અને પ્રાચીન લોકોની ઉપર કહેલી અતિશયોક્તિની વાતોને પાણક્યૂ-લરાખતો, એવું તેના લખ્યા ઉપરથી માલૂમ પડે છે. કાયે, સિ-પાંગો અને ખીજા કેટલાક દેશો જેઓનાં નામ યૂરોપ ખંડમાં માલૂમ ન હતાં તેઓનું તેણે અલંકારયુક્ત વર્ણન કર્યું હતું, તે ઉપરથી એવું દીસવા લાગ્યું કે હિંદુસ્તાન અતિ વિસ્તીર્ણ દેશ હશે. ન પૂર્વના દેશોવિષેની આ હકીકત કેવળ ખરી ન હતી, તોપણ તે સમયમાં એવી ઠીકઠાક ખિના યૂરોપી લોકોની પાસે ન

તે ધારે છે કે પશ્ચિમે હંકાર્યાથી હિંદુસ્તાન પહોંચારો. ૯

હતી. આ ખિના ઉપરથી કાલક્રમસે ખરોખર અનુમાન કાઢું કે, હિંદુસ્તાન ખંડ જેટલો પૂર્વ તરફ વધારે અંતરે હોય તેટલોજ આફ્રિકા ખંડની પશ્ચિમ તરફ જે એટલોનો શોધ નવો લાગ્યો હતો તેઓની પાસે ગૃથવીનો આકાર ગોળ છે તે સખખથી, તે ખંડ હોયો જોઈએ, તથા આ એટોથી હિંદુસ્તાન ધણું દૂર નહિ હશે; અને પશ્ચિમ તરફ સીધી લીટીમાં હંકાર્યાથી પૂર્વના દૂર દેશોમાં જવાનો સર્વથી પાંશરો અને ટૂંકા રસ્તો મળશે એવીનેજીલ્લીલો કાઢી. પૂર્વ મહાદ્વીપની પશ્ચિમ તરફના દેશો હિંદુસ્તાનની પાસે છે એવો જે ઉપર લખેલો વિચાર તેને પ્રાચીન મહા પંડિતોના સખવાં ઉપરથી પુષ્ટિ મળી, અને એવા પુરુષોની સમ્મતિ વિના હરેક મતને તે સમયમાં લોકો ખુશીથી સ્વીકારતા ન હતા. આરિસ્તોતેલના વિચારમાં એવું હતું કે જિઆટરની સામુદ્રધુની જેને પ્રાચીન લોકો હર્ક્યુલીઝના સ્તંભ કરીને કહેતા હતા, ત્યાંથી હિંદુસ્તાન ધણું દૂર નહિ હશે, અને એઓની વચ્ચે જળમાર્ગે વ્યવહાર ચાલતો હશે. પણ સેનિકા તો સ્પષ્ટ લખે છે કે પીઠના પવનથી થોડાક દિવસમાં સ્પેનથી હિંદુસ્તાન પહોંચી શકાય પ્રખ્યાત આટ્લાન્ટિક ટાપુ જેનું પ્લાટોએ વર્ણન કર્યું છે તે વિષે સેનિકા લખે છે કે તે સ્પેનથી ઘણો દૂર નથી. તે ટાપુ પૃથ્વી ઉપર ખરેખરો દેશ છે અને તેની પેલી તરફ એક અખળણ્યો ખંડ છે, એવું ઘણાક લોકો માનતા હતા. ખરા વિદ્વાન પુરુષો- નું લક્ષણ એવું છે કે તેમણે વિનય રાખ્યો અને પોતાનાં મત ઉપર કેવળ ભરૂંસો રાખીને બેસી રહેવું નહિ. કોલમ્બસ ઉપરની પ્રતિનો માણસ હતો, તથા નવી યુક્તિઓ શોધી કાઢવામાં ઘણોજ આતુર હતો, માટે તે પુરુષ પોતાના મત ઉપર અથવા પ્રાચીન ગ્રંથકારોના આધાર ઉપર ભરૂંસો રાખીને બેસી નહોતો નહિ; પણ સદરહુ સર્વ ખાખતોને પોતાના સ્થાનમાં તોળી જોયા

પછી, તે સમયના જે લોકો એના મતને પુષ્ટિ આપનારાં પ્રમાણોને સમજી શકે એવા હતા તે લોકોનું એણે અનુમતિ લીધું.

પશ્ચિમ તરફ હંકાર્યાથી નવા દેશોનો શોધ લાગશે એ વાત કોલમ્બસને ખરી ભાસતી હતી, તે તેણે ઈ. સ. ૧૪૭૪ ની સાલમાં પાઉલ નામે ફ્લોરેન્સ શહેરનો વૈદ્ય ભૂસ્ટ્રિ-વિદ્યામાં પ્રખ્યાત હતો તેને કહી. આ પુરુષની વિદ્યા ઉપરથી અને તેણે સાલસાઈથી જે જવાબ દીધો તે ઉપરથી એવું દીસેછે, કે કોલમ્બસના ભરંસાને તે સારીપેઠે લાયક હતો. તેણે કોલમ્બસની યોજનાને ઘણી ખુશીથી પસંદ કરી તથા કેટલીએક ખનેલી વાતો જેથી તે યોજનાને પુષ્ટિ થાય તે કહી, અને એવાં જે સ્તુતિપાત્ર સાહસકર્મ પાર પડ્યાથી કોલમ્બસના દેશની કીર્તિ વધે અને યુરોપ ખંડના લોકોને ફાયદો થાય તેમાં મહેનત કરવા સાડ કોલમ્બસને આ વૈદ્ય ઉત્તેજન આપ્યું.

કોલમ્બસના કરતાં ઓછી બુદ્ધિના માણસને આ સર્વ પ્રમાણો, સૂચનાઓ તથા આધાર, એઓ ઉપરથી એક સત્યભાસાત્મક સિદ્ધાંત ઊભો કરવાનો પાયો અને ચતુરાઈ ભરેલું ભાષણ તથા કલ્પિત અનુમાન કરવાનું સાધન માત્ર મળત; પરંતુ તેથી કાંઈ લાભકારક પરિણામ થાત નહિ. આ પુરુષ ચપળ મનનો અને સાહસિક સ્વભાવનો હતો, માટે જે જે વિચાર તેના મનમાં આવતા તે ખરા છે કે નહિ, તેનો નિશ્ચય કરવા સાડ તેઓને અજમાવી જોયા વિના તે રહેતો ન હતો. પોતાના વિચાર ખરા છે એવી તેની પક્ષી ખાતરજમા થયા પછી તે વાત અજમાવી જોવાને તથા સમુદ્રમાર્ગે નવા દેશોનો શોધ કરવા સાડ નીકળવાને તેના મનમાં મોટી ઉત્કંઠા ઉત્પન્ન થઈ. યુરોપ ખંડનાં જે રાજાઓ એવું સાહસ કર્મ માથે લેવાને શક્તિવાન હતા તેમનો આશ્રય આ કામ સિદ્ધ કરવા માટે લેવો એ પ્રથમ આ-

વચ્ચક હતું. તેણે ધણાંક વર્ષો પરદેશમાં કાઢ્યાં, તોપણ પોતાના દેશ ઉપરથી તેની પ્રીતિ ગઈ જ હતી, માટે તેની મહેનતનું તથા શોધનું ફળ પોતાના દેશને મળે એવી તેને ઇચ્છા થઈ. આ હેતુ-થી તેણે જેનવા દેશના દરબારની હજૂરમાં પોતાની યોજના જાહેર કરી, અને પ્રથમ હું મારા દેશની સેવા કરીશ એવું કહીને જેનવાના પ્રજાસત્તાક રાજ્યને નામે, જે નવા દેશોનો શોધ જાગવાની તેને આશા હતી તે ખોળી કાઢવા માટે બહાણું ઉકારવાનું તેણે કમ્પલ કર્યું. કોલમ્બસે ધણાંક વર્ષ પરદેશમાં કાઢ્યાં હતાં માટે તે કેટલો હુશિયાર છે તથા તેના ગુણ કેવા છે એ વાતનું જ્ઞાન તેના સ્વદેશી લોકોને ન હતું, અને તેઓ સમુદ્ર કિનારાના રહેવાશી હતા, તોપણ દૂરની સફરો કરવાનો તેમને એટલો તો-ઓ-રો મહાવરો હતો, કે જે મૂળતત્વોના આધાર ઉપરથી કોલમ્બસને ભાષિતું હતું કે મારું કામ પાર પડશે તેની તેઓને કાંઈ સમજણ પડી નહિ. કોલમ્બસની ઉપલી વાતને સ્વપ્રવૃત્તિ ગણીને અવિચારથી તેમણે નામંજૂર કરી, માટે તેમના પ્રજાસત્તાક રાજ્યને અસલ પ્રમાણે ચઢતી દશા ઉપર લાવવાની આ સંધિ તેમણે જે ખોઈ તે કરીથી તેમને કદી મળી નહિ.

પોતાના દેશને માટે જે કરવું યોગ્ય હતું તે તેણે કર્યું, અને તેના સ્વદેશીઓએ તેની વાતની અવગણના કરી તેથી નિરાશ થઈને પોતાનું સાહસ કમ છોડી ન દેતાં તેણે મોટી દુર્ઘટતાથી તે કામમાં મહેનત લીધી. પોર્ટુગાલ દેશમાં તે ધણાંક વર્ષ સૂધી રહેલો હતો માટે તેણે વિચાર્યું કે મારા પોતીકા દેશ કરતાં ઊતરતો હજી મારી પાસે ચાકરી કરાવવાનો આ દેશનો છે. એવો મનમાં વિચાર કરી પછી તેણે પોર્ટુગાલ દેશના ખાજાન રાજાને વિનંતિ કરીને કહ્યું કે હું તમારી સેવા કરવા-

ને તત્પર છું. નીચે લખેલાં કેટલાંક કારણો ઉપરથી કોલમ્પસ-
ને એવું ભાશ્યું કે મને અહિંયાં જાગે આશ્ચ મળશે. તેણે જે
આ દેશના રાજાને અરજ કરી તે સાહસિક પુરુષ હતો, અને
વહાણના કામમાં તેને સારી સમજ હતી, તથા જે કોઈ નવા
દેશો શોધી કાઢવાને પ્રયત્ન કરે તેને મદદ આપવામાં તે મોટા-
ઈ માનતો હતો. તે રાજ્યના લોકો જેવા તે કાળમાં આપ્પા
યૂરોપમાંથી જાણ કોઈ લોક માહિતગાર નાવિક ન હતા,
અને હરેક કાંઈ નવી તથા ભારે સફર કરવામાં તેઓ કાંઈ ભય
રાખતા નહોતા. કોલમ્પસની પોતાના ધંધામાં હુશિઆરી તથા
તેની સારી ચાલચલણવિષે ત્યાંના લોકોને સારી પેઠે વાકિફ-
ગારી હતી, અને વહાણના કામમાં તે કુશળ હતો માટે ત્યાંના
લોકોને એમ લાગ્યું કે કોલમ્પસની યોજના કેવળ સ્વપ્નવત્
હશે નહિ. વળી આ વાતમાં કાંઈ કષ્ટ છે એવો સંદેહ કોલ-
મ્પસની સારી વર્તણૂકને લીધે ત્યાંના લોકોને આવ્યો નહિ.
માટે ત્યાંના પાદશાહે તેની વાત સારી પેઠે લક્ષ દઈને સાંભળી,
અને ચૂંટાનો મુખ્ય પાદરી નામે ડિએગો ઓર્ટિઝ તથા બે
ચાહુદી હકીમો, જે જ્યોત્ષિવિદ્યામાં પ્રવીણ હતા તેઓની એવાં
કામોમાં પાદશાહ મસલત લેતો હતો, તેથી એ પુરુષોનેજ કો-
લમ્પસની યોજનાનો વિચાર કરવાનું કામ સોંપ્યું. જે પ્રમાણે
જેનવા શહેરમાં લોકોના અસાનથી અટકાવ પડીને તેની
આશા ભંગ થઈ હતી, તેજ પ્રમાણે લિસ્બોન શહેરમાં હઠકી
શત્રુથી લેને તેવોજ અટકાવ થયો. જે પુરુષોના ઠરાવ ઉપર કો-
લમ્પસની યોજના મંજૂર અથવા નામંજૂર કરવાનું રાખ્યું હતું
તે પોર્તુગીઝ લોકોના વહાણના કામમાં મુખ્ય અધિકારી હતા,
અને કોલમ્પસના ધારણા પ્રમાણે હિંદુસ્તાન જવાનો સર્વથા
ટૂંકો અને ખાતરજમાનો જે માર્ગ હતો તેથી કેવળ ઊલટ માર્ગે

હંકારીને હિંદુસ્તાનનો શોધ કરવાની તેઓએ સલાહ આપેલી હતી, માટે કોલમ્પસની યોજનાને તેઓ મંજૂર કરે તો એ વાતનું તેઓને દુઃખ ઉત્પન્ન થાય:—એક તો એ કે પોતાનું મત ઓટું કહેવું પડે; અને બીજું એ કે કોલમ્પસ પોતાના કરતાં વધારે બુદ્ધિવાન છે એવું માન્ય કરવું પડે. કોલમ્પસની પાસેથી તેની યોજના કપટથી સારી પેઠે સમજી લેવા માટે આડા અવળા પ્રશ્ન પૂછીને તેને કંટાળો આપ્યા પછી તથા ધર્મીક હુરકતો 'કાઢ્યા પછી છેલ્લે તે વિષે તેમણે પોતાનું અનુમત આપવામાં ઠીલ કીધી. કોલમ્પસની યોજના પાર પડવાથી તેને જે આખર અને લાભ મળવાની આશા હતી તે ભંગ કરવા માટે તેમણે માંહેમાંહે મસજત કરીને રાજાને સલાહ આપી, કે મહારાજ, કોલમ્પસ જે રસ્તો બતાવેછે તેજ માર્ગે કાંઈ ન જાણે એ રીતે એક વહાણ મોકલીને કોલમ્પસ કહેછે તે દેશોનો શોધ કરવા માટે આપણે પ્રયત્ન કરવો. પાદશાહને જે મનોવૃત્તિ થોભે તે પોતાના મનમાં ન લાવતાં નીચ બુદ્ધિથી જાન રાજાએ આ કપટ ભરેલી સલાહ માન્ય કીધી. પરંતુ જે નાવિકને આ કામ સોંપ્યું હતું તે કરવામાં તેનામાં કોલમ્પસના જેટલી બુદ્ધિ તથા હિંમત ન હતી. તેના વહાણને મોં ઉપરનો પવન લાગ્યો અને આગળ જમીન કાંઈ નજરે પડી નહિ, તેથી તેની હિંમત ન ચાલતાં તેણે પોતાના વહાણને પાછું ફેરવીને લિસ્બોનમાં વાળ્યું, અને એવી નિંદા કરવા લાગ્યો કે કોલમ્પસની યોજના કેવળ સ્વપ્નવત્ અને અતિશય દહેશત ભરેલી છે.

ગેરઆખરના કામથી બુદ્ધિવાન લોકોને ગુસ્સો આવેછે તે પ્રમાણે ઉપરનું કૃત્ય માલૂમ પડ્યાથી કોલમ્પસને ક્રોધ ચઢ્યો, અને તે ગુસ્સામાં એવા દગલબાજ લોકો સાથે કાંઈ જીવહાર રાખવો નહિ એવો તેણે નિશ્ચય કીધો. ત્યારપછી તુરત તેણે તે

દેશ છોડ્યો અને ઈ. સ. ૧૪૬૪ની આખરે સ્પેન દેશમાં તે આવી પહોંચ્યો. તેની યોજના પસંદ કરીને તે પાર પાડવાનું કામ જે મુરબ્બી માથે લે, તેનો આશ્રય લેવાને હવે તે સ્વતંત્ર થયો, માટે ફર્દિનાન્દ તથા ઇસાબેલ્લા જેઓ આ સમયે કાસ્ટીલ અને આરાગોનમાં એકઠાં મળીને રાજ્ય કરતાં હતાં, તેમની પાસે જઈને તેણે પોતાની યોજના જાહેર કરીને મદદ માગવાનો નિશ્ચય કરીધો; પણ તેણે રાજાઓની તથા પ્રધાનોની મદદ માગવામાં જે પ્રયત્ન આગળ કરીધો હતો તે સર્વ બ્યર્થ ગયાનો તેને અનુભવ થયેલો હતો માટે, તેણે સાવધપણથી પોતાના ભાઈ ખાર્યોલોમેયોને પોતાના સર્વ વિચાર કહીને ઇંગ્લાન્દ દેશના સાતમા હેન્રી રાજા પાસે આ યોજના વિષે બંદોબસ્ત કરવા સારૂ મોકલ્યો, કે તેણે કરીને ઇંગ્લાન્દ અને સ્પેન એ બંને દેશોની સરકાર સાથે એક સમયે બાલવું થાય. હેન્રી તે કાળમાં આખા યુરોપ ખંડના રાજાઓ મધ્યે મોટો પ્રુદ્ધિવાન અને માતખર ગણાતો હતો.

સ્પેન દેશના દરબારમાં પોતાનું કહેવું માન્ય નહિ થાય એ વાત વિષે તેના મનમાં જે ધાસ્તી અને વહેમ ઉત્પન્ન થયાં હતાં તે કાંઈ નિઃકારણ ન હતાં. ગ્રાનાડા નામે તે દેશમાં મુસલમાન લોકોનું જે જાડી રહેલું સંસ્થાન હતું ત્યાંના લોકોની તથા સ્પાનિશ્મન લોકોની વચ્ચે તે સમયે મોટી લડાઈ ચાલતી હતી. ફર્દિનાન્દ રાજા સ્વભાવે ખીકણ તથા વહેમી હતો માટે તેને બારે તથા મોટાં ઠામો માથે લેવાનું પસંદ પડતું ન હતું. ઇસાબેલ્લા રાણીનો સ્વભાવ પોતાના સ્વામીના કરતાં વિશેષ ઉદાર અને સાહસિક હતો; પરંતુ હરેક કામ કરવામાં તે પોતાના ભર્તારની મરજી ઉપરાંત ચાલતી ન હતી. પ્રાચીન લોકો કરતાં આગળ વહાણો ભઈ જવામાં સ્પાનિશ્મન લોકોએ અઘાપિ કાંઈ

યત્ન ક્રીધો ન હતો અને તેઓની પાસેના રહેવાશી જે પોર્તુગીઝ લોકો તેઓને અદ્ભુત શોધ કરતાં જોતા હતા, તો પણ પોતે એ કામમાં તેઓની ખરાબરી કરવાનો અથવા તેઓને ઢાંકી નાંખવાનો કાંઈ પ્રયત્ન ક્રીધો ન હતો. સ્પાનિઅર્દ લોકોનું તે સમયે મુસલમાન લોકોની સાથે યુદ્ધ ચાલતું. માટે પોતાની હુ-શિઆરી દેખાડવાની તથા કીર્તિ સંપાદન કરવાનો યત્ન કરવાની સેમને સારી તક મળી. ઉપરની સર્વ વાતો ક્રૌંલમ્પસને અનુકૂળ ન હતી તથા સ્પાનિઅર્દ લોકો હરેક કામનો ઠરાવ કરવામાં ધીમા સ્વભાવના હતા, માટે એનું કામ ત્વરાથી પાર પડી શક્યું નહિ. જે લોકોનો ભરંસો મેળવવાને તથા આશ્રય માગવાને કોલમ્પસે વિનતિ ક્રીધી હતી તે લોકોને જે પ્રતિના માણસ જોઈએ તેવો આ પુરુષ હતો. તે ગંભીર હતો, તો પણ તેનામાં સભ્યતા હતી, ચાહે તરફ વિચાર કરીને તે બોલતો હતો, તથા કામ કરતો હતો; તેનાં આચરણ કેવળ નિષ્કલંક હતાં, અને સ્વકર્મમાં તથા ધર્માચરણમાં તે ધણુંજ લક્ષ દેતો હતો. તેનામાં એવા ગુણ હતા માટે તે દેશમાં તેના ધણા મિત્ર થયા એટલુંજ નહિ, પરંતુ સર્વ લોકોની પ્રીતિ પણ તેણે સંપાદન ક્રીધી. તે મધ્યમ સ્થિતિમાં હતો, અને તે સ્થિતિને શોભે એવી તેની ચાલચલણ સાદી હતી, તો પણ લોકોએ તેના દારિદ્રને લીધે તેના મનમાં આ સ્વપ્રવત્ કલ્પના ઉત્પન્ન થઈ હશે એવું ધારીને તેને તુચ્છ ગણી કાઢ્યો નહિ; પણ તેઓએ ધાર્યું કે આ પુરુષની વાત ઉપર સારી પેઠે વિચાર કરવો જોઈએ.

તે સમયે સ્પાનિઅર્દ લોકોની મુસલમાન લોકો સાથે લડાઈ ચાલતી હતી તેમાં ફર્દિનાન્દ તથા ઈસામેદા એઓનું મન કેવળ રોકાયેલું હતું, તો પણ કાલમ્પસની વાત સારી પેઠે ધ્યાનમાં લઈને ફર્દિનાન્દ દિ તાલાવેરા નામે રાણીનો દોષશ્રવણગુરુ

૧૬ તેની યોજનાની તપાસ અનાડી પરીક્ષકોને સોંપી.

હતો તેને આશા થઈ કે આ વાત વિષે વિચાર કરીને તમે તમારું અનુમત આપો. એવા પ્રકરણનો ઠરાવ કરવામાં ત્યાંના જે લોકો યોગ્ય ગણાતા હતા, તેમની સલાહ આ દોષત્રવણગુરુએ લીધી, પણ અત્યાર સુધી રૂપેન દેશના લોકોને ખરા શાસ્ત્રમાં એટલું થોડું જ્ઞાન હતું કે જે મૂળતત્વોના આધાર ઉપર કોલમ્પસે પોતાની આશા તથા કલ્પના રચેલી હતી તે મૂળતત્વોમાં પણ ઉપર કહેલા વિધામાં ખોટું ઝોળ ધાલનારા પુરૂષો, જેઓનાં મતઉપર આ ભારે કામ સોંપેલું હતું, તેઓને કાંઈજ સમજ પડી નહિ. તેઓ માંહેલા કેટલાક પુરૂષોને પૃથ્વીના મહત્વવિષે ખોટું જ્ઞાન હતું, તેથી તેઓ એવી તકરાર કરવા લાગ્યા કે, પૂર્વ દિશામાં જે દૂર દેશોનો શોધ કરવાને કોલમ્પસ આશા રાખેછે, ત્યાં પહોંચવાને ત્રણ વર્ષથી ઓછાં લાગશે નહિ. વળી એકઢે એવો સિદ્ધાંત કીધો, કે કેટલાક પ્રાચીન વિદ્વાન પુરૂષોના અનુમત પ્રમાણે મહાસમુદ્ર અતિ વિસ્તીર્ણ છે એવો કોલમ્પસને અનુભવ થશે; અથવા એમ કરતાં હઠ કરીને અમુક મર્યાદાની પેલી તરફ તે વહાણ હંકારી લઈ જશે, તો પૃથ્વીની ખાદ્ય ગોલાકૃતિને લીધે તેને પાછા આવવામાં અટકાવ થશે એટલુંજ નહિ, પણ સામસામેના બે ગોળાર્ધ, જેઓને એક ખીજ સાથે સદા સંબંધ નહિ, એવી ધારણાથી ઈશ્વરે નિર્માણ કીધેલાછે, તેઓની વચ્ચે વ્યવહાર સ્થાપવાનો વ્યર્થ શ્રમ કરવામાં એ પોતાનો જીવ ખોયા વિના રહેનાર નથી. “પૃથ્વી ઉપરના સર્વ મનુષ્ય કરતાં મને વિશેષ જ્ઞાન છે એવું મનમાં લાવવું એ કેવળ અભિમાનીનું લક્ષણ છે.” આ વચન બોલીને સર્વ કાળના અજ્ઞાની અને ખીકણ લોકો એવાં કામો માથે ન લેવાનાં નિમિત્ત કાઢેછે, તેજ પ્રમાણે તે મંડળી માંહેના કેટલાક પુરૂષોએ ઉપલા વચન ઉપર પૂર્ણ ભરંસો રાખીને કોલમ્પસની યોજના વિષે કાંઈજ વાદવિ

વાદ ન કરતાં તે યોજનાને નામંજૂર કીધી. તેઓ એવી તક-
રાર લાગ્યા કે, “જે દેશે શેઠી કાઢવાની કોલમ્પસ બડાઈ
હાંકે છે તે ખરેખરા જો પૃથ્વી ઉપર હોત, તો અત્યાર સૂધી મા-
લુમ પડ્યા વિના રહેત નહિ, અને અસલના વિદ્વાન તથા કુશળ
લોકોએ તેઓના શોધની કીર્તિ કેટલાક કાળ થયાં મેળવી હોત;
કાંઈ કોલમ્પસના જેવા અપ્રસિદ્ધ પુરૂષને માટે રાખી મૂકી ન
હેત.”

એવી આશ્ચર્ય સરખી તકરાર કાઢનારા માણસોની સાથે
વાદ કરવામાં કોલમ્પસને પોતાનું સઘળું ધૈર્ય અને ડહાપણ એનો
ધણો ખપ પડ્યો. અસાની પુરૂષોની હઠથી કોલમ્પસના કામમાં
આ વખતે અડચણ થઈ એટલુંજ નહિ, પણ ખોટા જ્ઞાનવાળા
અભિમાની પુરૂષોએ તેને તે કરતાં ભારે હરકતમાં નાંખ્યો.
કોલમ્પસે ઘણીએક સભાઓ મેળવી, પરંતુ આ પરીક્ષકો
તેની યોજનાનો વાજગી રીતે નિવેડો કરવાને કેવળ અશક્ત
હતા, માટે તેણે પોતાની વાત જાહેર કરવામાં તથા તેઓની
ખાતરજમા કરવાના ઉદ્યોગમાં પાંચ વર્ષ ગુજાવ્યાં. તોપણ
તેનું કાંઈ વળું નહિ, અને અંતે તાલાવેરાએ રાજ તથા રાણીને
એવી માઠી હકીકત લખી મોકલી કે તેણે કરીને તેમણે કોલમ્પ-
સને સૂચના કીધી કે, જ્યાંસૂધી મુસલમાન સ્ત્રીઓની સાથે અ-
મારી લડાઈ પૂરી નથી થઈ, ત્યાંસૂધી કોઈ પણ નવું અસ્ત્ર ભારે
કામ માથે લેવું એ કાંઈ અમારી નજરમાં યોગ્ય આવતું નથી.

કોલમ્પસને માઠું નહિ લાગે એવા શબ્દોનો આ કઠણ સૂ-
ચનામાં ઉપયોગ કરવાને રાજ રાણીએ મહેનત કીધી, તોપણ
કોલમ્પસના મનમાં એવું આબું કે તેમણે મારી વાતને નામં-
જૂર કીધી તે ફરી મંજૂર કરનાર નથી. પણ મનુષ્યજાતિનાં
મોટાં ભાગ્ય કે, જે પુરૂષમાં મોટી અને અદ્ભુત કલ્પના કરવાનું

સામર્થ્ય હોયછે, તેની સાથે તેઓનો સ્વભાવ ધણું કરીને એવો જલદ હોયછે કે તેઓ જે કામ કઠ્ઠવાનો નિશ્ચય કરે તેમાં ગમે એટલી ઢીલ થાય તોપણ તે નરમ પડતો નથી, અથવા જોઈએ તેટલી વાર તેઓની આશામાં ભંગ થાય, તોપણ તે કામ તેઓ છોડી દેતા નથી. કોલમ્પસ એવા ઉત્કંઠિત સ્વભાવનો હતો. તેમણે કોલમ્પસને ઘણાંક વર્ષ સૂધી ઝોલા ખવડાવીને આખરે તેની આશા કઠોર મનથી ભંગ કરી, તેથી તેને ધણું માઠું લાગ્યું, અને તેણે દરબારમાં જવું મૂકી દીધું; તોપણ પોતાની યોજના ખરી છે એવો જે તેનો દૃઢ વિશ્વાસ હતો તે કાંઈ કમ થયો નહિ, અને પોતાની વાત ખરી છે એવું પ્રત્યક્ષ પ્રયોગથી સિદ્ધ કરવાને તે પ્રથમ કરતાં વિશેષ આતુર થયો. મોટા મોટા રાજાઓની મદદ માગ્યાથી તેનું કાંઈ વળ્યું નહિ, છારે તેણે ઉત્તરતી પદ્મીના માણસોની સહાયતા માગવાનો વિચાર કર્યો. પછી તેણે મેદીના, સિદોનિઆ, અને મેદીના સેલી, આહિયાના સૂર્યદારોની અનુક્રમે વિનંતિ કરી; આ પુરૂષો રૈયત હતા તોપણ એવા સાહસ કર્મને સારૂ જેટલી સત્તા અને દ્રવ્ય જોઈએ તેના કરતાં તેમની પાસે વિશેષ હતાં. આ અમીરોને પણ તેમનાથી જાંચી પદ્મીના પુરૂષોની પેઠેજ કોલમ્પસનાં પ્રમાણોવિષે ખાતરજ મા થઈ નહિ તેથી, અથવા ક્ષિંનાન્દ રાજાની નામંજૂર કરેલી વાતને પુષ્ટિ આપ્યાથી તેને મત્સર તથા ક્રોધ ઉત્પન્ન થશે એવી દહેશત તેમને લાગી તેથી, તેમની સાથે બંદોબસ્ત કરવામાં કોલમ્પસની મહેનત આગળ પ્રમાણેજ વ્યર્થ ગઈ.

પોતાનાં કામમાં વારે ઘડીએ નાઉમેદ થયાથી કોલમ્પસને જે દુઃખદાયક વેદના થઈ હતી, તેમાં વળી તેને વધતું મોટું દુઃખ એ થયું કે, તેણે પોતાના જે ભાઈને ઇસ્લાન્દના દરબારમાં મોકલ્યો હતો તેના અમાચાર અત્યારસૂધી તેણે કાંઈજ સાંભળ્યા ન

હતા. હંગ્લાન્દ દેશ જતાં દરિયામાં દુર્દૈવે કરીને એ પુરૂષ ચાંચીઆંઓના હાથમાં આબી પડ્યો, અને તેમણે તેનું સર્વસ્વ હરણુ કરી લઈને કંટલાંક વર્ષ સૂધી તેને કંદમાં રાખ્યો. છેલ્લે તે ત્યાંથી પલાયન કરીને લંદન શહેરમાં આવી પહોંચ્યો; પણ તેની એટલી બધી દુર્દશા થઈ ગઈ હતી કે, દરબારમાં પહેરી જવા લાયક કપડાં મળી આવે એટલા પૈસા એકઠા કરવા સાડ નકશા કાઢીને વેચવાની તેને કંટલાક કાળસૂધી જરૂર પડી. પછી જો વાતની સોંપણુ કરીને તેને કોલમ્પસે મોકલ્યો હતો તે વાત તેણે હેત્રિ પાદશાહને જાહેર કરી. આ પાદશાહ ધણી બખીલ તથા ખીકણુ હતો તેથી નવાં અથવા મોટાં કામો માથે લેવામાં અચકાતો હતો, તોપણ ખીજા રાજાઓના કરતાં તેણે કોલમ્પસની વાતને વિશેષ માન આપ્યું.

હવે, પાર્થોલોમેયોનું શું થયું એ વાતવિષે કોલમ્પસને કાંઈ ખબર નહતી માટે, તથા સ્પેન દેશમાંથી આશ્રય મળવાની તેને કાંઈ ઉમેદ ન રહી વાસ્તે તેણે હંગ્લાન્દના દરબારમાં પોતે જાતે જવાનો નિશ્ચય કીધો, એવી આશાએ કે ત્યાં પોતાની વાતને વધારે વજન મળશે. ત્યાં જવા માટે તેણે તૈયારી કરી મૂકી હતી તથા પોતે પરદેશમાં રહે ત્યાંસૂધી પોતાનાં છોકરાંની સંભાળ થવા માટે તેણે બંદોબસ્ત કરી રાખ્યો હતો; એટલામાં જુઆન પીરેઝે વિનતિ કરીને કહ્યું કે તમે ત્યાં જવાની પિચાર હાલ થોડા દિવસ બંધ રાખો; એ પુરૂષ પાલોસ નામે બંદરની પાસે રાખીડા ગામનો મઠાધિપતિ હતો. તે મઠમ્મ પૂર્વે તેણે તથા કોલમ્પસે સાથે વિદ્યાભ્યાસ કીધો હતો. કોલમ્પસનો આ મિત્ર મહા વિદ્વાન હતો, અને તેને ઇસાએલા રાણી સારી પેઠે ઓળખતી હતી તથા તેના ઉપર ધણી ભરંસો રાખતી હતી. એ પુરૂષની પ્રીતિ કોલમ્પસ ઉપર ધણી હતી, અને આ સાહસિક

પુરૂષની હુશિઆરી તથા પ્રમાણિકપણું જાણવાની તેને ધણીક સંધિઓ મળી હતી. તેની પાસેના ગામમાં ગણિતસાસ્ત્રસંપન્ન એવો એક વૈદ્ય આવી રહ્યો હતો. તેને લઈને આ યોજનાની સારી પેઠે પીરેઝે તપાસ કરવા માંડી; તેણે પોતાની જિજ્ઞાસા પૂર્ણ કરવાના અથવા પોતાના મિત્ર કાલમ્પસનું કલ્યાણ કરવાના હેતુથી આ મહેનત લીધી હશે. કાલમ્પસની યોજનાને જે મુજબતબોનો આધાર હતો તે મજબૂત છે, તથા તે કામ માથે લીધાથી ઘણું કરીને પાર પડશે, આ બે વાત વિષે ઉપર કહેલી તપાસથી એ બંને પરીક્ષકોની સારીપેઠે ખાતરજમા થઈ; અને પછી એવા મહત્ કર્મને આશ્રય આપ્યાથી જે કીર્તિ અને લાભ પ્રાપ્ત થવાની ખાતરનિશાં, તે પોતાના દેશના હાથમાંથી ન જાય, એ વિચારે પીરેઝે બેઘડકથી ઈસાબેલ્લા રાણીને પત્ર લખીને વિનંતિ કરી કે આ વાતઉપર સારી પેઠે લક્ષ્ય દઈને એ વિષે ફરીથી વિચાર કરવો યોગ્ય છે.

રાણીને પોતાના માનીતાનું પત્ર પહોંચ્યું તેથી તેનો વિચાર ફર્યો અને આ સમયે સ્પાનિઅર્દ લોકોએ ગ્રાનાડાની આસપાસ ઘેરો ઘાલ્યો હતો તેથી રાણી વગેરેનો મુકામ સ્થાનતાકે ગામમાં હતો; ત્યાં અગત્યના કામ વિષે વાતચીત કરવા સાડ પીરેઝને તેણીએ તુરત બોલાવ્યો. રાણીની સાથે પીરેઝે વાતચીત કીધી તેનું પહેલું કૃળ એ થયું કે તેણીએ કાલમ્પસને પોતાના દરબારમાં પાછો બોલાવવા માટે સત્કારપૂર્વક એક પત્ર લખ્યું, અને તેની સાથે તેને વાટ ખરચીને સાડ થોડીક નાણાની રકમ ઇનામ દાખલ મોકલી. સ્પાનિઅર્દ લોકોને મુસલમાન લોકોસાથે તે સમયે લડાઈ ચાલતી હતી, તેમાં મુસલમાનોનો પરાજય થશે અને ગ્રાનાડા સ્પેનના તાબામાં આવશે, એવું લોકોને નિશ્ચય લાગવા માંડ્યું. વળી તેમને એમ પણ ભાસ્યું કે એ

પ્રમાણે લડાઈનો અંત આબ્યાથી સ્પાનિઅર્દ લોકો નવાં કામો માથે લેવાને નવરા થશે. આ વાતથી, તથા હવે રાણાએ કોલમ્પસના ઉપર મહેરબાની દેખાડવા માંડી તેથી, તેના મિત્રો આગળ કરતાં વધારે ભરૂંસાથી તેની યોજનાને પુષ્ટિ આપવા લાગ્યા. આલોન્સો દિ કિવન્ટાનિદા નામે કાસ્તીલના ભંડારનો અધિકારી તથા લુઈસ દિ સાન્તાલેલ નામે આરાગોનમાં ધર્મ સંબંધી પૈસા વસૂલ કરનાર, આ બે પુરૂષો કોલમ્પસના મુખ્ય મિત્રો હતા. એમણે કોલમ્પસને મોટા મોટા લોકોની સાથે ઓળખાણ કરાવી આપ્યું, અને તેમની આગળ તેની ઘણી શિક્ષારસ કરી, તેથી તેઓએ તેના કામમાં ઘણું દિલ લગાડ્યું. એ બે પુરૂષોએ પોતાના મિત્ર કોલમ્પસનું સાહસ કર્મ પાર પાડવામાં મોટી ઉત્કંઠાથી યોગ્ય થ્રમ લીધો, માટે તેઓનાં નામ ઇતિહાસમાં સ્તુતિપાત્ર છે.

પણ ફર્દિનાન્દનો આગળનો વિચાર ફેરવવો, એ કાંઈ જેવું તેવું કામ ન હતું. એ રાજા કોલમ્પસની વાતને હજી સૂઝી ઊડાઉપણાની તથા સ્વપ્રવત્ ગણતો હતો, અને કોલમ્પસના પક્ષવાળાઓની મહેનત વ્યર્થ જાય એ માટે એ રાજાએ તેની યોજનાની તપાસ કરવામાં જે પુરૂષોએ પૂર્વે તેની વાતને અશક્ય ગણી કાઢી હતી તેઓ માંહેનાજ કેટલાએકોને પક્ષાઈથી પાછા સામિલ રાખ્યા. પોતાનું કામ પાર પડશે એવી કોલમ્પસે પહેલાં જે પૂર્ણ આશા દેખાડી હતી, તેજ પ્રમાણે હમણા પણ તેમની આગળ તે દેખાડવા લાગ્યો, તથા પોતાના થ્રમને માટે આગળ જેટલુંજ મોટું ઇનામ તેણે માગ્યું, એ જોઈને તેઓને આશ્ચર્ય લાગ્યું. કોલમ્પસે કહ્યું કે આ શોધનો પ્રયત્ન કરવા માટે થોડાંક લડાઈનાં વહાણો સામગ્રી સહિત મારે સ્વાધીન કરવાં જોઈએ, અને જે સમુદ્રોનો તથા જમીનનો મારે હાથે શોધ

લાગે, તે સર્વનું નોકાધિપતિપણું તથા નવાળી મને વંશપરંપરા આપવાં જોઈએ, અને તે શોધ લાગ્યાથી જે કાંઈ લક્ષ્મ થાય તેનો દશાંશ મને તથા મારા વંશજોને આપવાનો ઠરાવ એવી રીતે કરવો જોઈએ, કે તેમાં કાંઈ પાછળથી હરકત પડે નહિ. વળી આ સાહસ કર્મ પાર પાડવામાં જે ખર્ચ બેસે તેનો એક અષ્ટાંશ આગમજથી આપવાને કાલમ્પસ કબૂલ થયો, એવી શરતથી કે તે કામ પાર પડ્યાથી જે કાંઈ નફો થાય તેનો એક અષ્ટાંશ મને મળે. આ કામ પાર ન પડ્યાથી પોતાની મહેનતનો ખર્ચો લેવાવિષે તેણે કાંઈ બંદોબસ્ત કીધો ન હતો. કાલમ્પસને પોતાની યોજનાની સાચાઈ વિષે પક્કી ખાતરજમા છે, એવું અનુમાન, જે શખ્સોને રાજ્યે આ કામ માટે ઠરાવ્યા હતા, તેમણે તેની ઉપર લખેલી વર્તણુક ઉપરથી કંઈ જુલું જોઈતું હતું, તથા તેના કામમાં આટલી બધી જીલ અને હરકત થઈ, તોપણ જે કાંઈ પ્રથમ માગ્યું હતું, તેમાંથી એક લેશભાર પણ કમતી લેવાને તે કબૂલ ન થયો, એ તેના મનની પ્રૌઢતા જોઈને તેઓએ સાનંદાશ્ચર્ય કર્યું જોઈતું હતું, તેમાંનું કાંઈજ ન કરતાં કાલમ્પસની સફરના ખર્ચનો તથા તેણે જે ઈનામ માગ્યું હતું તેનો નીચપણથી તેઓ હિસાબ ગણવા બેઠા. આ વહાણો મોકલવાનો ખર્ચ કાંઈ ઘણો ન હતો, તોપણ તેમણે એવું જોઈતું અનુમત આપ્યું કે, હમણા ખજાનો ખાલી પડી ગયાના સખબથી આ ખર્ચ સરકારથી ઊપડી શકે એવો નથી. વળી તેઓએ એવી તકરાર કાઢી કે કાલમ્પસ જે કામ કરવાનું કબૂલ કરેછે તે સર્વ કરે, તોપણ તેના કામનું સ્વરૂપ જોતાં તે જે મુસારો તથા આખર માગેછે તે ઘણાં વધારે છે, એવું દીસેછે, અને જો કદાપિ એની આશા કેવળ ભંગ થશે તો એવા અનિચ્છાની સાહસિક પુરૂષને આગળથી આટલું ખર્ચ ધીરચાથી

લોકોમાં આપણે મૂર્ખ ગણાઇયું. એટલુંજ નહિ, પણ તેઓમાં આપણી મોટી હાંસી થશે. અમે દૂર અંદેશો કરીને તથા આગળ પાછળ વિચારીને અનુમત આપીએ છીએ, એવું ખોટું ડોળ તેમણે ધાલ્યું તેથી રાજાને તેમનું અનુમત ખરું ભાશ્યું અને તેણે તે વિચારને ઘણીજ પુષ્ટિ આપી, માટે ઈસાએલ્લા રાણીએ કાલમ્પસને ઉત્તેજન આપવાનો નકાર કરીને પોતે કાલમ્પસની સાથે આ કામવિષેનું ભાષણ એકાએક છોડી દીધું.

• અત્યારસૂધીની હરકતોથી કાલમ્પસને જે દુઃખ થયું હતું તેના કરતાં આ આશાભંગથી તેને વધારે દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. પ્રકાશનાં આણચિંતાં કિરણથી જે પ્રમાણે આશા થાયછે તેજ પ્રમાણે કાલમ્પસને દરબારમાં ખોલાવવા વિષે સરકારના આ-મંત્રણથી ખેતાના કામમાં પાર પડવાની આશા ઉત્પન્ન થઈ હતી, અને તેને એવું લાગ્યું હતું કે હવે શ્રમનો છેડો પાસે આવ્યો, પણ આ સમયે રાણીના સદરહુ ઉત્તરથી તેની આશા પાછી અંધકાર તથા સંશયમાં પડી, અને તે છાતીવાળો માણસ હતો તો પણ એકાએક આ દુઃખ આવી પડ્યું તે સહન કરવું તેને ઘણું કઠણ લાગ્યું. મહા ચિંતાતુર થઈને તેણે સ્પેનના દરબારમાં જવું બંધ કરીધું, એવા વિચારથી કે ઇંગ્લેન્ડ દેશમાં જઈને એક વાર પોતાનું નશીબ અજમાવી જોવું, અને ત્યાં ઉમેદ હાંસલ ન થાય તો પછી એ કામ કેવળ છોડી દેવું.

આ સમયે ગ્રાનાડા તેઓના તાબામાં આવ્યું, અને મોટી ધા-મધૂમયી તે શહેરમાં ફર્દિનાન્દ રાજા તથા ઈસાએલ્લા રાણી પેઠાં. આ શહેર તેમના હાથમાં આવ્યાથી પોતાના દેશને મધ્યભાગે જે પરદેશી શત્રુઓ હતા, તેમને પોતાના દેશમાંથી કાઢી મૂકીને પિરીનીઝથી તે પોર્ટુગાલની સીમા સૂધીના સર્વ પ્રાંતોમાં પોતાની સત્તા સ્થાપી. વિજયને અંગે ખુશાલી ઊપજેછે તેણે કરીને મન

પ્રકૃષ્ઠિત અને સાહસિક થાયછે, માટે કાલમ્પસના હુશિઆર તથા દીર્ઘદષ્ટિવાળા મુરબ્બીઓ દામેકિવન્તાનિદ્વા અને સાન્તા-
 જેલ આ સંધિ ઉપર પોતાના મિત્રને મદદ કરવામાં ચૂડ્યા નહિ. તેઓએ ઇસાએલાને વિનતિ કરીને કહ્યું કે, રાણીસાહેબ, તમે અત્યારસૂધી મોટાં મોટાં ઉદાર કામોને સારે આશ્રય આપતાં આવ્યાંછો અને એવી સર્વોદ્દૃષ્ટ યોજના પાર પાડવા માટે અ-
 વાધિ કાંઈ પુરૂષે કાંઈ પાદશાહની સહાયતા લેવાને વિનતિ કરી નથી, તે યોજનાને આશ્રય આપવા માટે તમે આટલા બધા દિવસ થયાં આનાકાની કરોછો, એ જોઈને અમને મોટું આશ્ચર્ય લાગેછે, અને વળી તેઓએ કહ્યું કે, કાલમ્પસ ઊંડા વિચારનો અને સદ્ગુણી પુરૂષ છે, તથા તેને વહાણના કામમાં ઘણો અનુભવ થયોછે, અને ભૂમિતિમાં સાન્ છે તેથી પૃથ્વીનું મહત્વ ફેટું છે અને તે ઉપરના ગુદા ગુદા દેશો ક્યાં છે, એ જાણવાની તેને સારી શક્તિ છે; પોતાની યોજના પાર પાડવા માટે તે પોતાના જીવના અને દ્રવ્યના જોખમમાં પડેછે, તેથી એવી સાફ આતરજમા થાયછે કે એ માણસ પ્રમાણિક છે, અ-
 ને પોતાની યોજના પાર પડશે એવી તેને આશા છે; તે પોતાની સાથે જે વહાણો લઈ જવા માગેછે તેનો ખર્ચ કાંઈ ઘણો નથી; પરંતુ તેના સાહસ કર્મથી આપણને લાભ તો ઘણોજ થશે; જે દેશો પોતે શોધી કાઢે તેમાંથી જે કાંઈ નફો થાય, તે સિવાય તે પોતાની મહેનત તથા શોધના ખદલામાં ખીચું કાંઈ વધારે માગતો નથી, લોકોના સ્થાનમાં વૃદ્ધિ થવા માટે તથા જે દેશો અવાપિમાલૂમ નથી પડ્યા તેમની સાથે વ્યવહાર ચલાવવા સાફ પ્રયત્ન કરવો એ તમારી મોટાઈને યોગ્ય છે; વળી રૂપેન દેશના જે પ્રાંતોમાંથી ખ્રિસ્તિ ધર્મનું મૂળ ઘણાંક વર્ષ સૂધી નીકળી ગયું હતું, ત્યાં તે ધર્મની પાછી સ્થાપના કીધા પછી એક મોટો

નવો ખંડ શોધી કાઢીને તેમાં ખિરિત ધર્મ પ્રસાર કરવાથી તમા-
રું મન જે સદૈવ ધધર તરફ લગેલું છે તેને મોટો સંતોષ થશે,
અને જો તમે હવે તુરત એ વાત વિષે નિશ્ચય નહિ કરશો તો
આ સંધિ જશે તે ફરીથી મળવાની નથી; શામાટે કે કોલમ્પસે
ખીજા દેશોમાં જવાને નીકળ્યો છે, તેમાંથી કોઈ એક રાજા તમા-
રા કરતાં વિશેષ દ્રવ્યવાન અથવા હિમ્મતવાન હશે તે કોલમ્પ-
સની વિનતિ કબૂલ કરશે તો આપણા હાથમાં આબેલી કીર્તિ
તથા લાભની સંધિ ખીકણ પણાથી આપણે જવા દીધી એવો પ-
ચાતપ રપેન દેશના લોકોને નિરંતર થશે.

એવી સારી સંધિ જોઈને મોટી સત્તાવાળા પુરૂષોએ જે આ
મજબૂત દલીલો કાઢી તેથી ધાર્યા પ્રમાણે કામ થયું. આ દ-
લીલોથી ઈસાએલાના મનમાં જે શંકા અને ભય હતાં તે જતાં
રહ્યાં; કોલમ્પસને પાછો બોલાવવા સાડે રાણીએ તુરત આશા
કીધી, અને ઉદારપણાથી કહ્યું કે કોલમ્પસનો કરાર કબૂલ રાખી-
ને તેને ચાકરીમાં રાખવાનો મેં નિશ્ચય કીધો છે, તથા મારી વ-
સૂલાત ઘણી કમતી થઈ ગઈ છે તેથી હું ઘણી દિલગીર છું; પણ
કોલમ્પસની સફરની તૈયારીને માટે જેટલું દ્રવ્ય લાગશે તેટલું હું
મારું ખાનગી જવાહિર ગિરો મૂકીને પૂરું પાડીશ. રાણીના મુખ-
માંથી એવાં વચનો સાંભળીને સાન્તાજેલે રાણીને એમું ખેંચુક્ત
કામ ન કરવા દેવા માટે મોટી કૃતસતાથી કહ્યું કે, રાણા સાહેબ,
તમને આ કામમાં જેટલું દ્રવ્ય જોઈએ તેટલું ધીરવાને હું તૈયાર છું.

કોલમ્પસે પોતાની મુસાફરી થોડાક મૈલ આગળ કીધી
એટલામાં ઈસાએલા રાણીનો દૂત તેને આવી મળ્યો. જે રાણી-
ની સહાયતાની તેણે આશા છોડી હતી તેણેજ તેને અંતર્ય
આપવાનો ઠરાવ કીધો, એ આશ્ચર્યિની ખબર સાંભળીને તે તુ-

રત પાછો સાન્તાશી ગયો; પણ એ મદદ મળવાવિષે તેને રાણી-નો પક્ષો બંધસો પડ્યો નહિ. પરંતુ ઈસાએલા રાણીએ તેની સાથે મુલાકાત કરીને જે માન આપ્યું તે ઉપરથી, તથા જે સફર વિષે ઘણાંક વર્ષ થયાં તેનું મન લાગેલું હતું તે મનકામના પૂર્ણ થવાના દિવસ પાસે આવ્યા એવી તેને આશા થઈ તે ઉપરથી, સ્પેન દેશમાં આઠ વર્ષ સૂધી વિનતિ કરવાથી તથા ઓછાં આ-વાથી તેની મનમાં જે દુઃખ થયું હતું તે સર્વ હમણા તે વીસરી ગયો. હવે કાલમ્પસની સાથે બંદોબસ્ત સહેલી રીતે તથા જબ-દીથી થવા લાગ્યો, અને રાણીએ ઈ. સ. ૧૪૯૨ ની માસમાં એપ્રિલ મહિનાની ૧૭ મી તારીખે કાલમ્પસના કરારનામા ઉપર પોતાની સહી કીધી. તે કરારનામાની મુખ્ય કલમોનીયે પ્રમાણ:-

૧. અમો ફદિનાન્દરાજ તથા ઈસાએલા રાણી મહાસાગર ઉ-પર અમારા અધિપતિપણાની રૂએ, જે સમુદ્રો, ટાપુઓ તથા ખં-ડો, કાલમ્પસ પોતાની મહેનતથી શોધી કાઢે તેનો કાલમ્પસને નૌ-કાસૈન્યાધિપતિ કરીને અખતિઆર આપીએછીએ, એવી રીતે કે, કાસ્તીલના નૌકાસૈન્યાધિપતિને પોતાના અમલની હદમાં જેટલો અધિકાર તથા હક્ક છે, તેટલોજ અધિકાર તથા હક્ક કાલમ્પસ ત-થા તેના વારસો પોતાની હદમાં “યાવઅંદ્ર દિવાકરૌ” ભોગવે.

૨. જે ટાપુઓ તથા ખંડો કાલમ્પસ શોધી કાઢે તે સર્વનો અમો તેને નવાખ ઠરાવીએ; પણ જે અત્યાર પછી એવું યોગ્ય દીસે કેરાજ્યકારભારમાં બંદોબસ્ત સારો ચલાવવા માટે તે દેશો-માંહેના કોઈદેશમાં જુદા નવાખ મુકરર કરવાની જરૂર છે, તો કાલમ્પસ ત્રણ પુરુષો પસંદ કરે તેઓ માહેથી એક જણને અ-મો તે અધિકાર સોંપીએ, અને વળી નવાખની પદવી લાયક માનું તથા માશી કાલમ્પસને વંશપરંપરા આપીએ.

૩. જે દેશો કાલમ્પસ શોધી કાઢે તેઓની પેદાશમાંથી તથા

વ્યાપારમાંથી જે એની વસૂલાત થાય તેનો એક દશાંશ કોલમ્પસને તથા તેના વારસોને વંશખંડેરા અમો હમિશા આપીએ.

૪. જે દેશોનો શોધ કોલમ્પસથી લાગે તેઓમાં વ્યાપારના કામવિષે કાંઈ તકરાર તથા મુકદ્દમો ઊઠે તો તેનો ફેંસલો કોલમ્પસનેજ અથવા તેના ઠરાવેલા ન્યાયાધીશનેજ કરવાનો અધિકાર અમો આપીએ છીએ.

૫. જે સફરી વહાણો કોલમ્પસ માગેછે તેની તૈયારી કરવા માટે જે કાંઈ ખર્ચ લાગે તેનો, તથા જે નવા દેશોનો શોધ લાગે તેની સાથે સફર તથા વ્યાપાર કરવામાં જે કાંઈ અવેજ જોઈએ તેનો, એક અષ્ટાંશ આપવાવિષે કોલમ્પસ કહેછે તે અમારે કબૂલ છે, અને તેના બદલામાં આ સફર તથા વ્યાપારથી જે નફો થાય તેનો એક અષ્ટાંશ કોલમ્પસને આપવો એ અમારે કબૂલ છે.

આ બંદોબસ્ત કરવામાં ફદિનાન્દ રાજાનું નામ ઈસાએલા રાણીની સાથે ભળેલુંછે ખરું, પરંતુ તેને હમુસૂધી કોલમ્પસનો એટલો અવિશ્વાસ હતો કે, આ સાહસ કર્મમાં તેણે આરાગોનની પાંદશાહતના નામથી મદદ આપવાની ના કહી. પણ ઈસાએલા રાણીને કાસ્તીલ પ્રાંતના ખજાનામાંથી આ સફરનો સર્વ ખર્ચ આપવો પડ્યો, માટે તે ચઢાઈમાં પાર પડ્યાથી જે કાંઈ નફો થાય તે સંધાનો હક તેજ પ્રાંતના લોકોએ લેવો એવો રાણીએ ઠરાવ કરાવ્યો.

પૂર્વે ઘણાંક વર્ષ સૂધી અર્થ વિનતિ કરવાથી કોલમ્પસને જે દુઃખ લાગ્યું હતું, તે તેના મનમાંથી બીસારવા માટે આ કરારનામા ઉપર સહી થયા પછી સફરને માટે તૈયારી કરવામાં રાણીએ ઘણું લક્ષ દીધું તથા ઉતાવળ કરી. મે મહિનાની ૧૨ મી તારીખ સૂધીમાં રાણીના હસ્તકનું જે કામ હતું તે સર્વે તૈયારીએ કરીધું, અને રાજા તથા રાણી એઓનો છેલ્લો, હુકમ શો થાય છે.

એ સાંભળવા માટે કાલમ્પસ હાજર થયો. કિયે ઠોકાણે તથા કઈ રીતે વહાણ ચલાવવાં એ સર્વે તેમણે કાલમ્પસનક વિચાર પર રાખ્યું. પરંતુ પોર્તુગીઝ લોકોને યુરસો આવવા જોગ ખંડેકારણુ ન મળવા દેવું, એ માટે તેમણે કાલમ્પસને એવો સખ્ત હુકમ દીધો કે, ગિનીના કિનારા ઉપર પોર્તુગીઝ લોકોનાં જે સંસ્થાનો છે તેમની, અથવા જે જીજા દેશો તે લોકોએ શોધી કાઢ્યા એવો દાવો કરેછે તેમની, નજદીક તમારે હરગીઝ જવું નહિ. આન્દાલશિઆ પ્રાંતમાં પાલોસ નામે એક નાનું બંદર છે. ત્યાં જે વહાણો કાલમ્પસને રવાણીન કરવાનાં હતાં તે તૈયાર કરવા વિષે રાણાએ આસા આપેલી હતી. આ બંદરની પાસે જૂનાન પીરેઝ મઠાધિપતિ, જેનો કાલમ્પસ ઘણો ઉપકારી હતો તે રહેતો હતો; તેની સત્તાથી તથા ત્યાંના રહેવાશીઓ સાથે પોતાના સંબંધથી, જેટલું દ્રવ્ય ઉપર લખેલા કરારનામા પ્રમાણે કાલમ્પસે રાણાને આગળથી આપવું જોઈતું હતું તેટલું તેને તે શહેરમાંથી આવી મળ્યું એટલુંજ નહિ, પણ તેની સાથે સફરમાં જવા માટે કેટલાક લોકો તૈયાર થયા. જે પુરૂષોએ કાલમ્પસની સાથે સફર જવાનું કમૂઝ કાઢ્યું તેઓમાં પિનઝોન નામે ત્રણ ભાઈઓ મુખ્ય હતા. આ ત્રણ પુરૂષો ઘણા દ્રવ્યવાન તથા વહાણના કામમાં ઘણા માહિતગાર હતા, અને તેઓ આ કામને માટે પોતાના જીવના તથા દ્રવ્યના જોખમમાં પડવાને ખુશીથી તૈયાર થયા.

રાણાએ તથા કાલમ્પસે એટલી મહેનત કાઢી, તોપણ જે વહાણનું સૈન્ય તૈયાર થયું તે સ્પાનિઅઈ લોકોની મોટાઈને અથવા એવા અગત્યના કામને લાયક નહતું. તે સૈન્યમાં ત્રણ વહાણો હતાં, અને તેઓમાંનું મોટામાં મોટું વહાણ ઘણોબોજો લેઈ જાય એવું નહતું. આ વહાણ નૌકાસૈન્યાધિપતિ કાલમ્પસના હુકમમાં હતું, અને પવિત્ર કુમારી મરિઅમનો તે મોટો ભ-

ક્ત હતો તેથી તેને માન આપવું માટે તેણે આ વહાણનું નામ સાન્તામારિઆ રાખ્યું. ખ્રીજ વહાણનું નામ પિન્તા હતું; તેનો નાપુદા માર્ટિન પિનઝોન હતો, તથા તેનો ભાઈ ક્રાન્સિસ માલમના કામ ઉપર હતો. ત્રીજા વહાણનું નામ નીન્યા હતું; અને તેનો નાપુદા વિન્સેન્ટ યાનેઝ પિનઝોન હતો. આ છેલ્લાં બે વહાણો એટલાં હલકાં હતાં કે, તેઓમાં મોટા ખતેલા કરતાં વધારે બોજ જઈ શકતો ન હતો, અથવા તેમના કરૂંતાં ચાલમાં ખાણુ સારાં ન હતાં. આટલાં થોડાં વહાણોને નૌકાસૈન્ય એ નામ આપવું શોભતું નથી અને તેમાં એક વર્ષ સૂઝીનું ભાયું ભર્યું હતું. આ નૌકાસૈન્યમાં ખત્રાશીઓ તથા કોલમ્પસના સુખદુઃખમાં વિભાગ લેવાને તૈયાર થયેલા થોડાક સાહસિક પુરૂષો તથા રાણીએ કોલમ્પસની સાથે મોકલેલા કેટલાક દરબારના ગૃહસ્થો એ સર્વે મળીને નેવું માર્ગસો હતા; તેઓમાં વિશેષ સંખ્યા ખલાશીઓની હતી. આ સાહસ કર્મ માથે લેવાથી ઘણોજ ખર્ચ લાગશે એવું રૂપેન દેશના દરબારે ભય રાખીને કોલમ્પસની સાથે અંતેખસ્ત કરવામાં ઘણાં વર્ષ કાઢ્યાં, તોપણ આ વહાણો મોકલવામાં તેમને ચાળીસ હજાર રૂપિઆથી વધારે ખર્ચ લાગ્યો નહિ.

પંદરમા સેંકડામાં વહાણ ખાંધવાની કળા લોકોને સારી પેઠે માલૂમ ન હતી, અને તેઓ ઘણાં ખરાં વહાણોને કાંડે કાંડે ચલાવીને ટૂંકી સફરો કરતા હતા માટે તે વખતમાં તેઓ લાંબી સફર કરવા લાયક નહતાં. અંગણ્યા સમુદ્રોમાં માર્ગ માલૂમ પડવા માટે તેની પાસે નકશો ન હતો તથા તેઓની ભરતી ઓટવિષે જાને જ્ઞાન ન હતું, અને ત્યાં વહાણો લઈ જતાં શી શી હરકત થશે એનો કાંઈજ તેને અનુભવ ન હતો; એવું છતાં તે ત્યાંના દૂર દેશોનો શોધ કરવા માટે આ પ્રકારનાં અયોગ્ય વહાણો લઈને ગયો, તે ઉપરથી એવું સાફ દીસેછે કે કોલમ્પસ મોટો

ધૈર્યવાન અને સાહસિક પુરુષ હતો. કોલમ્પસને ઠેકાણે કાંઈ ખી-
ન્ને જરા ખીકણ પુરુષ હોત તો તે ઉપરની પ્રતિકૂળ ખિનાને લીધે
એણું કામ માથે લેવાની હિમ્મત ધરત નહિ; પરંતુ કોલમ્પસને
પોતાનું ધારેલું કામ પાર પાડવાની મોટી ઉત્કંઠા હતી તેથી
આ સર્વ અડચણને તે કાંઈ ખાતરમાં લાવ્યો નહિ. તેણે તૈયારી
ઘણીજ આતુરતાથી કરવા માંડી, માટે, અને રાખીએ જે માણ-
સોને આ કામ ઉપર એકસાઈને વારતેનીમ્યા હતા તેઓએ પણ
તેને ધણી મદદ કરી, તેથી, સફરમાં જે કાંઈ જોઈતું હતું તે સર્વ જ-
લદીથી તૈયાર થયું. પણ કોલમ્પસને ધર્મ ઉપર ધણી આસ્થા હતી,
અને આ કામ માથે લેવામાં એક મોટો હેતુ એ હતો કે, નવા
દેશોમાં ખ્રિસ્તિ ધર્મનો પ્રસાર કરવો; માટે તેણે પોતાના મનમાં
લાગ્યું કે, રક્ષણ કરવા વિષે તથા માર્ગ દેખાડવા ક્ષિપ્રે ઈશ્વરની
પ્રગટ પ્રાર્થના કરવા વિના આ જોખમજ્વરેલી સફરમાં આગળ
ડગલું ભરવું નહિ. આ નિશ્ચયથી કોલમ્પસ પોતાના હાથ ની-
ચેના માણસોને સાથે લઈને વિધિપૂર્વક સવારીથી રાખિડાના મ-
ઠમાં ગયો; ત્યાં સર્વે જણા પોતાનાં પાપ માનીને દોષરહિત થયા;
મહાધિપતિને હાથે તેમને પવિત્ર પ્રસાદ મળ્યો, અને તેણે એ સા-
હસ કર્મ પાર પડવા માટે તેમની સાથે મળીને ઈશ્વરની પ્રાર્થના
કીધી, કેમકે એમાં તેણે આસ્થાપૂર્વક આશ્રય આપ્યો હતો.

ખીજે દેહાડે એટલે તારીખ ૩ જુલાઈ આગરત ઈ. સ. ૧૪૮૨
વાર શુક્રને દિવસે સૂર્યોદય થતા પહેલાં ઘણાક લોકો કિનારા ઉપર
એકઠા થયા, અને તેઓની નજર આગળથી કોલમ્પસે વહા-
ણો હંકાર્યાં. આ કામ પાર પડે એવી તે લોકોની ઘણીજ ખુશી
હતી, પરંતુ તે પાર પડશે એવો તે લોકોને પક્ષો ભરૂંસો ન હતો.
આ સફરનો સારો પરિણામ થવા વિષે તે લોકોએ ઈશ્વરની
પ્રાર્થના કીધી. કોલમ્પસે ઠેક કાનેરી ટાપુઓ તરફ વહા-

ણો હંકાર્યાં. અને ત્યાં પહોંચતાં સૂધીમાં જે ૧૩ મી
ખિના ખતી તે વિષે, આ સફ્ત ખીજી સફરોના આગસ્ત
જેની સામાન્ય હોત તો, કાંઈ લખવામાં આવત ૧૪૮૨.
નહિ, પરંતુ આ સફરથી મોટો નફો થશે એવી લોકો આશા રા-
ખતા હતા, અને તે ઘણી અગત્યની હતી માટે, તેમાં હરેક વાત
થાય તેલક્ષ દેવા યોગ્ય હતી. પિન્ટા વહાણું ખંદર મહેલું તેને ખીજે
દિવસે તેનું સુકાન ભાગી ગયું. તેથી ખલાશીઓ ધમધમ અને
વહાણુના કામમાં અનાડી હતા તેઓને મોટી ચિંતા થઈ કે આ કા-
મ સુખરૂપે પાર પડવાનું નથી તેનું આ ખરેખર ચિન્હ છે. કા-
નેરી ટાપુસૂધીના ટુંકા રસ્તામાંજ વહાણોમાં પાણી આવવા લાગ્યું
તથા ભાથું ખૂટી ગયું તેથી એવી સાંખી તથા દહેશત ભરેલી સફ-
રને માટે તેઓ અયોગ્ય નજર આવ્યાં; પણ કોલમ્પસે પોતાથી
ખની આવું તે પ્રમાણે તેઓને સમરાવ્યાં. અને ખીજું ભાથું
લઈને કાનેરી ટાપુઓ માહેનો ગોમેરા નામે ડઠ પશ્ચિમ તરફનો
ટાપુ સમ્રેખર મહિનાની ૬ થી તારીખે તેણે મૂક્યો.

વાસ્તવિક કહિયે તો કોલમ્પસની મોટી સફરનો પ્રારંભ અહિયાંથી થયો, કેમકે ડઠ પશ્ચિમ તરફ વ- ૪૦ સ૦
હાણું હંકારીને તે સમયમાં જે સીમા સૂધી લોકો ૧૪૮૩.
ખેપ કરતા હતા તે સીમા છોડીને તેની પેલી તરફ અજાણ્યા
અને ખિનવહીવટી સમુદ્રોમાં કોલમ્પસ વહાણો ઝોકાંબીને હવે
આગળ ચાલ્યો. પહેલે દિવસે ઘણો યોગે પવન હતો તેથી તેનાં
વહાણોએ ઘણો રસ્તો કાપ્યો નહિ; પણ ખીજે દિવસે કાનેરી ટા-
પુઓ નજરે પડતા ખંધ થયા, અને ઘણાક હિંદાસ થયેલા ખલા-
શીઓ, આ સફર ઘણી જોખમ ભરેલી છે એવા વિચારથી ભય
પામીને, જાણે કે તેઓને ફરીથી જમીન મળવાની નથી એવા
શોકથી છાતી તથા માથાં ફૂટીને રડવા લાગ્યા, આપણું કામ

પાર પડ્યા વિના રહેશે નહિ તથા જ્યાં આપણે જઈએ છીએ ત્યાંથી ઘણું દ્રવ્ય મળશે, એવું કહીને કોલમ્પસે તેઓને દિલાસો આપ્યો. પોતાના સોખતીઓની એવી ચાલ જોઈને તેણે જાણ્યું કે મેં જે ભારે કામ માથે લીધું છે, તેમાં હરકત પડે તે મટાડવા માટે મારે સાવધ રહેવું જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ મારા અસાની સોખતીઓનાં મનમાં જે ભય રહે છે તેથી કાંઈ મને હરકત ન પડે, એવી હુશિઆરી રાખવી જોઈએ. વળી તેના મનમાં આવ્યું કે ધારેલા શોધ કરવા માટે મોટું ધૈર્ય તથા નૌકાશાસ્ત્રમાં પ્રવીણતા જોઈએ એટલુંજ નહિ, પણ તેઓની સાથે લોકોનાં મન સ્વાધીન કરી લેવાની કળા પણ આવડવી જોઈએ. નવી યોજના કરનારા પુરુષોનો ઉત્કંઠિત સ્વભાવ, અને તેઓમાં કલ્પનાશક્તિ હોય છે; કોલમ્પસનાં તથા તેને આશ્રય આપનારા લોકોનાં મોટાં નસીબ કે કોલમ્પસનાં આ ગુણો છતાં ખીજ એવા પ્રકારના ગુણો હતા કે તે ઉપર કહેલી પ્રતિના પુરુષોમાં ઘણું કરીને દેખાતા નથી. મનુષ્ય માત્રના ગુણ તથા સ્વભાવને તે સારી પેઢે ઓળખતો હતો; તેનું ભાષણ ખીજનું મનરંજન કરે એવું હતું; પોતાનું ધારેલું કામ પાર પાડવામાં તે એવો તો ઉદ્યોગી રહેતો હતો, કે તેને ગમે એટલી હરકત આવી પડે, તોપણ તે હલી જતો નહતો. કામ, ક્રોધ, લોભ, ઈર્ષ્યાદિ વિકાર તેણે સ્વાધીન કરી રાખ્યા હતા, અને ખીજના મનોવિકારને સ્વાધીન કરવાની તેનામાં કળા હતી. આ સર્વ ગુણો તેનામાં હતા તેથી અધિકાર ચલાવવાને તે યોગ્ય હતો, અને વળી અડચણ તથા ભયના સમયમાં વિશ્વાસ રાખવા લાયક તેને પોતાના ધંધામાં સાહે સ્થાન હતું. કોલમ્પસે ત્રીસ વર્ષ સૂધી અનુભવ લઈને નૌકાશાસ્ત્રમાં જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, અને તે સિવાય પોર્તુગીઝ લોકોએ જે જે નવી યુક્તિઓ શોધી કાઢી હતી તે પણ

તેને સારી પેઠે માલૂમ હતી, માટે રૂપેત દેશના ખલાશીઓ જે-
ઓને વહાણના કામમાં ઘણું જ્ઞાન ન હતું અને જેઓ માત્ર
ભૂમધ્ય સમુદ્રને કાંઠે અત્યાર સૂંઝી વહાણો ચલાવતા હતા, તે-
ઓને એવું દીસવા લાગ્યું કે વહાણના કામમાં કોલમ્પસ ઘણો-
જ માહિતગાર છે. તેઓ ભર દરિયે આવ્યા ત્યારપછી હરેક
કામમાં કોલમ્પસ પોતાનો કુલ અપતિઆર ચલાવીને તે ઉપર
નિર્ધેખાની રાખતો હતો; અને રાતદિવસ મળીને મન્ય ઘોડોક
વખત ઊંઘમાં કાઢ્યા પછી ખાકીનો કાળ તે નિત્ય તૂતક ઉપર
કાઢતો હતો. તે અગ્નણ્યા સમુદ્રમાં વહાણ ચલાવતો હતો મા-
ટે તેના હાથમાં મડદ અથવા જોવાનાં યંત્રો નિરંતર રહેતાં હતાં.
પોર્તુગીઝ શોધ કરનારાઓની પેઠે ભરતી ઓટ તથા પાણીના
પ્રવાહ ઉપર તે ઘણુંજ લુક્ષ દેતો હતો; પક્ષી કંઈ દિશાએ ઊડેછે
તથા માછલાં કયા પ્રકારનાં જોવામાં આવેછે તે ઉપર અને સ-
મુદ્રવનરૂપિત તથા ખીજા હરેક તરતા પદાર્થ ઉપર તે સારી પેઠે
નજર રાખતો હતો; અને જે ખિના ખનતી હતી તે પોતાની સ-
ફરની ઓપડીમાં સવિરતર લાગી રાખતો હતો. કોલમ્પસે વિ-
ચાર્યું કે ખલાશી લોકોને લાંબી સફર કરવાનો મહાવરો નથી
તેથી વહાણો ઘણા દૂર આવ્યાંછે એ વાતની જો તેમને ખબર
થશે તો તેમનાં મનમાં ભય ઉત્પન્ન થયા વિના રહેશે નહિ; માટે
તેઓ કેટલાં દૂર આવ્યાંછે એ વાત તેમનાથી છુપાવવાને તેણે
ઘણી યુક્તિઓ કીધી. એ વિચારથી તેઓએ ગોમેરા મુક્યું તેને
ખીજે દિવસે તેઓ ઓપન મેલ ગયા, તોપણ કોલમ્પસે કહ્યું કે
આપણે માત્ર પિસતાળીસ મૈલ આવ્યા છીએ, અને આખી
સફરમાં તેણે એજ યુક્તિ ચલાવી. સપ્ટેમ્બર મહિનાની ૧૪ મી
તારીખ સૂઝીમાં તેમનાં વહાણો કાનેરી બેરોની પશ્ચિમ દિશાએ
૬૦૦ મેલ કરતાં વધારે દૂર ગયાં; અને તે પહેલાં જમીનથી એ-

ટલે બધે દૂર રૂપેન દેશનો કોઈ માણસ ગયો ન હતો. ત્યાં તેમણે એક નવો અને આશ્ચર્યકારક અંતકાર દોડો. તેમના હોકાયંત્ર માંહેલા લોહચુંપકની સોય ધ્રુવના તારા તરફ પાંધરી ન વળતાં પશ્ચિમે વળી, અને જેમ જેમ તેઓ આગળ ચાલ્યા તેમ તેમ તે સોય તે દિશા તરફ વધારે વળવા લાગી. હોકાયંત્રમાં જે ફેરફાર થાયછે તે સૃષ્ટિ માંહેલો એક ગુપ્ત ભેદ છે, અને તેનું કારણ શોધી કાઢવામાં હજી સૂંચી કોઈ મનુષ્યની ખુદ્ધિ ચાલી શકી નથી; પણ એવા ભેદની હવે કાંઈ આપણને નવાઈ નથી; તોપણ એ અમત્કાર જોઈને કાલમ્પસના સોળતાઓનાં મનમાં મોટું ભય ઉત્પન્ન થયું. તેઓ એવા અજાણ્યા તથા અમર્યાદ મહાસમુદ્રમાં આવી પડ્યા કે ત્યાં કોઈ માણસ વહાણ લઈ જવાની હિમ્મત કરતું ન હતું; તેમને એવું દાસવા લાગ્યું કે સૃષ્ટિના નિયમ ફરી ગયા, અને જે હોકાયંત્ર ઉપર તેઓ પકો ભરંસો રાખતા હતા તેપણ તેમને ભૂલાવો દેવા લાગ્યું. આ યંત્રની સોયના ફેરફારનું કારણ કાલમ્પસે મોટી ત્વરાથી તથા ચતુરાઈથી યોજી કાઢ્યું, તેથી પોતાના મનનું સમાધાન થયું નહિ, તોપણ તે તેના સોળતાઓને ખરું ભાર્યું; તેણે કરીને તેઓનાં મનની દહેશત જતી રહી અને તેઓ કચકચ કરતા બંધ થયા.

કાનેરી ટાપુઓ જે અક્ષાંશમાં છે તેજ અક્ષાંશમાં હજી સૂંચી પોતાનાં વહાણોને ખરાખર પશ્ચિમ તરફ હંકારવાનું તેણે જારી રાખ્યું. હવે તેનાં વહાણોને નિયમિત વાયુ એટલે પૂર્વ દિશાનો પવન લાગવા માંડ્યો. આ પવન ઉભણ કટિબંધમાં અને તેની દક્ષિણોત્તર અયનવૃત્તની મર્યાદાની પેલી તરફ થોડાકે અંશ સૂંચી એક સરખો વાયછે. આ પીઠના પવનથી તેનાં વહાણો એવી, એક સરખી ત્વરાએ આગળ ચાલ્યાં કે સઢ ફેરવવાની કાંઈ ઘણી ગરજ રહી નહિ. જ્યારે તેઓ કાનેરી ખેટોની પશ્ચિમ તરફ

૧૨૦૦ મૈલ ગયા ત્યારે સમુદ્ર ઉપર એટલી ખંડી વનસ્પતિઓ દેખાવા માંડી, કે કાંઈ કહેશે કે તે એક મોટું વિસ્તીર્ણ મેદાન છે, અને કાંઈ કાંઈ ઉકાણે તે છોડ એટલા પાસે પાસે હતા કે ત્યાં વહાણોની ગતિને થોડો અટકાવ થયો. આ અજબ તરેહનો દેખાવ જોઈને તેમનાં મનમાં ભય અને ચિંતા ઉત્પન્ન થયાં. ખલાશીઓને ભાસ્કું કે હવે આપણે નૌકાગમ્ય મહાસમુદ્રની સીમા સુધી આવી છીએ; અને આ તરતી વનસ્પતિઓથી આપણને આગળ જવામાં હરકત થશે તથા તેઓની નીચે નાશકારક ખડકો અને જમીનના કાંઈ મોટા ભાગ ઢંકાઈ ગયા છે, પણ તે શી તરેહથી નીચે ખેંચી ગયા છે તેનું કારણ કાંઈ ખરાબર માલૂમ પડ્યું નહિ. કોલમ્પસે તે ખલાશીઓને સમજાવવા માંડ્યું કે, આ જોઈને ખીલ્લને બદલે તમારા મનમાં હિમ્મત પ્રાપ્ત થવી જોઈએ, શા માટે કે આથી એવું માલૂમ પડે છે કે હવે કિનારો કાંઈ ઘણો દૂર નથી. એટલામાંજ પવન સારો નીકળ્યો અને તેમનાં વહાણો આગળ આવી; ઘણાં કે પક્ષીઓ તેમનાં વહાણોની આસપાસ ઊડતાં તથા પશ્ચિમ દિશા તરફ જતાં તેમણે દીઠાં. આ ઉપરથી ખલાશીઓએ પોતાની હિમ્મત છોડી દીધી હતી તેમને જરા ધીરજ આવી તથા આશા થઈ કે હવે કિનારો હાથ લાગશે.

તારીખ ૧ લી અક્ટોબરને દિવસે કોલમ્પસને ગણિત ઉપરથી એવું માલૂમ પડ્યું કે વહાણો કાનેરી ખેટોની પશ્ચિમદિશાએ ૨૩૧૦ મૈલ આવ્યાં છે; પણ એટલે બધે દૂર આવ્યાં એવું જાણવાથી પોતાના હાથ નીચેના માણસોને ભય ઉત્પન્ન થાય તે ટાળવા માટે તેણે તે લોકોને એવું કહ્યું કે આપણે માત્ર ૧૭૫૨ મૈલ આવ્યા છીએ; અને કોલમ્પસનું મોટું ભાગ્ય કે પોતાના વહાણમાં હેલા તથા પોતાની સાથેનાં વહાણો માંહેલા માલમો અથવા ખલાશીઓને ગણિતમાં એટલું જ્ઞાન ન હતું કે અંતર ગણવામાં

કોલમ્બસની ચૂક તથા ઠગાઈ, શોધી કાઢે. હવે તેમને સમુદ્રમાં ત્રણ અઠવાડિયાં કરતાં વધારે કફળ થયો, અને આગળના નાવિકો જે સીમાસૂચી સફર કરતા હતા તથા જ્યાંસૂધી વહાણો લઈ જવાનું તેઓને શક્ય લાગતું હતું તે સીમા છોડીને તેની પેલી તરફ કોલમ્બસનાં વહાણો ઘણાં દૂર ગયાં હતાં. વળી પક્ષીઓના ઊડવા ઉપરથી તથા ખીજાં કેટલાંક ચિન્હો ઉપરથી જમીનનો શોધ જલદીથી થઈ શકે એવું જે અનુમાન તેમણે કાઢ્યું હતું તે હવે ખોટું માલૂમ પડ્યું. ખલાશી લોકો પોતાના ભોળપણથી કોલમ્બસના જૂઠા કહેવા ઉપર જે વિશ્વાસ રાખતા હતા તે કેવળ મિથ્યા છે એવું હવે તેમની સમજમાં આવ્યું, અને ધારેલું કામ પાર પડશે નહિ એવું તેઓને ભય લાગવા માંડ્યું. તેઓ શા કારણથી તથા શા ઇરાદાથી આ સફર કરવાને નીકળ્યા એ વિષેના વિચાર સિવાય ખીજા તરફ તેઓનું મન લાગેલું ન હતું, માટે તેઓનાં મનમાં વારે ઘડીએ ઉપર કહેલી વાતોનો વિચાર આવતો હતો. પહેલાં તો એ વિચાર અસાની અને ખીકાણુ લોકોનાં મનમાં ઉત્પન્ન થયો અને પછી હળવે હળવે સારી તથા હિમ્મતવાન પુરુષોમાં પ્રસરતાં સર્વ વહાણોમાં ફેલાયો. અત્યાર સૂધી તેઓ માંહોમાંહે ખડખડ કરતા હતા, પણ હવે તો સર્વે જણ ખુલ્લી રીતે કોલમ્બસની સાથું તોફાન કરવા લાગ્યા. આ દરિદ્રી પરદેશીનાં મિથ્યા વચ્ચે, અધઠિત કલ્પના ઉપર રાણીએ કાંઈ વિચાર ન કરતાં ભરૂંસોં રાખીને આ કલ્પિત યોજના પાર પાડવા માટે એટલા બધા બોતાના લોકોના જીવને જોખમમાં નાંખ્યા, એમ કહીને તેઓ ઈસાએલા રાણીના ઉપર દોષ મૂકવા લાગ્યા. તેઓ પોતપોતામાં કહેવા લાગ્યા કે જે રસ્તેથી પહોંચવાની આશા નહિ એવે અજાણે રસ્તે આપણે અહિંયાં સૂધી હિમ્મત રાખીને આપ્યા તેથી આપણે જે કરવાનું હતું તે કરી ચૂક્યા; પણ હવે

આ કોલમ્પસ જેવા અવિચારી પુરુષના જે મત પ્રમાણે ચાલ્યાથી આપણ સર્વેનો નાશ થાય તે મત આપણે મંજૂર નહિ રાખીએ તો આપણા માથા ઉપર તે વાતનો કાંઈ ઠપકો આવનાર નથી. તેઓએ એવી તકરાર કરી કે જ્યાંસૂંથી આપણાં નખળાં વહાણોને દરિયામાં ચાલવાની શક્તિ છે ત્યાંસૂંથીમાં હવે આપણને રપેન પાછા જવાનો વિચાર કરવો જરૂર છે. વળી તેઓ ભયથી એવું પણ કહેવા લાગ્યા કે આપણે પાછા ફરવાનો આ પ્રયત્ન વ્યર્થ જશે, શામાટે કે અત્યારસૂંથી આપણાં વહાણોને પીઠનો પવન લાગ્યો તેથી અહિયાં સૂંધી આવ્યાં; પણ હવે પાછા વળીશું તો મ્હેનો પવન લાગશે, તેથી રપેન દેશ પહોંચાશે એવું સંભવવું નથી. સર્વે જણા કમ્પૂત થયા કે જે કામથી આપણ સૈધળાનો જનન ખચે એવું છે તે કામ કરવાનું કોલમ્પસ કમ્પૂત નહિ કરે તો તેની પાસે આપણે જોર જાલમથી કમ્પૂત કરાવવું. તેઓ માંહેલા કેટલાએક અભિમાની હતા તેમની એવી સલાહ હતી કે આપણ સર્વે મળીને કોલમ્પસને દરિયામાં નાંખી દેવો, કે તેણે કરીને આપણા વિચારમાં અડચણ પડેછે તે જલદીથી દૂર થાય, અને તેઓના મનમાં એવું હતું કે કોલમ્પસ પોતાના સાહસ કર્મમાં પાર નહિ પડ્યો જાણીને તેના મરવાથી કાંઈ ઘણી દિલગીરી પેદા થશે નહિ, અને તેના મોતવિષે ઘણી પૂછપાછ પણ થશે નહિ.

કોલમ્પસને પક્કું માલૂમ પડ્યું કે હું હવે મોટા સંકટમાં આવી પડ્યો છું. ખલાશીઓએ પોતાના અસાને તથા ભયે કરીને કોલમ્પસનાં ઉપરથી પ્રીતિ ઊતારી નાંખી, એ જોઈને તેને મોટું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું, અને તે લોકો મોટું તોફાન કરવાની તૈયારીમાં છે એવું તેને માલૂમ પડ્યા છતાં મોટી સમયસૂચકતા રાખી તેમના કાવવાની વાત પોતે કાંઈ જાણતો નથી. એવો તે લોકોની

આગળ દીસવા લાગ્યો. તેના મનમાં ભય તથા ચિંતા પેદા થયાં ખરાં, પણ તે ન જાણતીને એટલો દૂર આવ્યાથી પોતે ખુશ થતો હોય તથા આગળ પોતાનું કામ પાર પડશે એવો મનમાં પક્ષો ભરૂંસો હોય તેવો તે આનંદી દેખાવા લાગ્યો. પોતાના માણસોનું મનરંજન કરવા માટે કોઈ વખત તે નાના પ્રકારની સુક્તિઓ કરે. તમને ઘણું દ્રવ્ય અને મોટી કીર્તિ મળશે, એવું કહીને તેમને લોભમાં નાંખવાનો કોઈ કોઈ વેળા તે ધત્તન કરે. વળી કોઈ સમયે તેમને ઘણીપણાની રીતે તે એવી ધમકી આપે કે આ જો ઉત્કૃષ્ટ કામથી ઈશ્વરનો મહિમા અને સ્પાનિ-અર્થ લોકોની કીર્તિ પીળા સર્વ લોકોના કર્તાં વધશે તે કરવામાં જો તમે તમારા પીકાણુપાણાથી અટકાવ કરશો તો સરકારમાં જાહેર કરીને હું તમને મોટી શિક્ષા કરાવીશ. જે પુરુષનું તેઓ હમેશા માન રાખતા હતા તેના વચનને વજનદાર ગણીને તોડકાની પ્યારવાઓ પણ તેને વશ થયા અને તેઓ પોતાનું ધારેલું કૂર કર્મ કરવાથી અટક્યા એટલુંજ નહિ, પણ કોલમ્પસની સાથે થોડુંએક આગળ જવાને કગૂલ થયા.

જેમ જેમ તેઓ આગળ ચાલવા લાગ્યા તેમ તેમ જમીન પાસે આવવાનાં નિખિત ચિન્હો દીસવા માંડ્યાં, અને તેઓની આશા પણ વધવા લાગી. પક્ષીઓનાં ટોળેટોળાં નૈર્ઋત્ય દિશાએ જતાં દેખાયાં, પોર્ટુગીઝ નાવિકોએ પક્ષીઓની ગતિ ઉપર લક્ષ દીધાથી કેટલાક શોધ કીધા હતા માટે કોલમ્પસે પશ્ચિમ દિશા છોડીને જે દિશાએ પેલાં પક્ષીઓ જતાં હતાં તે તરફ પોતાનાં વહાણો હંકાર્યાં. આં નવે રસ્તે ઘણાક દિવસસૂધી તેમણે સફર કરી, પણ પાર પડવાનાં ચિન્હો નજર આવ્યાં નહિ; અને એક મહિનાસૂધી તો જળ અને આકાશ સિવાય કંઈ તેમના દીઠામાં આવ્યું નહિ; તેથી કોલમ્પસના સાથીઓનાં મનમાં ઉત્પન્ન

થયેલી આશા પાછી ભંગ થઈ ગઈ, અને તેઓનાં મનમાં આગળ કરતાં વધારે ભય પેદા થઈને તે લોકોના ચહેરા અધીરા, ક્રોધાયમાન, અને નિરાશ દેખાવા લાગ્યા. તાબેદારી તે શું છે એ વાતનો વિચાર તેઓનાં મનમાંથી કેવળ જતો રહ્યો. જે કારભારીઓ અત્યાર સૂધી કાલમ્પસના મતને અનુસરીને તેના હુકમ અમલમાં લાવતા હતા તેજ લોકો હવે બીજા ગૃહસ્થોની સાથે એકદિલ થયા; તેઓ સર્વે તૂતક ઉપર એકઠા થઈને તોફાન કરવા લાગ્યા, અને કાલમ્પસની સાથે જીદ કરીને તથા તેને દહેશત ખતાવીને કહ્યું કે હમણાના હમણા વહાણો યુરોપ તરફ પાછા ફરવાનાં જોઈએ. કાલમ્પસને માલૂમ પડ્યું કે તેમનું મન આ કામ ઉપર લગાડવા માટે મારામાં જેટલી તદખીર કરવાની શક્તિ હતી, તેટલી હું ધણીક વાર કરી ચૂક્યો, હવે તે કાંઈ ચાલી શકવાની નથી; અને જે માણસોનાં મનમાં ભયબાપક થયાથી તેઓના સારા વિચાર મંદ થઈ ગયાછે, તે માણસોમાં આ કાર્ય સિદ્ધ કરવાની હોંસ પેદા કરવી, એ કામ અશક્ય છે. તેણે જોયું કે આ સર્વજનના એકઠા થઈને એવું જે મોટું તોફાન કરવા તૈયાર થયાછે, તે કાલાવાલાથી અથવા ધમકીથી બંધ થઈ શકે એવું નથી. તેને માલૂમ પડ્યું કે આ માણસો ધણાજ ગુસ્સામાં આવી ગયાછે તેથી તેમના ઉપર હુકમ થઈ શકતો નથી વાસ્તે તેઓના કહ્યા પ્રમાણે કરવું આવશ્યક છે. માટે તેણે પોતાના માણસોને વચન આપીને કહ્યું કે તમે ત્રણ દહાડા સૂંધી માફ કર્યું માનીને આગળ ચાલો, અને જો એ ગુસ્સામાં આપણને ભૂમિ હાથ નહિ લાગે તો આ કામ છોડી દઈને આપણે ખસૂસ સ્પેન તરફ પાછા ફરીશું. તે ખલાસીઓ ગુસ્સામાં તથા પોતાનાં ધરતેરફ જવાને ધણા આતુર હતા, તોપણ આ વાત તેમની ગેજરમાં ખરાખર ઉતરી. આ થોડી મુદતનો કરાર કરવાથી કાલમ્પ-

સને પણ કાંઈ નુકસાન થયું નહિ. જમિ પાસે આવવાનાં ધણાંક ચિન્હો દેખાયાં, અને તે એવા પ્રકારનાં હતાં કે કાલમ્પસે વિચારયું કે તે ખરાં પડ્યા વિના રહેશે નહિ. કેટલાક દહાડા સુધી મડદ તળિયે લાગીને તેમાં મટોડી આવવા લાગી તે ઉપરથી એવું દીસ્યું કે જમીન ધણી દૂર નથી. પક્ષીઓનાં ટોળાં વધતાં ગયાં, અને તેઓમાં સમુદ્ર ઉપર ઊડનારાં પક્ષીઓ હતાં એટલું જ નહિ, પણ જે પક્ષીઓ કિનારાથી ધણે દૂર ન જાય એવાં પણ દેખાયાં. પિન્ટા વહાણના ખલાશીઓએ એક તુરત કાપેલી નેતર તથા કોઈ મનુષ્યે કાઠીગરીથી કાતરેલું લાકડું, એ જે પદાર્થો તરતા દીઠા. નીન્યા વહાણના ખલાશીઓએ એક ઝાડની ડાળી તરતી હતી તે જાચકી લીધી, અને જોયું તો તેના ઉપર તાજાં લાલ ક્ષુદ્ર ફળ દીઠાં. સૂર્યની આસપાસ વીદળાં નથી તરેહનાં દીસવા લાગ્યાં; આગળના કિરતાં હવા ચિથર તથા ઉજળ થઈ, અને રાતને સમયે પવન અસમાન થઈને ખદલાવા લાગ્યો. આ સર્વ ચિન્હો ઉપરથી કાલમ્પસને પક્ષો ભરંસો પડ્યો કે જમીન પાસે છે અને તા. ૧૨ મી અક્ટોબરની સાંજરે સર્વ જાણાઓએ પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થયું જાણીને ઇશ્વરની સ્તુતિ કીધી; સ્વારપછી કાલમ્પસે વહાણોના સહો વીંટાળવા વિષે તથા વહાણોને સોડ પાડવાવિષે આસા કીધી, અને તેઓ રાતને સમયે કિનારા ઉપર ચઢી ન જાય માટે કાલમ્પસ પોતે ધણી ઓ-કસાઈ રાખવા લાગ્યો. આ આશાના તથા અંદેશાના વખત-માં કોઈએ પોતાની આંખ એક ક્ષણ પણ મીંચી નહિ અને સર્વ જાણા તૂતકે ઉપર જામા રહીને પશ્ચિમ દિશા તરફ એકાંતજરે મોંઠી ઉત્કંઠાથી જોવા લાગ્યા; કાંજે જે જમીનનો ચોંધ કરવાને તેઓએ ધણાક દિવસ થયાં મોંઠી ઇચ્છા હતી તે જમીન તેજ દિશાએ મળશે એવો તેમને ભરંસો હતો.

કાલમ્પસ વહાણના આગલા ભાગ ઉપર બેસેલો હતો તેણે મધ્યરાત્રિ થવાને શુભારે પાંચ ઘટિકા પાકી હતી ત્યારે દૂર એક દીવાનું અજવાળું દીકું અને તેણે રાણીના પોશાકપાનાનો ચાકર પેદ્રો ગુત્તિઓરિઝને તે અજવાળું કોઈ ખીજો ન જાણે એવી રીતે દેખાડ્યું. તે પણ તેને નજર આંધું અને વળી તેણે નૌકાસૈન્યના નાયક સાલસેદોને બોલાવીને તે દેખાડ્યું. તે દીવો જાણે એક જગા ઉપરથી ખીજી જગા ઉપર કોઈલઈ જતું હોય તે પ્રમાણે આ ત્રણે પુરુષોએ તેને ફરતો દીકો. • પિન્તાવહાણ હમેશા ખીજાં વહાણોથી આગળ ચાલતું હતું તેમાંથી મધ્યરાત્રિ પછી થોડીકવારે જમીન! જમીન! એવા આનંદયુક્ત શબ્દો સંભળાયા. અત્યુરસૂધી ઘણાં ખરાં ચિન્હો તેમને ખોટાં માલૂમ પડ્યાં હતાં તેથી હવે કોઈ વાતને એકાએક તેઓ ખરી માનતા ન હતા; અને એ વાત ખરી છે કે નહિ એ સિદ્ધ કરવા મોટેદણડાની વાટ તેઓ ઘણી આતુરતાથી જોવા લાગ્યા. પ્રાતઃકાળ થયો એટલે તેઓનાં મનમાંના સંશય તથા ભય સર્વ જતાં રહ્યાં. પ્રત્યેક વહાણમાંથી એક ટાપુ ઉત્તર દિશાએ શુભારે ૬ મેલના અંતર ઉપર દેખાયો, અને તેની સપાટ જમીન તથા લીલાં ખેતર નાના પ્રકારનાં ઝાડથી તથા ઘણાંક વહેજાથી ભરપૂર હતાં, તેણે કચીને તે દેશ મોટો રમણીય નજર આવ્યો. પિન્તા વહાણમાંહેલા ખજાશીઓ તુરત ઈશ્વરનું ભજન કરવા લાગ્યા; તેઓની સાથે ખીજાં વહાણોના ખજાશીઓ પણ સામિલ થયા; અને તેઓ સર્વેની આંખોમાંથી હર્ષનાં આંસુ પડીને તેઓ, એક ખીજાને મુખારઠ્ઠાની આપવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે ઈશ્વરની ભણી કૃતસતાનું કર્મ ક્રીયા પછી તેઓએ પોતાના સરદારને ઘટારત પ્રમાણે કીધું. તેઓ સર્વે કાલમ્પસને માન આપીને તે પગે લાગ્યા તથા પોતાની આગલી વર્તણૂકનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા.

અને તેઓએ મોટી વિનંતિ કરીને તેને કહ્યું કે અમારાં અસાન, અવિશ્વાસ, તથા એ અદબી એઓએ કરીને વ્યર્થ ચિંતામાં નાંખીને અમે તમારી વિચારપૂર્વક યોજના સિદ્ધ કરવામાં ઘણો અટકાવ પાડ્યો હતો તે અપરાધની અમને કૃપા કરીને ક્ષમા કરો. જે કામ વિષે પ્રાચીન લોકોનાં મનમાં કાંઈ વિચાર પણ ન હતો તે કામ સિદ્ધ કરવા માટે ઈશ્વરે કાલમ્પસને માણસના કરતાં વધારે બુદ્ધિ તથા ધૈર્ય આપીને મોકલ્યોછે, એવું કહીને મોટાં સાનંદાશ્ચર્યથી જે માણસને આગળ ધિક્કારીને ધમકી આપતા હતા તેજ માણસની તેઓ હવે તારીફ કરવા લાગ્યા.

સૂર્યોદય થયો એટલે તેઓ સર્વે હથીઆરબંધ મછવાઓમાં

તા. ૧૨ ઊતર્યા. તેઓ પોતાના જાવટા ચડાવીને લસ્કરી મી અ- દબાવી તથા યુદ્ધનાં ગીત ગાતા ગાતા તે ટાપુ કટોપર, તરફ પોતાના મછવા લઈ ગયા. જ્યારે તેઓ કિ- શુકવાર, નારાની પાસે આવ્યા ત્યારે તેઓએ તે ટાપુ ઉપર

માણસો આ અજાયબ જેવો તમાશો જોવાને એકઠાં થયેલાં હતાં. તે માણસોના હાવભાવ તથા શરીરની રિયતિ ઉપરથી માલુમ પડ્યું કે આ નવાં માણસોને જોઈને તેઓ આશ્ચર્ય પામ્યાં. કાલમ્પસે પોતે શોધી કાઢેલી નવી પૃથ્વી ઉપર સર્વે યુરોપીઓ કરતાં પ્રથમ પગ મૂક્યો. તે ઉમદા પોશાક પહેરીને અને હાથમાં નાગી તરવાર લઈને કિનારે ઊતર્યો. તેનાં માણસો તેની પાછળ ગયાં, અને જે ધરતી જોવાને તેઓ એટલા દિવસ સૂધી આતુર હતા તેનું તેઓ સર્વે જણાએ ચુંપન કાઢ્યું. ત્યારપછી તેઓએ ત્યાં એક કૂસ ઊભા કીધો, અને તેની આગળ પડે લાગીને તેની સફરનો એવો સારો પરિણામ થયો તે વિષે ઈશ્વરની સ્તુતિ કીધી. લિઆન અને કારતીલના રાજાને નામે તે દેશ તેઓએ હસ્તગત કીધો, અને એવે પ્રસંગે પોર્તુગીઝ લોકો જે ક્રિયા

કરતા હતા તે પ્રમાણે આ લોકોએ પણ કીધી.

સ્પાનિઅર્દ લોકો આ ક્રિયા કરતા હતા તેવામાં ત્યાંના ધણાક રહેવાશીઓ તેમની આસપાસ એકઠા થઈને મોટા આશ્ચર્યથી જોવા લાગ્યા; પણ તેઓ આ ક્રિયા શા માટે કરેછે અને આગળ શું નીપજશે એ વાતથી આ લોક કેવળ અસાન હતા. સ્પાનિઅર્દ લોકોના પોશાક, તેઓના શરીરનું ગોરાપણું, તેઓની દાંત્રી અને હાથીઆરો એ સર્વ ત્યાંના લોકોને ઘણાં અજાણ્ય સરખાં દેખાયાં. જે મોટાં યંત્રોએ કરીને સ્પાનિઅર્દ લોકો મેલાસમુદ્ર ઉપર થઈને આવ્યા તે યંત્રો પાંખોથી પાણી ઉપર ફરતાં હોય એમ તેઓના દીઠામાં આવ્યાં; અને તેઓ માંહેથી ગરગડાટ જેવો ભયંકર શબ્દ સાંભળીને તથા વીજળીના જેવો પ્રકાશ અને ધૂમાડો નીકળતો જોઈને આ અસાન લોકોનાં મનમાં અતિશય ભય ઉત્પન્ન થયું. આ નવા માણસો સૂર્યના પુત્ર છે અને તેઓ દેવલોકથી ઊતરીને આ પૃથ્વી જેવા આવ્યાછે એવું માનીને તેઓએ તેમને મોટું માન આપ્યું.

યુરોપી લોકો પણ આ નવો દેખાવ જોઈને ઘણા આશ્ચર્ય પામ્યા. આહિના સર્વ છોડવા, ઝાડો અને વનસ્પતિ યુરોપનાં કરતાં કેવળ ગુદાં હતાં. જમીન માતપર દીઠામાં આવી, પણ ત્યાંના લોકો તે જમીનને ખેડેછે એવું કાંઈ ચિન્હ દેખાડું નહિ. સ્પાનિઅર્દ લોકોને ત્યાંની હવા ગરમ તો ખરી પણ ઘણી જ સુંદર લાગી. ત્યાંના લોકો સ્વભાવે ભોળા, નિષ્કપટી અને છેક નમ્ર હતા. તેઓના વાળ કાળા, લાંબા, અને સીધા હતા; તેઓ કોઈ વખત મોતાના કેશ ખભાઉપર ઘૂટા બાંકત્યા મુકતા હતા અને કોઈ વેળા તેમનો અંગ્રોડો વાળતા હતા. તેઓને દાંત્રી ઊગતી ન હતી અને તેમનાં શરીર કેવળ લીસાં હતાં. તેઓનો અંગવર્ણ ઝાંખા તાંખા જેવો, અને ચહેરાનો મ્હાટ અજાણ્ય તરે-

૪૪ તે નૌકાસેનાધિપતિ તથા નવાખનો ખિતાબ લેજે.

હનો હતો, પણ બદશિક્ક ન હતો; તેઓની સુરત નમ્ર તથા ખી-
કણુ હતી. તેઓ ઠીંગણા હતા ખરા, પણ ડૂટડા અન્યથા હતા.
તેઓ મનમાં આવે તે પ્રમાણે પોતાના ચહેરા તથા શરીરના
ખીજા કેટલાક ભાગને ભપકદાર રંગથી ચીતરતા હતા. પ્રથમ
તો દહેશતને લીધે તેઓ સ્પાનિઅર્દ લોકોની પાસે આવતાં અ-
ચકાયા, પણ થોડીક વાર પછી તેઓની સાથે હળી ગયા, અને
મોટી ખુશીથી સ્પાનિઅર્દ લોકોની પાસેથી મૂઘરા, કાચના મણુ-
કા, અને ખીજા એવી કેટલીક હલકી વસ્તુઓ લઈને તેના બદ-
લામાં પોતાની પાસેના ખાવાના પદાર્થ તથા ૩ આખાં. તે લો-
કોની પાસે કીમતદાર જનસોમાં ૩ સિવાય ખીજા કંઈ ન હતું.
સાંજ પડી ત્યારે કાલમ્પસ પોતાના વહાણમાં પાછો ગયો અને
તેની સાથે તે ટાપુના ઘણાક રહેવાશીઓ પણ પોતપોતાનાં કોટિ-
યાંમાં બેસીને ગયા. આ લોકો પોતાનાં કોટિયાંને કયાનોંઝ કરીને
કહેતા હતા, અને તે કોટિયાં આખાં લાકડાં કાતરી કાઢીને
ખનાવેલાં હતાં. તે ખનાવવામાં કંઈ કારીગરી ન હતી. તોપણ
તેમને તેઓ ઘણી ચતુરાઈથી ચલાવતા હતા. આ પ્રમાણે પૂર્વ
અને પશ્ચિમ મહાદ્વીપના લોકોની પહેલી મુલાકાતમાંજ માંહે-
માંહે આનંદથી જવહાર ચાલ્યો. પૂર્વ મહાદ્વીપના લોકો વિદ્વા-
ન અને લોભી હતા માટે આ નવા દેશમાંથી કંઈ ચીતે નફો
મેળવવો એવિષેનો વિચાર તેઓએ આગળથી કરી રાખ્યો
હતો; અને પશ્ચિમ મહાદ્વીપના લોકો ભોળા તથા કમ અક્કલના
હતા, માટે તેઓના દેશ ઉપર આગળ આકૃત અને દુઃખ
કેવાં પડશે તેવિષે તેઓને કંઈજ જ્ઞાન ન હતું.

કાલમ્પસે નૌકાસેનાધિપતિ તથા નવાખના ખિતાબ મેળવ્યા,
અને જો ટાપુનો એણે શોધ કીધો તેનું નામ સાન સાલ્વાદોર
પાડ્યું, પરંતુ એ ટાપુને ત્યાંના રહેવાશીઓ ગુઆનાહાની કરી

કહેતા હતા, અને એ નામથી આ ટાપુ સારી પેઠે ઓળખાય છે. ટાપુઓનો ઓટો સમુદાય જેને લોકાયા અથવા ખાલામાના બેટો કહીને કહે છે તેઓ માહેલો આ એક બેટ છે. કાલમ્પસનાં વહાણો ગોમેરાથી નીકળ્યાં હતાં ત્યાંથી આ ગુઆનાહાની બેટ પશ્ચિમ દિશા ભણી ત્રણ હજાર મૈલથી વધારે દૂર છે અને દક્ષિણદિશાએ ચાર અંશ છે. એ ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે કાલમ્પસ પોતે પસંદ કરેલા પશ્ચિમ દિશાના માર્ગથી ઘણો આગે આવજો ગયો ન હતો.

તે ટાપુના કાંઠાની તપાસ કરવામાં કાલમ્પસે ખીન્નો દિવસ કાઢ્યો, અને ત્યાંના સર્વ લોકોની દરિદ્રતા જોઈને તેને માલૂમ પડ્યું કે જે માતખર દેશના શોધમાં હું છું તે આ ન હોય. પણ એશિયા માહેલા છેક પૂર્વ તરફના દેશોના શોધ વિષે તેણે જે કલ્પના કરી હતી તે ઉપરથી તેણે અનુમાન કીધું કે હિંદુસ્તાનની પાસેના મહાસમુદ્રમાં ટાપુઓ છે એવું ભૂગોળશાસ્ત્ર જાણનાર લખે છે તે માહેલો આ સાન સાહવાદોર એક બેટ હશે. ત્યાંના ઘણાક રહેવાશીઓને નાકમાં ઘરેણાં દાખલ સોનાનાં નાનાં પત્રાં પહેરેલાં જોઈને કાલમ્પસે તેઓને આતુરતાથી પૂછ્યું કે તમે આ પદાર્થ ક્યાંથી લાવો છો ? ત્યારે તેઓએ દક્ષિણ તરફ આંગળી કીધી, અને નિશાનીથી તેને સમજ પાડી કે તે દિશા તરફના દેશોમાં સોનું પુરકળ મળે છે. ત્યાં જવાને તેણે તુરત નિશ્ચય કીધો, એવા ભરોસાથી કે જે હેતુથી હું આવ્યો છું તે ત્યાં ગયાથી સિદ્ધ થશે, અને મારી મહેનત તથા જોગજમનો ખર્ચો મળશે. તેણે સાન સાહવાદોરના સાત રહેવાશીઓને પોતાની સાથે રાખ્યા, એવા વિચારથી કે તેઓ રપાનિશભાષા શીખીને માર્ગ દેખાડવામાં તથા ત્યાંની ભાષા સમજાવવામાં કામ લાગે. કાલમ્પસે તેઓને પોતાની સાથે લઈ જવાને પસંદ કીધા એવું જાણીને તે ભોળા લોકોએ પોતાનાં મનમાં મોટાઈ માની.

માર્ગમાં તેણે ઘણાક ટાપુઓ દીઠા તે માહેલા ત્રણ મોટા ટાપુઓમાં જઈને તેણે તેઓનાં નામ સેન્ટ મેરી આલ્ફ્રેડ કોન્સેપ્શન, ફર્નાન્ડીના, અને ઇસાબેલા પાડ્યાં. પણ ત્યાંની જમીન, ઉત્પત્તિ અને રહેવાશીઓ ઘણું કરીને સાન સાલ્વાદોરનાં જેવાં હતાં, માટે કોલમ્બસે એ ત્રણ ટાપુઓમાંથી એકમાં મુકામ કીધો નહિ. પ્રત્યેક ઠેકાણે તે સુવર્ણ વિષે પૂછપાછ કરતો રહ્યો, અને ત્યાંના સર્વ લોકોએ ઇશારતથી જ જવાબ દીધો, તે ઉપરથી કોલમ્બસને નિશ્ચય થયો કે સુવર્ણ દક્ષિણ દિશાભણીથી આવેછે. તે દિશાતરફ તે ચાલ્યો, અને થોડાક કાળમાં એક દેશ તેના દીઠામાં આવ્યો. તે દેશ ઘણો મોટો નજર આવ્યો, અને આગળના દેશો જેવો તે પૂરો સપાટ ન હતો, પણ તેમાં ટેકરા, ડુંગરો, નદીઓ, જંગલ, તથા મેદાન દેખાયાં, તેથી તે ટાપુ છે કે ખંડનો ભાગ છે, એ વાતનો તેને નિશ્ચય ન હતો. સાન સાલ્વાદોરના રહેવાશીઓ તેની સાથે વહાણમાં હતા તે લોકોએ કહ્યું કે અમે એ ટાપુને “કૃપા” કહ્યે છીએ. કોલમ્બસે તેનું નામ જુઆના પાડ્યું. તે પોતાનાં વહાણો જઈને એક મોટી નદીના મુખમાં પહોં, અને તે કિનારા પાસે આવ્યો એટલે ત્યાંના સર્વ લોકો ખીને વહાણોઉપર નાશી ગયા; પણ આ ઠેકાણે વહાણોને સમરાવવાં હતાં માટે તે દેશનો માહેલો ભાગ જોઈ સાડ કોલમ્બસે કેટલાક સ્પાનિશ્મદ લોકોને સાન સાલ્વાદોરના એક માણસની સાથે મોકલ્યા. તેઓ કિનારાથી શુભારે સાઠ મૈલ દૂર જઈને પાછા આવ્યા, અને ખપ્પર લાવ્યા કે આપણે અત્યારસુધીજે જમીન જોઈછે તેના કરતાં આ ધરતીઘણી માતખર અને ખેડેલીછે; અને દૂરદૂરનાં ઝૂપડાં સિવાય અમે એ ગામડું જોયું તેમાં આશરે એક હજાર ઉપરાંત માણસોની વસ્તી છે. ત્યાંના લોકો નમ્ર છે ખરા, પણ સાન સાલ્વાદોરના

લોકો કરતાં વિશેષ ખુદિવાન દેખાયછે; અમને સ્વર્ગલોકના રહેવાશી જાણીને તેઓએ અમારા પગનું ચુંપન લીધું, તથા સાન સાલવાદોરના લોકોની પેઠેજ અમને માન આપ્યું. તેઓએ કાંઈક કંદમૂળ તથા નવી તરેહનું ધાન્ય જેને મકાઈ કહેછે, તે અમને ખાવાને આપ્યાં. તે કંદમૂળનો સ્વાદ સેકેલા ખત્રુતના ફળના જેવો લાગેછે, અને મકાઈ સેકેલા હોય ત્યારે અથવા દળીને તેનો લોટ કીધો હોય ત્યારે પણ ઘણા સ્વાદિષ્ટ લાગેછે. અમે ત્યાં એક જાતનાં ફૂતરાં ભરી ન શકે એવાં દીઠાં. સસલાં જેવાં જનાવર અમે જોયાં, પણ તેઓનું કદ સસલાંથી ઘણુંજ નાનું હતું. એ સિવાય ખીજ જાતનાં પશુઓ ત્યાં છે એવું દીસતું નથી. વળી અહિંયાંના લોકોની પાસે કાંઈ હલકાં સોનાનાં ઘરેણાં અમારા જોવામાં આવ્યાં.

અહિંયાંના કેટલાક રહેવાશીઓને કાલમ્પસના માણસોએ સમજાવીને પોતાની સાથે રાખ્યા. આ લોકોએ કાલમ્પસને કહ્યું કે અમે જે સોનાના દાગીના કરીએ છીએ તે સોનું કૂખાના કાનમાં મળેછે. આ રાજદથી તેઓનો કહેવાનો ભાવાર્થ એ હતો કે, “કૂખાનો મધ્યભાગ.” કાલમ્પસને તેઓની ભાષા માલૂમ નહતી, તથા તેઓના ઉચ્ચારમાં ખરાખરા સમજ પડતી ન હતી, અને તેના વિચાર નિરંતર હિંદુસ્તાનના શોધથી કલ્પનામાંજ લાગેલા હતા, માટે “કૂખાના કાન” અને “ખાન” આ રાજદોના જરા સરખાપણા ઉપરથી કાલમ્પસે ધાસ્યું કે એ લોકો “ખાના” વિષે કહેતા હશે, અને તેણે એવી કલ્પના કીધી કે કાથેના જે માલખરાજા વિષે માર્કો પોલોએ લખ્યુંછે તે અહિંયાંથી ઘણું દૂર નહિ હશે. એ ઉપરથી કૂખાની તપાસ કરવામાં કાલમ્પસે કેટલોક વખત ગુજરયો. કૂખાની ઉત્તર તરફ પોર્તો દેલ પ્રિન્સિપાલિયો તે એજ ટાપુની પૂર્વ મર્યાદા સૂધીનાં ઘણાં ખરાં કાલમ્પસ

જોઈ વળ્યો; પણ તેના જોવામાં જે કંઈ આવ્યું તેની ખૂબસુર-
તાથી તે ઘણોજ આનંદ પામ્યો; અને જમીન ઘણી રસાળ જો-
ઈને તેને ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યું તથા તેનું મન ઘણું પ્રકૃષ્ટિત થયું;
પણ પોતાના માણસોનો લોભ તૃપ્ત થાય તથા સ્પેન દેશનાં
રાજરાણીની આશા પૂર્ણ થાય, એટલું સુવર્ણ ત્યાં તેના જોવામાં
આવ્યું નહિ. કાલમ્પસને સુવર્ણ મેળવવાની ઘણીજ આતુરતા
છે એ જોઈને તે લોકો ઘણું આશ્ચર્ય પામ્યા, અને તેજ પ્રમાણે
તે લોકોનું અસાન અને ભોળાપણું જોઈને યુરોપી લોકો ધણા
વિસ્મય થયા. આ લોકોએ પૂર્વ ભણી આંગળી કરીને કહ્યું કે
આ દિશાએ હયિતી નામ બેટ છે ત્યાં અહિયાંના કરતાં વધારે
જડશે. કાલમ્પસે પોતાનાં વહાણો તે દિશામાં વાળવાની આજ્ઞા
કાઢી. આ હયિતી બેટમાં સોનું છે એવું આ પરદેશી લોકો
ધારતા હતા, તેનું સર્વના કરતાં પ્રથમ ગ્રહણ કરવાના હેતુથી
માતન અલોન્સો પિનઝોને પોતાના સોળતાઓને મૂકી દઈને
પોતાનું વહાણ આગળ ચલાવ્યું અને બીજાં વહાણો તેની પાસે
આવી પહોંચ ત્યાંસૂધી વહાણ હળવે ચલાવવા માટે કાલમ્પસે
જે નિશાની કાઢી તે ઉપર આ પુરૂષે કાંઈજ લક્ષ દીધું નહિ.

કાલમ્પસને મહોનો પવન લાગ્યો તેથી તે ડીસેમ્પર મહિનાની
૬ થી તારીખ સૂધી હયિતી પહોંચ્યો નહિ. જે બંદર ઉપર તેણે
પહેલો પગ મૂક્યો તેનું નામ તેણે સેન્ટ નિખલાસ પાડ્યું, અને
જે રાજ્યોમાં તેને રોજગાર મળ્યો હતો તે રાજ્યને માન આપવા
માટે તેણે તેટ્રાપુનું નામ હિસ્પાન્યોલા પાડ્યું. જે સ્થાનોને શો-
ધીને કાલમ્પસે નામો આપ્યાં હતાં તે સર્વમાં આ ટાપુ માત્ર
અદ્યાપિ તેનાજ આપેલા નામથી ઓળખાય છે. તેને અહિયાં
પિન્ટુઃ વહાણ મળ્યું નહિ. ત્યાંના રહેવાશી ઘણા બીને જંગલ-
માં નાશી ગયા તેથી તેઓની સાથે કંઈ વ્યવહાર ચાલ્યો નહિ;

માટે સેન્ટ નિખલાસથી તે જલદી નીકળ્યો, અને તે ટાપુના ઉત્તર કિનારાની બાજુએ હંકારીને બીજા એક ખારામાં પેઠો અને તેનું નામ કોનસેપ્શન પાડ્યું. અહિંયાં આગળના કરતાં કાલમ્પસના નસીમે જોર કીધું. આ ઠંકણે સ્પાનિઅર્દ લોકોએ પોતાથી ભય પામેલી એક બધરીને નાશી જતાં પકડી, અને તેના ઉપર સારી માયા દેખાડીને જે રમકડાં ત્યાંના લોકોને ગમે એવાં હતાં, તે આ બધરીને બક્ષિશ આપીને વિદાય કીધી. તેણીએ જઈને આ પરદેશી લોકોની ભલમનસાઈ અને બીજા અમતકારી ગુણો વિષે પોતાના દેશી લોકોને કહીને મોટા હર્ષથી તે રમકડાં દેખાડ્યાં. તે જોઈને તેઓ સાનંદાશ્ચર્ય પામ્યા, અને એવીજ વસ્તુઓ મેળવવાની ઘણી ઇચ્છાથી તેઓનાં મનમાંની સર્વ દહેશત જતી રીંછી, અને તેઓ માંહેલા ધણાખરા આ લાલચથી ખારા આગળ ગયા. તેઓએ નવાઈના પદાર્થ જોયા તથા કાલમ્પસે તેઓને રમકડાં આપ્યાં, તેથી તેમની જિજ્ઞાસા તથા ઇચ્છા પૂર્ણ થઈ. આ લોકો ગ્વાનાહાની તથા કૂપા એ ટાપુઓના લોકોના જેવા ધણું કરીને હતા. તેઓ તે ટાપુના લોકોની પેઠે શરીરે નમ્ર, ભોળા તથા અસાન હતા; અને સુધરેલી મંડળીમાં જે કળાઓ અવશ્ય જોઈએ તેનું, ઉપર કહેલા લોકોની પેઠેજ, તેઓમાં જ્ઞાન ન હતું. હિસ્પાન્યોલાના લોકો આ પરદેશીઓને જોઈને ધણું સાનંદાશ્ચર્ય પામ્યા, અને તેમણે તેઓને ઉપર કહેલા લોકોની પેઠેજ બૂલથી સ્વર્ગલોકનાં માણસો જાણ્યાં. મુખ્યત્વે કરીને આ કારણથી, તથા તેઓ ધણા નમ્ર, ભોળા, અને બીકણ હતા માટે, તેઓ સહજ વશ થઈ ગયા. અહિંયાંના લોકોની પાસે તેમના પડોશીઓ કરતાં વધારે સુવર્ણ હતું, અને સ્પાનિઅર્દ લોકોની પાસેથી ઘંટડીઓ, મણકાઓ અને ટાંકણીઓ લઈને

તેને ખદલે તુરત સુવર્ણ આપ્યું. આ અસમાન વ્યાપારથી બેઉ તરફના લોકો ખુશ થઈને પોતપોતાના મનમાં ધારવૃ લાગ્યા કે અમને નફો થયોછે. આ દેશના કાઝીક એટલે રાજાએ આવી-
ને કાલમ્પસની મુલાકાત લીધી. અસાની લોકોમાં જેવા રોખ-
થી નીકળવાનો ચાલ હોયછે તે પ્રમાણે આ રાજા ચાર માણસ-
ની આંધ ઉપર એક તરેહની પાલખીમાં બેસીને ખહાર નીકળ્યો,
અને તેની સાથે ઘણાક લોકો હાજર રહીને તેને ઘણું માન
આપતા હતા. તે પોતાની ચાલચલણમાં ગંભીર અને રોખ
ભરેલો હતો, અને રેયત સાથે ઘણા ભારબોજથી રહેતો હતો;
પણ તેણે કાલમ્પસને તથા સ્પાનિઅર્દ લોકોને મોટી નમ્રતાથી
આદરમાન આપ્યું. આ રાજાએ કાલમ્પસને સોનાનાં
ચોડાંક પાતળાં પત્રાં તથા એક નવી તરેહનો કમરબુંદ આપીને
તેને ખદલે ઘણી ખુશીથી હલકી કીમતની વસ્તુઓ લીધી.

સોનાની ખાણોનો શોધ કરવા વિષે હજી કાલમ્પસ ઘણો
આતુર હતો, માટે ત્યાંના જે લોકોની સાથે તેને વ્યવહાર હતો
તે લોકોને સોનાની ખાણનાં ઠેકાણાં વિષે પ્રશ્ન કરતો રહે.
તેઓના બોલવા ઉપરથી એવું માલૂમ પડ્યું કે, એ ધાતુની ખાણ
પૂર્વ દિશા તરફ સમુદ્રથી કાંઈક અંતરે સિખાઓ નામે પાહાડી
દેશમાં છે. માર્કે પોલો તથા પૂર્વમાં મુસાફરી કરનારા બીજા
લોકો જાપાન એટલે સિપાંગો કહેતા હતા માટે, જ્યારે કાલમ્પસે
સિખાઓ શબ્દ સાંભળ્યો ત્યારે તેને મોટું આશ્ચર્ય લાગ્યું, અને
તે એવું સ્મજ્યો કે આ શબ્દ સિપાંગો હશે. એ ઉપરથી તેના
મનમાં નિશ્ચય થયો કે એશિઆ ખંડમાંહેલા છેક પૂર્વ તરફની
દેશ અહિંયાથી દૂર નથી; અને જે મૂલકો શોધવા માટે તે નીક-
ળ્યો હતો ત્યાં પહોંચવાની પૂર્ણ આશાથી તેણે પૂર્વ દિશાએ
વહાણો હંકાર્યા હવે તે એક નવા દેશના વિશાળ ખારામાં પેહો,

અને તે ખારાનું નામ તેણે સેન્ટ થોમાસ પાડ્યું. હવે કાલમ્પસ ગ્વાકાનાહાટ્ટી નામે એક સમર્થ રાજાના પ્રાંતમાં જઈ પહોંચ્યો; ત્યારપછી તેના જાણ્યામાં આવ્યું કે આ આખો દેશ પાંચ રાજાઓને તાબે છે. જેના કાન, નાક, અને હોઠ સોનાનાં બનાવેલાં એવું અજબ તરેહનું એક મોઢું આ રાજાએ પોતાના દૂતની સાથે કાલમ્પસને ભેટ મોકલ્યું અને કહાવી મોકલ્યું કે અમારા મુકામ ઉપર મહેરબાની કરીને પધારવું. આ રાજાનો મુકામ પૂર્વ તરફ થોડાએક મૈત્ર ઉપર જે બંદરને હમણા કેપ ક્રાંસિસ કરીને કહેછે તેની પાસે હતો. આ રાજાએ મોટી પ્રૌઢતા દેખાડી માટે કાલમ્પસે વિચાર્યું કે, તેને અધિક સન્માન આપવું યોગ્ય છે; પછી તેણે તે રાજાની મુલાકાતને માટે પોતાના કેટલાક કારભારીઓને મોકલ્યા. આ કારભારીઓએ ત્યાંથી પાછા આવીને કાલમ્પસ આગળ તે દેશ તથા ત્યાંના લોકો વિષે તારીફ કીધી, તેથી ત્યાંના પાદશાહના આમંત્રણ પ્રમાણે તેની ભેટ લેવા હું ક્યારે જાઉં, એવી આતુરતા કાલમ્પસના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ.

આ કારણ માટે ડીસેમ્બર મહિનાની ૨૪ મી તારીખે સેન્ટ થોમાસથી કાલમ્પસે પોતાનાં વહાણો ઊપાડ્યાં, તે વેળા પીઠનો પવન તથા સમુદ્ર સ્થિર હતો. ઘણા કામના સખખથી કાલમ્પસ એ દહાડા સૂંધી જરા પણ ઊંધ્યો ન હતો, માટે તેણે સુકાનીને સુકાન સ્વાધીન કીધું, અને એવો હૂકમ કીધો કે એક ક્ષણવાર પણ સુકાન છોડીને ખસવું નહિ. એવું કહીને પોતે મધ્ય રાત્રિએ સૂતા ગયો. આ સુકાનીએ, હવે કાંઈ ધારતી નથી એવું ધારીને, એક બિનવાકિફ ખસારીના છોકરાને સુકાન સોંપ્યું. ત્યારપછી કેટલીક વારે પાણીના જોરથી તે વહાણ એક ખરાબાની સાથે અથડાયું, તેના આચકાથી કાલમ્પસ જાગી ઊઠ્યો અને દોડતો તુલક ઉપર ગયો. તે માહેલા સર્વે લોકોએ ગભરાઈને

હિમ્મત મૂકી દીધી. માત્ર કાલમ્પસેજ ગાભરો ન થતાં સમય-
સૂચકતા રાખી. તેણે કેટલાક સ્થલાશીઓને આસા આપી
કે મછવામાં ખેરીને લંગર વહાણની પાછળ લઈ જાઓ; પણ
તે ન માનતાં તેઓ પોતાનો મછવો નિન્યા વહાણ ને આશરે
દોઢ મૈલને અંતરે હતું તેની તરફ લઈ ગયા. પછી તેણે વહાણ
ઉપરનો બોળે કમી કરવા માટે ડોલ કાપી નાંખવાની આજ્ઞા
કરીધી; પણ તેના સર્વ ઉપાય સવેળા થયા નહિ. પહાણ આગળથી
ગાખડું નીકળ્યું અને પાણી એટલું વહેલું ભરાઈ ગયું કે તે
વહાણને ખચવાની આજ્ઞા સર્વ જણાએ છોડી દીધી; પણ તે
સમયે તોફાન ન હતું તથા સવેળા નિન્યા વહાણના મછવાઓની
મદદ મળી આવી તેણે કરીને તે માંહેલા લોકોના પ્રાણ બચ્યા.
આ વાત તે એટના લોકોના જાણ્યામાં આવી એટલે તુરંત પોતાના
રાજ ગ્વાકાનાહારી સહિત કિનારા ઉપર તેઓ એકઠા થયા. આ
સમયે તે એટના લોકોએ રપાનિઅર્દ લોકોને દુઃખ દેવાનું મન પર
લીધું હોત તો ઘણું કરીને થઈ શકત; પરંતુ તેમ ન કરતાં તેઓ
સાચા મનથી રપાનિઅર્દ લોકોને આકૃતમાં પડેલા જોઈને શોક
કરીને રડવા લાગ્યા. એકલા એવા નિષ્ફળ શોક કરવાથી તૃપ્ત ન
થતાં તેઓ પોતાનાં ઘણાંક કાઠિયાં લઈને તેમની મદદે ગયા;
અને તેમના ખતાવ્યા પ્રમાણે ને કાંઈ નીકળી શકે એવું હતું
તે સંધ્યું કાઢવા લાગ્યા. આટલાં બધાં માણસ મદદે આવી
પહોંચ્યાં, તેથી ને કાંઈ સારો માલ હતો તેમાંનો ઘણોખરો
બહાર નીકળ્યો. સામાન કિનારા ઉપર આવ્યો એટલે ગ્વાકા-
નાહારીએ જાતે તે ઉપર ચોકસાઈ રાખી. આ પાદશાહના
ડૂકમથી તે માલ એક ઠેકાણે ગોઠવાયો, અને તેને સંભાળવા
માટે અહીં આરબ પહેરેગીર રહીને ને લોકોનાં ટોળેટોળાં આવે
તેઓના ચોરવાથી આ માલને બચાવવા માટે, તથા આ પરી-

છાના સામાન ઉપર તકાવીને કાઢને નજર ન કરવા દેવા માટે, તેઓને દૂર રાખતા હતા. જ્યારે દહાડે પ્રાતઃકાળે કાલમ્પસને મળવા માટે આ પાદશાહ નિન્યા વહાણ ઉપર ગયો. તમારા નુકસાનને બદલે જે કાંઈ મારી પાસે છે તે સર્વ તમને આપવાને હાજર છું, એવું કહીને તેણે તેને દિલાસો આપ્યો.

આ સમયે કાલમ્પસની એવી અવસ્થા થઈ ગઈ હતી કે તેને દિલાસો અવશ્ય જોઈતો હતો. તેને પિન્ટા વહાણુ વિષે બહુ સૂંધી કાંઈજ અખર મળી ન હતી, તે ઉપરથી તેના મનમાં નિશ્ચય થયો કે મારો દગલખાજ સોખતી પિનઝોન આ મોટા શોધની પહેલી વધામણી ખાવા માટે તથા રાજના કાન બચીને મારા હાથથી આ સાહસકર્મ સિદ્ધ થયું, તે વિષેની કીર્તિ તથા ધનામ મેળવવાનો મારો બદલ છે. તે દૂખાવવાના ઇરાદાથી યૂરોપ તરફ હંકારી ગયો હશે. હવે કાલમ્પસની પાસે આટલા બધા માણસોને મહાસાગરમાંથી યૂરોપ ખંડ પાછા લઈ જવા માટે એકજ વહાણુ રહ્યું, અને તે પણ સર્વથી નાનું અને નુકસાનવાળું હતું. આ સર્વ વાતો ઉપરથી કાલમ્પસના મનમાં મોટી દહેશત તથા ચિન્તા ઉત્પન્ન થઈ. તેના સોખતી પિનઝોનને પકડી પાડવા માટે તથા તેના ખોટા સમજાવાથી સ્પેન દેશના લોકોના મનમાં પોતાના વિષે પ્રતિકૂળ વિચાર ઉત્પન્ન થયા હોય તે દૂર કરવા માટે, તેને સ્પેન તરફ તુરત પાછું ફરવું જરૂર થયું. આ દેશની જમીન રસાળ છે, તથા ત્યાંના લોકો નમ્ર છે, એવું જોઈને કાલમ્પસના મનમાં વિચાર આવ્યો કે, થોડાં માણસોને ત્યાં મૂકી જવા કે તેઓ ત્યાં રહીને ત્યાંના લોકોની ભાષા શીખે, તેમનાં સ્વભાવથી વાકિફ થાય, તે દેશ ક્રિયા પ્રકારનો છે તે તપાસી જુએ, ખાણનો શોધ કરે, અને સ્પેન જઈને ત્યાંના ધણાક લોકોને આહિવાં પાલકાવવાનો હતો તેઓને વસવા માટે સારીપેઠે તૈયારી કરી રાખે.

કાલમ્પસને એવો ભરંસો હતો કે એવું થયાથી નવા દેશોમાંથી જે લાભ થવાની આશા છે તે જીલદીથી પૂર્ણ થશે. નિન્યાવહા-
-ગુમાં ઘણા માણસો લઈ જવાની અડચણ હતી, તેથી ઉપર ક-
હેલા કાલમ્પસના વિચારને પુષ્ટિ મળી. જ્યારે આ વિચાર તેણે
પોતાના માણસોને જણાવ્યો, ત્યારે સઘળાઓને તે પસંદ પડ્યો.
ખલાશી લોકોનો સ્વભાવજ છે કે મોજ શોક કરવા તેથી, અ-
થવા તેઓ લાંબી સફર કરીને કંટાળી ગયા હતા તેથી, અથવા
તે દેશમાં દ્રવ્ય પુષ્કળ છે એવાં ચિન્હ જોઈને પોતે સંપત્તિવાન
થવાના હેતુથી, તેઓમાંના ઘણાએક કાલમ્પસને પોતાની ખુ-
શીથી કહેવા આવ્યા કે અમે અહિંયાં રહેવાને તૈયાર છિયે.

હવે આ વિષે ગ્વાકાનાહારીની સમ્મતિ લેવાનું માત્ર બાકી
રહ્યું હતું, અને આ રાજા બોજો તક્ષા નિષ્કપટી હતો માટે,
કાલમ્પસે સારો વખત જોઈને એ બાબતમાં તેને પૂછી જોયું.
કાલમ્પસને જેમ તેમની ભાષામાં બોલતાં આવડ્યું તેમ તથા
ઈશારતથી રાજાને મોટી આતુરતાથી પૂછ્યું કે અમારાં વહાણોને
અહિંયાં આવતાં જોઈને તમારા લોકો એકદમ નાશી ગયા તેનું
કારણ શું? તે ઉપરથી પાદશાહે જવાબ દીધો કે અમિકાણુ ત-
રફના ટાપુઓના રહેવાશી કારિખીઅન લોકો આવીને ધાડ
પાડે છે તેથી તે લોકો આવતા હશે એવું ધારીને નાશી ગયા.
આ કારિખીઅન લોકોવિષે પાદશાહે એવું વર્તમાન કહ્યું કે તેઓ
નિર્દય તથા શૂરા છે, અને જે ખિચારા લોકો તેઓના હાથમાં
આવે તેઓને કાઢી ખાય છે. અહિંયાંના ગમે એટલા લોકો એ
કઠા થાય, તોપણ તેઓની સામે લડાઈ કરવાને તેમની હિમ્મત
બાકી શકતી નથી, તેથી જ્યારે તે દુષ્ટ લોકો અહિંયાં ધાડ
પાડીને આવે છે, ત્યારે તેમને જોઈને અહિંયાંના લોકો મોટી
ઝાડીઓમાં તથા અધોર રાત્રીમાં પલાયન કરી જાય છે. આ વાત

કરતી વખત કાલમ્પસને એ પાદશાહના ચહેરા ઉપરથી એવું ભાસ્કું કે તે કારિખીઅન લોકોથી ધણોજ ખીએછે, અને મનમાં સારી પેઠે જાણેછે કે પોતાનું તથા રેયતનું તેઓની સાથે કાંઈજ ચાલતું નથી. એ ઉપરથી કાલમ્પસે અનુમાન કીધું કે જે વાતે આ રાજાના દેશનું કારિખીઅન લોકોના હુમલાથી રક્ષણ થાય તે વાત માન્ય કરવામાં તે કાંઈ ખીનાર નથી. કાલમ્પસે રાજાને કહ્યું કે હું મારા માણસોને તમારી મદદ માટે અહિંયાં મૂકી જવા તૈયાર છું; તે એટલાં મૂકી જઈશ કે તેથી તમારા શત્રુઓનો પરાજય થશે એટલુંજ નહિ, પણ તમને આગળ તેઓએ જે દુઃખ દીધું છે તેનું વૈર લેવાને પણ મદદે આવશે, અને જે પ્રજા પાદશાહની ચાકરીમાં હું છું તેના સંરક્ષણ તજે તમને તથા તમારી પ્રજાને આણવાની હું પ્રતિસા કરું છું.

આ ભોળા પાદશાહે કાલમ્પસનું કહેવું ધણી ખુશીથી કબૂલ કીધું, અને તેણે એવું ધાર્યું કે સ્પાનિઅર્દ લોકો સ્વર્ગથી ઉત્પન્ન થયેલા તથા મનુષ્ય જાતિ કરતાં વિશેષ પ્રજા છે, માટે હવે આ લોકોની સહાયતા નીચે માંડે તથા પ્રજાનું સંરક્ષણ સારી પેઠે થશે. ત્યાં નાનો સરખો કિલ્લો ખાંધવા માટે જમીન ઉપર ખૂંટા માચ્યા. આ ઠેકાણે તે પ્રથમ ખ્રિસ્તના જન્મદિવસને દહાડે ત્યાં પહોંચ્યો માટે, તે કિલ્લાનું નામ તેણે નવિદાદ પાડ્યું, અને તેની આસપાસ એક જાડી ખાડી ખોદી. ઠાટને મજબૂતી આપવા સાડ તેની આસપાસ પુસ્તો ખાંધ્યો. કાલમ્પસના ભાગેલા વહાણમાંથી જે મોટી તોપો બહાર કહાડી હતી તે ત્યાં મૂકી. દશ દહાડામાં આ ધંધામત તૈયાર થઈ, અને આગળ શો પરિણામ થશે, એ વાતનો વિચાર ન કરતાં આ ભોળા માણસોએ પોતાના દાસપણાનું આ પહેલું ચિન્હ જાણી કરવાની અતિશય મહેનત કીધી. સ્પાનિઅર્દ લોકો ઉપર તેઓનો અંધારો હતો તે વધારવા માટે કાલમ્પસે તેઓના ઉપર સારી પ્રીતિ અને

ઉદારપણું દેખાડ્યાં. રૂપાનિઅર્ધ લોકો તેઓનું કલ્યાણ ઇચ્છેછે એવો વિચાર તેમનાં મનમાં અપ્પણ પછી કાલમ્પસે વિચાર્યું કે હવે જે લોકોના ઉપર આપણી ઇતરાજી થાય તેમને શાસન કરવામાં આપણી કેટલી શક્તિ છે, એ વાતનો પણ તેમનાં મનમાં વિચાર લાવવો જોઈએ; એ ધરાદાથી ઘણાક લોકોના દેખતાં તેણે પોતાનાં માણસોને કવાયત કરવાને ઊભાં રાખ્યાં, અને તેઓ તરપારથી કંઈરીતે લડી શકેછે તે, તથા તેઓના ભાલાઓનું તથા તીરકામઠાનું જોર કેવું છે તે સર્વે કાંઈને કાંઈ નુકશાન ક્રીધા વિના દેખાડ્યું. આ જંગલી માણસોને લોકોનો ઉપયોગ શો છે એ સંબંધી કાંઈ જ્ઞાન ન હતું. પણ તે છેડે માછલીનાં હાડકાં અણીદાર કરીને જડેલાં એવાં તીરો; લાકડાની તરવારો, અને અગ્નિમાં તપાવીને કઠણ કરેલા ભાલા, એ સિવાય ખીજાં લડાઈનાં શસ્ત્રો વિષે તેમને કાંઈજ જ્ઞાન ન હતું; માટે રૂપાનિઅર્ધ લોકોની આ કવાયત જોઈને તેઓ આશ્ચર્ય પામીને ખીકથી કાંપવા લાગ્યા. આ ભય કિંવા આશ્ચર્ય તેમના મનમાંથી ખસ્યું નહિ, એટલામાં કાલમ્પસે મોટી તોપોના ખાર કરવાનો છૂકમ ક્રીધો. એકાએક આ ભયંકર અવાજ સાંભળીને તેઓ દહેશતને માટે ચતાપાટ જૂમિ ઉપર પડી ગયા, અને ખીને પોતાનાં મોઢાં પોતપોતાના હાથોથી ઢાંકી દીધાં. જે તોપો ઝાડોની સામે તકાલીને મૂકી હતી, તેઓના ગોળાથી તે ઝાડોનું નુકશાન થયું જોઈને આ જંગલી લોકોએ સિદ્ધાંત ક્રીધો, કે જે લોકો પાસે એવાં નાશકારક શસ્ત્રો છે, અને ગરગડાટ તથા વીજળી તો જેને તામે છે, એવા માણસોને આપણે અટકાવી શકવાના નથી.

આ લોકો રૂપાનિઅર્ધ લોકોને તામે રહે એટલા માટે ઉપર-કલા પ્રમાણે કાલમ્પસે પોતાના લોકોની શક્તિ તથા પરોપકાર દષ્ટિ ખતાવ્યા પછી તે બેઠમાં રાખવા માટે પોતાના માણસો માંહે-

લાં આડત્રીસ માણસોને મુકરર ક્રીધાં. આ માણસોના ઉપર ડીએગો દી આરાડો નામે ઠારદોત્રા કરવાના એક ગૃહસ્થને કોલમ્પસે અધિપતિ ક્રીધો; અને પોતાને રૂપેનના રાજ તથા રાણી પાસેથી જે અધિકાર મળ્યો હતો તે સર્વ એ પુરૂષને સોંપીને, આ નાની સરખી નવી વસ્તીના ગુજરાન તથા રક્ષણને માટે જે કાંઈ જોઈએ તે સર્વ પૂરું પાડ્યું. તેણે પોતાના માણસોને હુકમ ક્રીધો કે “અખરદાર, તમે પોતપોતામાં કુઞ્જિઓ ન કરતા, પણ એકબીજાની સાથે મળીને ચાલજો; તમારા સરદારની આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવામાં કાંઈજ કસૂર કરતા નહિ; અહિંયાંના લોકોઉપર જોર જૂલમ કરીને તેમને માઠું લગાડતા નહિ; અને ગ્વાકાનાહારી પાદશાહ સાથે મિત્રાઈ રાખજો, પણ તમારે એકબીજાથી છૂટા પડીને કિલ્લાથી એટલે બધે વેગળે ન જવું કે જેણે કરીને તમેજો પાદશાહના હાથ તળે આવી જાઓ.” વળી કોલમ્પસે કહ્યું કે “હું જલદીથી તમારી પાસે પાછો આવીશ, અને મારી સાથે એટલા બધા માણસો લેતો આવીશ કે જેણે કરીને આ આખો દેશ આપણે હસ્તગત કરી શકીશું, અને આપણે જે આ શોધ ક્રીધાછે તેનું ફળ મેળવીશું.” વળી જોણે તેઓને વચન આપીને એમ પણ કહ્યું કે, “હું તમારાં નામ રાજા અને રાણી આગળ જાહેરુ કરીશ, અને જે રીતે તમારું કલ્યાણ થશે તેમ તેઓની હજૂરમાં મારી મગદૂર મુજબ તમારી યોગ્યતા તથા ચાકરી વિષે બોલીશ.”

આ નવી વસ્તીનું રક્ષણ કરવામાં કોલમ્પસથી જેટલો ખંદો-ખસ્ત થઈ શક્યો તે ક્રીધા પછી ઇ. સ. ૧૪૬૩ વા જાન્યુઆરી મહિનાની ૪થી તારીએ તેણે નવિદાદ બંદર મૂક્યું, ઇ. સ. ૧૪૬૩. અને પૂર્વ દિશા તરફ હંકારીને તે ટાપુના ઉત્તર કિનારા ઉપરનાં ઘણાંખરાં બંદરો શોધી કાઢીને

તેઓનાં જીદાં જીદાં નામ પાડ્યાં. એજ મહિનાની ૬ થી તારીખે તેના જોવામાં પિન્તા વહાણુ આજુબુ, અને છ અઠવાડિયાં કરતાં વધારે દિવસના વિયોગ પછી કાલમ્પસ તેને જલદીથી આવી મળ્યો. પિન્તા વહાણુના નાખુદા પિનઝોને પોતાનો અપરાધ છુપાવવા માટે એવું કહ્યું કે માંડ વહાણુ તોફાની પવનને લીધે આડે રસ્તે ખેંચાઈ ગયું હતું, અને મોં ઉપરના પવનના સખખથી પાછું ફરી શક્યું નહિ. આ પુરૂષની દગલખાલુ વિષે કાલમ્પસને ધણોજ વહેમ હતો, અને તે સારી પેઠે જાણતો હતો, કે પિનઝોનનું કહેવું કેવળ નિરાધાર અને અસત્ય છે; પણ તેણે વિચાર્યું કે મારો અધિકાર એને દેખાડવાનો આ વખત નથી. કાલમ્પસને આ સોખતી આવી મળ્યો તેથી તેના મનમાં દંદેશતને લીધે જે ચિંતા થતી હતી તે જતી રહી, અને પિનઝોનની આ દલીલો પાયા વગરની હતી, તોપણ હરકત્ કયાં સિવાય, તે કમ્બલ કરીને પાછી તેના ઉપર કાલમ્પસે કૃપાદૃષ્ટિ કીધી. જટલા દિવસ સૂંધી પિનઝોન કાલમ્પસથી વેગળો પડ્યો હતો તેટલા દિવસમાં તેણે કેટલાંક ખંદરોમાં જઈને ત્યાંના રહેવાશીઓ સાથે વ્યાપાર કરીને કાંઈ સુવર્ણ મેળવ્યું હતું; પણ કાંઈ મોટા શોધ કીધા નહતા.

કાલમ્પસે પોતાનાં વહાણોની રિથતિ સારી ન જોઈને તથા પોતાના માણસોની મરજી ફરેલી જોઈને ધાર્યું કે હવે યૂરોપ તરફ જલદી પાછાં ફરવું અવશ્ય છે. લાંબી સફર કીધાના સખખથી વહાણોને ધણું નુકસાન પહોંચ્યું અને તેઓમાં અતિશય પાણી આવવા લાગ્યું. કાલમ્પસના માણસોએ ધણા દિવસ થયાં મેક્ષાનો દેશ છોડ્યો હતો તેથી, તથા જે નવાઈની તથા કાને ન સાંભળેલી વસ્તુઓ વિષે પોતાના દેશી લોકોને કહેવાની તેમના મનમાં ધણીજ ઇચ્છા હતી તેથી, તેઓએ એવું કહ્યું કે હવે અમે

અમારે દેશ જવાને ધણા આતુર છીએ. માટે તેણે જાન્યુઆરિ મહિનાની ૨૬ મી તારીખે વહાણો ઈશાન કોણ તરફ હંકાર્યાં, અને થોડી વાર પછી કિનારો દેખાતો બંધ થયો. શોધ કરેલા ટાપુઓ માંહેલા કટલાક લોકોને તેણે પોતાની સાથે રાખ્યા હતાં. કાલમ્પસ સુવર્ણ મેળવવાને ધણોજ ઈન્ટેન્ડર હતો માટે તે ધાતુ તેણે પોતાની સાથે લીધી; અને વળી આ નવા દેશોની જે વસ્તુઓ, વ્યાપારના કામમાં આવવા જોગ હતી તેઓના નમૂના, તથા યૂરોપખંડમાં જે પક્ષીઓ માન્ય નહિ તે વર્ગેરે ખીજા કટલાક સ્વતઃસિદ્ધ અમત્કારિક પદાર્થો જેઓની તરફ વિદ્વાન લોકોનું મન લાગે, અને જે જોઈને લોકો આશ્ચર્ય પામે, તેવા પદાર્થો તેણે પોતાની સાથે રાખ્યા. ફેબ્રુઆરી મહિનાની ૧૪ મી તારીખ સૂધીમાં તે આટ્લાન્ટિક મહાસાગરમાં ૧૫૦૦ મૈલ વડી આવ્યો, અને ત્યાંસૂધી જીવન સારું લાગ્યો, પણ ત્યાર પછી પવન વધતો ગયો, અને છેલ્લે મોટું તોફાન થયું. નૌકાશાસ્ત્રમાં કાલમ્પસને જે જ્ઞાન હતું તથા વહાણોના કામમાં તેને જે માહિતગારી હતી તેઓનો ઉપયોગ તેણે પોતાનાં વહાણો ખચાવવા માટે કીધો; પણ એવા ભારે તોફાન આગળ કાલમ્પસનું કાંઈજ આશ્ચું નહિ અને વહાણો ભરદરિયામાં હતાં તેથી તેણે જાણ્યું કે હવે આ તોફાનના મોંમાંથી ખચવું મુશ્કેલ છે. સંકટને સમયે લોકો ભય પામીને પોતાના ધર્મ પ્રમાણે, તથા ખોટા વહેંચણી, જે કાંઈ કરેછે તે ખરું આ સમયે આક્રમકમાં આવી પડેલા ખલાશીઓએ કીધું, એટલે તેઓ સર્વ મળીને ઈશ્વરની માર્થના, સાધુ-સંતનું સ્મરણ, માનતા, ધંતરમંતર આદિ લેઈને કરવા લાગ્યા. ખચાવ થવાનાં ચિન્હ કાંઈજ ન દેખતાં તેઓએ આશા છોડી દીધી, અને હવે ધડી અર્ધ ધડીમાં આપણે સમુદ્રમાં પૂરી જઈશું એવી ધારતી તેમના મનમાં પેડી. મોત ધણુંજ પાસે આવ્યું

જાણીને મનુષ્યના મનમાં જે વિકાર ઉત્પન્ન થાયછે તે સિવાય કાલમ્પસને ખીજું દુઃખ સોસલું બપડયું, તે નીચે પ્રમાણે:— તેને ચિંતા થઈ કે મેં જે શોધો કાઢાછે તે વિષેની ખબર હવે કાંઈને પડવાની નથી, તથા મારી યોજના પાર પડી તેથી મનુષ્યજાતિને જે લાભ થવો જોઈએ તે સર્વે ખૂડી જવાની વેળા આવીછે; અને એવા સર્વોત્કૃષ્ટ કામ પ્રસિદ્ધ કરનારાને જે કીર્તિનો લાભ થવો જોઈએ તે મને ન થતાં, હવે પછીના લોકો મારે વિષે એમ જાણશે કે એવું અસંભાવ્ય કામ માથે લેનાર કાલમ્પસ એક મૂર્ખ અવિચારી પુરૂષ હતો. એવા વિચારમાં પડયાથી કાલમ્પસને પોતાના જીવ વિષેની ચિંતા કાંઈજ રહી નહિ, પણ આ મોટા પરાક્રમનું વર્તમાન ખીજા લોકોને કઈ રીતે મળે એ બાબતના ઊંડા વિચારમાં તે પડ્યો; અને વહાણના ઝોરડામાં જઈને સમુદ્રમાં જે જે માર્ગે એણે વહાણી હંકાર્યાં હતાં તે તથા પોતે શોધી કાઢેલા દેશોનાં ડેકાણાં અને ત્યાં ક્રિયા મૂલ્યવાન પદાર્થો મળેછે. આ સર્વ વિષેનું વર્ણન તેણે સંક્ષેપે કરીને એક ચર્મપત્ર ઉપર લખી રાખ્યું; અને નવી વસ્તી માટે જે માણસો પોતે મૂકી ગયો હતો તેની પણ સૂચના તેમાં લખી રાખી. તેણે આ પત્રને તેલમાં બાળેલા કપડાથી વીંટાળીને તેના ઉપર માણુનો થર ચઢાવ્યો; ત્યારપછી તેણે તેને એક પીપમાં મૂક્યું અને તે પીપને સખ્તદૃષ્ટિ દઈને સમુદ્રમાં નાંખી દીધું, એવી આશાએ કે દૈવયોગે કરીને તે કાંઈને હાથલાગ્યાથી આ મોટા શોધ વગેરેની ખબર લોકોના જાણ્યામાં આવે.

જે મનુષ્યનાં હાથથી ખીજાં મહત્કર્મ થવાનાં હતાં તે મનુષ્યનું એટલે કાલમ્પસનું રક્ષણ કરવાને ઈશ્વર સહાય થયો. તોફાન નરમ પડ્યું, સમુદ્ર સ્થિર થયો, અને ૧૬ મી તારીખની સાંજે કાલમ્પસે તથા તેના સાથીઓએ ભૂમિ દીઠી, અને તે

શું છે એ વિષે તેઓને પક્કું માલૂમ નહતું, તો પણ તેમણે તે તરફ વહાણો વાળ્યાં. પશ્ચિમ દિશાનું ટાપુઓ જેઓને આઝોરેસ કરીને કહેછે, અને જેઓ પોર્તુગાલ દેશના પાદશાહને તાબે હતા, તેઓમાંનો સેન્ટ મેરિ નામે આ ટાપુ છે, એવું તેઓને જલદીથી માલૂમ પડ્યું. ત્યાંના હાફમ સાથે કાલમ્પસે મોટા ધૈર્યથી અને ડહાપણથી તકરાર કરીને ત્યાંથી તાગ્યું ભાણું આદિ લેઈને જે તેને જોઈતું હતું તે સર્વે લીધું; પણ વાટમાં જે દિવસે તોફાન શરૂ થયું તે દિવસે પિન્ટા વહાણ જુદું પડ્યું તેની ખબર હજી સૂધી કાલમ્પસના જાણ્યામાં આવી નહિ, તેથી તેના મનમાં મોટી ચિંતા થઈ. ફટલીક વાર સૂધી તેને એ શંકર પેદા થઈ કે તે ખારકસ સમુદ્રમાં ડૂબી ગયું હશે, અને તે માંહેલા માણસો મરણ પામ્યા હશે; પણ પિન્ટોનના ઉપર પાછો કાલમ્પસને વહિમ આપ્યો કે આ શોધનું વર્તમાન મારા કરતાં પહેલું-લઈ જઈને મારી કાર્તિમાં ભાગીઓ થવાના ઇરાદાથી તે સ્પેન દેશ તરફ નીકળી ગયો હશે.

સારો વાયુ થતાંજ આ દગલખાણનો અટકાવ કરવા માટે તે આઝોરેસ ખેટોમાંથી નીકળી પડ્યો. હવે કાલમ્પસનું વહાણ સ્પેન દેશના કિનારાની પાસે આવ્યું, તારીખ ૨૪ મોરે- અને તે માંહેલા લોકોને જાણ્યું કે હવે આપણી સફરનો તથા સંકટનો છેડો આવ્યો; પણ થોડીક વાર- ખુઆરો. માં આગળના કરતાં જરા હલકા તોફાનના ઝપાટામાં સેઓ આવી પડ્યા, અને એ દિવસ તથા બેરાત સૂધી દરિયામાં ઝોકા આધા પછી કેલમ્પસને પોતાનું ખારકસ ટેગસ નદીમાં વાળ્યું જરૂર થયું. પોર્તુગાલ દેશના પાદશાહને અરજી દ્વારા ઉપરથી કાલમ્પસને લિસ્બોન શહેરમાં પેસવાની પરવાનગી મળી. અત્યાર સૂધી પોર્તુગીઝ લોકો એવું અભિમાન તા. ૦૪ જી માર્ચ, રાખતા હતા કે નવા દેશોનો શોધ અમારાથી જ થ.

ઈ શકેછે; પણ સ્પાનિશ્મદ લોકોએ એવાં કામો માથે લેવા માંડ્યાં, અને પહેલીજ વખતના યત્નથી મોટાં પરિક્રમ કરીને પોર્તુગીઝ લોકોની આગળની મેળવેલી કીર્તિને ઢાંકી નાંખી, તે જોઈને આ અભિમાની લોકોના મનમાં મત્સર થયાવિના રહ્યો નહિ હશે ખરો, પરંતુ કાલમ્પસ એવું મહત્ કર્મ જે પહેલાં અસંભાવ્ય માન્યામાં આવતું હતું તે સંપાદન કરી આવ્યો માટે તેને જે મોટું માન ઘટારત હતું તે તેને પોર્તુગાલ દેશમાંથી મળ્યું. ત્યાંના પાદશાહે કાલમ્પસને પોતાની હજૂરમાં બોલાવીને મોટું સન્માન આપ્યું, અને તેણે પોતાની મોટી સફરની જે હકીકત કહી તે સાનંદાશ્ચર્યથી સાંભળી; પણ પોતે એ પુરૂષને પૂર્વે આ કામ કરવામાં આશ્રય ન આપ્યો તેથી હવે એ પાદશાહ પશ્ચાત્તાપ પામવા લાગ્યો. પરંતુ કાલમ્પસને તો નવા શોધ થયા તે કેવા અગત્યના છે તે જાહેર કરવામાં મોટો હર્ષ થયો. તે જાણી જોઈને ખાડામાં નાંખવા ચાહેછે એવું ગણીને મૂર્ખાઈથી જે લોકોએ તેને આ સાહસ કર્મ માથે લેવાના કામમાં મદદ આપવામાં અટકાવ કરીને પોતાના દેશનું અકલ્યાણ કર્યું તથા એ પ્રમાણે કરવાથી પોતે બેઆખર થયા તેજ લોકોની આગળ તેને પોતાની યોજના ખરી પડી એવું સિદ્ધ કરવાનું સામર્થ્ય આવ્યું, માટે તે મહા સંતોષ પામ્યો.

કાલમ્પસ સ્પેન દેશ જવાને ઘણોજ આતુર હતો તેથી લિસ્બોન શહેરમાં માત્ર પાંચ દિવસ રહીને ત્યાંથી નીકળી પડ્યો. પાલોસ બંદર જોડવાને સાત મહિના અને અગિઆર દિવસ થયા પછી, એટલે મત્સ્ય મહિનાની ૧૫ મી તારીખે કાલમ્પસ ત્યાં પાછો આવ્યો. એનું વહાણ બંદર પાસે આવતું જોઈને ત્યાંના સર્વ લોકો પોતાનાં સગાંવહાલાંને તથા સ્વદેશી લોકોને મળવા માટે તથા તેઓની સફરનું વર્તમાન સાંભળવાસાથે કિનારા ઉપર

એકઠા થયા. કોલમ્પસની સફરનો સારો પરિણામ થયો એવું જ્યારે આ લોકોના જાણ્યામાં આવ્યું. અને જ્યારે તેઓએ નવા શોધી કાઢેલા દેશોથી આણિલા અજાયબ સરખા લોકો, અજાણ્યાં જનાવરો તથા નવી તરેહની પેદાશ, એ સર્વ દીર્ઘ ત્યારે તેઓ સર્વેનાં મનમાં અપાર ઉત્સાહ ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંનાં દેવલોના ઘંટ વાગવા લાગ્યા, અને તોપોના બાર થવા માંડ્યા. વહાણ ઉપરથી ઊતરતી વેળાએ કોલમ્પસને પાદશાહી સન્માન મળ્યું. ત્યાંના સર્વે લોકો અને કોલમ્પસ ન્તાથા બ્રેના સર્વે ખલાશીઓ, આ સર્વેની સવારી પૂર્ણ ભક્તિથી દેવાલયમાં જઈને આગળના વખતના લોકોએ જે સફરો કીધી હતી તેઓના કરતાં આ ઘણીજ મોટી તથા અગત્યની સફર નિર્વિઘ્ને પાર પડી તે વિષે તેઓએ ઈશ્વરની સ્તુતિ કીધી. પિન્ત વહાણ જે મોટા તોફાનને લીધે ઉત્તર તરફ નીકળી ગયું હતું, તે પણ એજ દિવસની સાંજે તે બંદરમાં આવી પહોંચ્યું જોઈને કોલમ્પસ ઘણીજ સંતોષ પામ્યો.

હવે કોલમ્પસે પહેલું એ કીધું, કે પોતાનું કામ પાર પાડીને પાછા આવ્યાની વાત રાજા તથા રાણી જેઓનો મુકામ એ સમયે ખાસિલોનામાં હતો તેઓને તેણે જાહેર કીધી. તે સાંભળીને તેઓ ધણું આશ્ચર્ય અને સંતોષ પામ્યાં, અને કોલમ્પસને તેઓએ એક ફરમાન મોકલ્યો તેમાં મોટું માન અપાવીને એવું લખ્યું કે, “તમે જે મોટી ચાકરી બજાવીને અજાયબ જવાબો શોધ કીધા તે વિષેનું વર્તમાન તમારા મુખથી સાંભળવાની અમારી ઈચ્છા છે, માટે તમારે જાતે અમારી પાસે હાજર થવું.” કોલમ્પસ ખાસિલોના જવાને નીકળ્યો. વાટમાં અસપાસનાં ગામડાંના લોકો એકઠા થયા, અને સાનંદાશ્ચર્ય પામીને તેની પાછળ વખાણ કરતા ગયા. ફરિનાન્દ અને ઇસાએલા એઓના ભણતમાં આ મોટું સાહસ કર્મ સિદ્ધ થયાથી તેઓના રાજ્યને મોટી .

શોભા મળી, માટે તેઓના હૂકમથી કાલમ્પસને શહેરમાં માનની સાથે તથા ધામધૂમથી લોકો તેડી લાવ્યા. તે નવા દેશનાં જે માણસો લાવ્યો હતો તેઓને આ મોટી સવારીમાં આગળ ચલાવ્યાં. આ માણસોનાં અજાણ્ય સરખાં વર્ણ તથા શિકલ અને ખીજ તરેહનાં શાન હતાં, તેથી તેઓ જુદા પ્રકારના મનુષ્ય જેવા દીસવા લાગ્યા. નવા દેશોના જંગલી લોકોએ ખનાવેલાં સોનાનાં ધરેણું, તથા ત્યાંના પહાડોમાંથી મળેલી સોનાની રજો, તથા ત્યાંની નદીઓમાંથી કાઢેલી સોનાની ધૂળ, કાલમ્પસ પોતાની સાથે લાવ્યો હતો; આ સર્વ વસ્તુઓ સવારીમાં એ જંગલી લોકોની પાછળ આવી; ત્યાર પછી ત્યાંની નાના પ્રકારની વ્યાપારની જનસો તથા નવી તરેહની પેદાશની ચીજો પાછળ આવી; સવારીની આખરે કાલમ્પસ બિરાજ્યો, અને જે દેશોમાં જવાનો માર્ગ આગળના વખતમાં કોઈને માલુમ ન હતો તે દેશો જે પુરષે પોતાનાં ઉત્કૃષ્ટ ખુદ્દિ તથા ધૈર્યના બળે કરીને સ્થાનિઅર્ધ લોકોને ખતાવ્યા એવા મહાન્ પુરુષને લોકો સાનંદાશ્ચર્યથી નિહાળીને જોવા લાગ્યા. રાજ રાણી કાલમ્પસની મુલાકાત લેવા માટે પાદશાહી પોશાક પહેરીને સુશોભિત છત્ર નીચે સિંહાસન ઉપર બેઠાં હતાં. જ્યારે તે પાસે આવ્યો ત્યારે તેઓ જાણ થયાં, અને તેઓના હાથનું ચુંબન લેવાને તે વાંકો વળ્યો એટલામાં તેઓએ તેને જયો કરી લીધા અને જે ખૂરશી તેને વાસ્તે તૈયાર કરી રાખી હતી તે ઉપર બેસવાની આજ્ઞા કરીને કહ્યું કે, તમે તમારી સફરની સવિસ્તર હકીકત જાહેર કરો. શ્રોતાઓની પક્ષીને શોભે તથા સ્થાનિઅર્ધ લોકોના સ્વભાવને અનુસરે, એવા ગંભીર પણાથી તેણે પોતાને વીતેલી સર્વ હકીકત કહી. જે પ્રમાણે ડાહ્યા પુરષે પોતાના હાથથી મોટાં કામ થયા છતાં ખીજની આગળ બડાઈ હાંકીને વ્યર્થ કીર્તિ મેળવતા નથી, પણ મનમાં સંતોષ પામીને

રહેછે, તેજ પ્રમાણે આ મહાન્ પુરુષે હકીકત કહેવામાં પોતાની ખડાઈનો એક શબ્દ પણ ઉપયોગમાં ન આણતાં, નમ્રતા તથા સાલસાઈ દેખાડી. જ્યારે તેની હકીકત પૂરી થઈ, ત્યારે જે નવા દેશોથી પોતાના તાપ્તાના મૂલકોને ઘણોજ નફો થશે એવી રાજ રાણી આશા રાખતાં હતાં તેઓનો શોધ લાગ્યો, માટે રાજ રાણીએ પગે લાગીને ઈશ્વરની સ્તુતિ કરી. કૃતસતાથી તથા સાનંદાશ્ચર્યથી તેઓએ કાલમ્પસને મોટું માન આપ્યું. પાદશાહ સાથે સેનતાશીમાં જે કરારનામું થયું હતું તેની રાત્રી પ્રમાણે કાલમ્પસને તથા તેના વારસોને હક્ક આપવા વિષેનાં જાહેરનામાં થયાં. દરબારથી કાલમ્પસના કુટુંબને અમીરની પદવી મળી. સર્વથી મોટી પદવીવાળા મનુષ્યોને જેટલું રાજરાણી માન આપતાં હતાં તેટલું હવેથી હરેક પ્રસંગ ઉપર તેઓ કાલમ્પસને આપવા લાગ્યાં. આ જોઈને દરબારી લોકો પણ તેમજ કરવા લાગ્યા. શોધ કરીધેલા દેશો હસ્તગત થઈ શકે, તથા કાલમ્પસ ખીજ જે માતખર દેશોનો શોધ લાગશે એવું ધારેછે તેઓના શોધ માટે જવાય, આ બંને કામો સિદ્ધ કરવામાં જેટલાં વહાણો જોઈએ તેટલાં તૈયાર કરવા માટે દરબારથી તુરત હુકમ થયો, તે ઉપરથી કાલમ્પસ જેનું મન મોટાં કાર્યો સિદ્ધ કરવા તરફ હમેશા લાગેલું હતું તેને ખીજ સર્વ વાતો કરતાં વિશેષ આનંદ થયો.

આ ખીજ સફરને માટે તૈયારી થતી હતી એવામાં કાલમ્પસની કુતેહ ભરેલી સફરની ખપ્પર આપ્યા પૂરે પૂર્ણમાં પ્રસરી ગઈ, અને તે સાંભળીને સર્વ લોકોનું મન એ વાત તરફ લાગ્યું. નવી પૃથ્વીને શોધ લાગ્યોછે એવું સાંભળીને સાધારણ લોકો અતિશય આશ્ચર્ય પામ્યા, અને આ વાત જે તેઓની સમજૂતી બહાર હતી તે તેમને ખરી ભાશી નહિ; અને વિદ્વાન લોકોએ તેઓ આ શોધ શી રીતે લાગ્યો તથા તેથી આગળ શો પરિણામ થશે

એ સર્વ જાણવાને શક્તિમાન હતા, તેઓએ આ વર્તમાન મોટા સાનંદાશ્ચર્યથી સાંભળ્યું. જ્યાંજે તેઓ કાલમ્પસની સફર વિષે વાત કરે ત્યારે મનમાં ઘણોજ હર્ષ પામે, અને આપણા વખતમાં આ અદ્ભુત ખનાવ ખન્યાથી મનુષ્યના જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થઈ, અને જે અવલોકન તથા શોધથી પૃથ્વીનાં બંધારણ અને ઉત્પત્તિ વિષે મનુષ્યને જ્ઞાન થાય, તે કરવાનાં નવાં ઠંકાણાં મળ્યાં, તેથી આપણે મીઠી ખુશી માનવી જોઈએ, એવું તેઓ એક ખાજાને કહેવા લાગ્યા. નવા શોધી કાઢેલા દેશો વિષે તથા પૃથ્વીના કિયા ભાગમાં તેઓ છે, તે વિષે લોકોમાં જુદા જુદા વિચાર અને કલ્પના ચાલ્યાં. એશિયા ખંડના મોટા દેશો, જેઓને હિંદુસ્તાન એવું સામાન્ય નામ આપેલું છે, તે માંહેલાં આ નવા દેશો છે, એવું પ્રથમથીજ કાલમ્પસનું જે મત હતું તે કાંઈ હજી સૂઝી શકું નહતું. આ નવા દેશોમાં હેલીપેદાશ જેવાથી કાલમ્પસના આ મતને પુષ્ટિ મળી. હિંદુસ્તાનમાં સુવર્ણ ધણું છે એવું સર્વને માલૂમ હતું. અને જે નવા ટાપુઓમાં કાલમ્પસ ગયો હતો તે માંહેનાં ધણાંક ઠંકાણાંમાંથી તેને સોનું મળ્યું, માટે તેનો વિશ્વાસ એકો કે આહિયાં આ ધાતુની માતખર આણો મળશે. વળી હિંદુસ્તાનની પેદાશ જે ૩ તેનો પણ તેણે આહિયાં ધણો પાક દીધો. તે ટાપુઓના લોકો જે પદાર્થને “પાઈમેન્તો” કહીને કહેતા હતા તે પદાર્થ હિંદુસ્તાનના મરીની જાત છે એવું કાલમ્પસને ભાશ્યું. તે સમયમાં યુરોપના લોકો એવું ધારતા હતા કે રેવંચી હિંદુસ્તાનમાંજ પાડે છે. તેના જેવું મૂળીલું નવા દેશોમાં જેવામાં આપ્યા ઉપરથી કાલમ્પસે જૂલથી એવું ધાર્યું ~~જે~~ રેવંચીજ છે. વળી નવા દેશોથી આણેલાં પક્ષીઓનાં પરો જે હિંદુસ્તાનનાં પક્ષીઓનાં પરો જેવાં સુંદર હતાં; અને ખાજા એ કે નવા દેશો માંહેલા સૂસવાટની આકૃતિ હિંદુસ્તાન-

ના મગર જેવીજ દીઠામાં આવી. આ સર્વ બાબત ઉપર સારીપેઠે વિચાર કરી જોયા પછી, સ્પાનિઅર્દ લોકોએ તથા યૂરોપ ખંડના ખીજા સર્વ લોકોએ કાલમ્પસનું મત સ્વીકાર્યું, અને તેઓ સર્વ માનવા લાગ્યા કે નવા શોધી કાઢેલા દેશો હિંદુસ્તાન ખંડનો એક ભાગ છે. કાલમ્પસના આવ્યા પછી ઇસાએલાએ તથા ફર્દિનાન્દે કાલમ્પસની સાથે જે આગળ કરાર કરીધો હતો, તેમાં આ નવા દેશોનું નામ ઇન્દીઝ લખેલુંછે; તે આજે ખોટા વિચાર ઉપરથી લખેલુંછે. જે ચૂકથી આ ખોટું મત ઉત્પન્ન થયું હતું તે જાણ્યામાં આવ્યા છતાં, તથા આ નવા દેશો ક્યાં છે એ વિષેનું સારીપેઠે જ્ઞાન થયા છતાં, હજી સૂંધી તેઓનું નામ ઇન્દીઝ રહેલુંછે, અને સર્વ યૂરોપીઅન લોકો તેઓને વેસ્ત ઇન્દિઝ (પશ્ચિમ હિંદુસ્તાન) અને ત્યાંના લોકોને ઇન્દિઅન કરીને કહેછે.

આ નવા દેશોનું જે નામ કાલમ્પસે પાડ્યું, તે ધણું ચિતા-કર્ષક હતું, તથા ત્યાંની ધરતીનો પાક તથા સુવર્ણના નમૂના કાલમ્પસ લાવ્યો હતો, તે ઉપરથી એવું માલૂમ પડ્યું કે તે દેશ માતખર અને રસાળ છે, તથા કાલમ્પસના સાથીઓ પણ પ્રવાસી લોકોની પેઠેજ આ નવા દેશોનું અતિશયોક્તિથી વર્ણન કરવા લાગ્યા. એ સર્વે કારણો ઉપરથી સ્પાનિઅર્દ લોકોમાં સાહસ કર્મ કરવાની મોટી ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ. મોટી સફર કરવાનો તેઓને મહાવરો ન હતો, તોપણ તેઓ નવા દેશોની સફર કરવાને આતુર થયા, અને પ્રથમ પદવીના માણસોએ પોતાની મેળે ખુશીથી સફરમાં જવા માટે વિનંતિ કરીધી. કીર્તિ તથા દ્રવ્ય મેળવવાના લોભમાં તેઓ પડ્યાં તેણે કરીને આ સફર ધણી દૂરની તથા જોખમ ભરેલી છે એ વિષેની તેઓને કાંઈ દહેશત લાગી નહિ. ફર્દિનાન્દ રાજા ધણોજ દૂર અદેશાવાળો માણસ હતો, તથા નવા અને જોખમ ભરેલા કામમાં

હાથ ધાલવાનું તેને પસંદ ન હતું, તોપણ આ સમયે તેના મનમાં પોતાની પ્રજાની પેઠે જીવંત ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ માટે નવા દેશોમાં ખીજી સફર કરવા સારૂ વહાણો એટલી ત્વરાથી તૈયાર થયાં, કે તે પ્રમાણે સ્પેન દેશમાં ધણું કરીને ત્વરા થતી ન હતી. વળી વહાણોનો સમુદાય એટલો હતો કે હમણાના કાળમાં પણ તે નાનો ગણાય નહિ. તે સમુદાયમાં સત્તર વહાણો હતાં, અને તેઓમાંનાં કેટલાંએક ધણો બોલે લઈ જાય એવાં હતાં. આ ખીજી વખતની સફરમાં પંદરસો માણસ હતાં, તેમાં મોટી પંધીનાં કામ ચલાવેલાં એવા ધણાક અમારો હતા. આ માંહેલાં ધણાક માણસોનો નવા દેશોમાં વસવાનો હેતુ હતો, માટે સર્વ પ્રકારનાં પાણેલાં જનાવર, જે રાખાઓ તથા ખીચાં વેસ્ત ઇન્દ્રિયની જમીનમાં ઊગશે એવાં તેઓને ભાશ્યાં તે, તથા સર્વ પ્રકારનાં વાસણ તથા હથિઆરો અને એ વગેરે ખીજું તેઓને ફતેહ તથા ખીજા કામને સારૂ જે કંઈ જોઈતું હતું તે સર્વ તેઓએ પોતાની સાથે રાખ્યું. વળી ત્યાંની નવી વસ્તીમાં જે કારીગરોનો ધણોજ અપ પડે તે કારીગરો તેમણે પોતાની સાથે રાખ્યા.

આ વહાણોનો સમુદાય મોટો તથા તેમાં સરંજામ સારી પેઠે ભરેલો હતો ખરો, પરંતુ લડાઈથી માત્ર દેશો હસ્તગત થઈને અમારો તેઓના ઉપર અમલ જારી થશે, એવું ફર્દિનાન્દ તથા ઇસાબેલ્લા માનતા ન હતાં. પોર્તુગીઝ લોકોની ચાલ જોઈને તથા તે કાળમાં ધર્મસંબંધી ખોટા વિચાર હતા તેથી સ્પાનિઅર્દ લોકોનું એવું મત હતું કે, હરેક દેશનો પ્રથમ કબજો કરવામાં પોપની આસા અવશ્ય જોઈએ. પોપને ઇસુખ્રિસ્તનો અવતાર જાણીને તેઓ એવું માનતા હતા કે પૃથ્વીમાં સર્વ રાજ્યો ઉપર અધિકાર અમાવવાનો તેનોજ હક છે. આ સમયે રોમ શહેરમાં છઠ્ઠો આર્ચબિશપ નામે પોપ સિંહાસન ઉપર હતો, અને મનુષ્યને પદ્મામાં લાવે એવા જે દુર્વિકાર તે સર્વ આ પોપમાં હતા. તે

ફર્દિનાન્દના મૂલકમાં જન્મ્યો હતો, અને પોતાના કુટુંબનું કલ્યાણ કરવા માટે જો લોભી યોજના કરતો હતો તે પાર પાડવામાં સ્પેન દેશની સહાયતા મળે માટે ત્યાંના રાજા તથા રાણીને સંતોષ કરવાને તે ધણીજ ચલાતો હતો. જોણે કરીને દમડીભાર ખર્ચ ન થયો, તથા પોતાની સત્તા તથા હક્ક વધ્યાં, એવા ઉદારપણાથી પોપે પૂર્ણ અધિકારથી રાજા તથા રાણીને એવી બક્ષિશ કીધી કે કાફરોના જે મૂલક તમે શોધી કાઢેલાછે તથા હવે પછીજે શોધી કાઢો તે સર્વ હું તમારે સ્વાધીન કરુંછું. વળી જે મોટા દેશો ક્રિસ્તે ઠેકાણે છે અથવા તેઓ પૃથ્વી ઉપર છે કે નહિ, એ વાત તેને કાંઈજ માલૂમ ન છતાં અથવા તેઓના ઉપર કાંઈ હક્ક ન છતાં પોપે એવું કહ્યું કે ઈસુખ્રિસ્તે જે મને અધિકાર આપ્યોછે તેની રૂએ હું તમને તે દેશો બક્ષિશ કરુંછું. પોર્તુગાલ દેશના પાદશાહને પણ પોપે ધણું કરીને ઉપરનીજ પેટે દેશો બક્ષિશ કરવા બાબત સનદ પૂર્વે આપેલી હતી; અને હવે પોર્તુગીઝ તથા સ્પાનિઅર્દ લોકોમાં વાંધો ન પડે માટે પોપે એવું ઠરાવ્યું કે, આઝોરેસના બેઠોની પશ્ચિમ તરફ ત્રણસેં મૈલ ઉપર એક કદિપત લીટી એક ધ્રુવથી બીજા ધ્રુવ સૂધી પહોંચે એવું માનવું, અને પછી પોપે એવું કહ્યું કે મારા પૂર્ણ અધિકારથી તે લીટીની પશ્ચિમ તરફના દેશો હું સ્પાનિઅર્દ લોકોને બક્ષિશ કરુંછું, અને તેની પૂર્વ તરફના દેશો પોર્તુગીઝ લોકોને ઈનામમાં આપુંછું. નવા દેશોમાં અસ્થિત ધર્મ પ્રસારવાના હેતુથી ફર્દિનાન્દ પાદશાહે આ સનદ કરાવી લીધી, અને અલેક્ઝાન્દર પોપ એવું લખેછે કે મેં પણ એજ કારણ માટે આ સનદ કરી આપીછે. આ સ્તુતિપાત્ર કામમાં હું ઘણી ખુશીથી મહેનત લઉંછું એવું જણાવવા સાથે પોપે કેટલેક સાધુઓને આજ્ઞા કીધી કે તમારે કાલમ્પસની સાથે નવા દેશોમાં જઈને ત્યાંના લોકોને ધર્મ સંબંધી ઉપદેશ કરવો. કાટાલોનિઆ-

નો રહેવાશી કાદર બોધલ નામે એક પ્રખ્યાત પાદરી હતો તેને સાધુઓનો ઉપરિ ઠરાવ્યો. કાલમ્પસની સાથે નવા દેશમાંથી ને લોકો આબ્યા હતા તેઓને ખ્રિસ્તિ ધર્મ વિષે કાંઈક જ્ઞાન થયાથી ખામિરમા સંસ્કાર કરીને તે ધર્મમાં યથાવિધિ લીધા. આ ક્રિયા થતી વેળા પાદશાહ પોતે તથા શાહબદો તથા દરબારના મોટા માણસો, એ સર્વ તેઓના ધર્મપિતા થયા. ખ્રિસ્તિ ધર્મી પુરુષો-એ આ ઉપરથી મોટા હર્ષથી અનુમાન કીયું કે નવી પૃથ્વીમાં ખ્રિસ્તિ ધર્મનો સારો પ્રસાર થશે. પરંતુ આ ખાખતમાં તેઓની આશા સારી પેઠે પૂર્ણ થઈ નહિ.

ફર્દિનાન્દ અને ઈસાબેલ્લા એઓએ આ પ્રમાણે પૃથ્વીના મોટા ભાગ માંહેલા દેશો શોધી કાઢીને તેઓમાં પોતાનો અમલ ખેસાડવા ખાખત પોપની પાસેથી ઉપર કહેલી સુનદને સે કાળમાં ઘણી મજબૂત ગણાતી હતી તે મળી એટલે તેઓને પોતાનાં વહાણો હંકારવાની આસા આપવામાં કાંઈ અડચણ રહી નહિ. હવે કાલમ્પસ પોતાના શોધી કાઢેલા દેશોમાં પાછો જવાને તથા કીર્તિના ને વર્તનક્રમનો એણે આરંભ કીધો હતો તે જારી રાખવાને ઘણો આતુર થઈ રહ્યો. સપ્તેમ્બર મહિનાની ૨૫ મી તારીખે કાડિકની ખાડીમાંથી તેણે વહાણો હંકાર્યાં, અને પાછો ગોમેરા આગળ થઈને તેઓની પ્રથમની સફર કરતાં દક્ષિણ તરફ વધારે હંકારી ગયો. આ માર્ગ પકડ્યાથી ઉબણકટિ-ખંધમાં ને એક સરખો પવન વાયછે તે કાલમ્પસનાં વહાણોને સારી પેઠે લાગુવા માંડ્યો, અને તેણે કરીને ને ટાપુઓ તેણે અગાઉ શોધી કાઢ્યા હતા તેઓની પૂર્વ દિશાએ ઘણેક અંતરે તેઓના કરતાં વધારે ટાપુઓનો સમુદાય હતો ત્યાં તેઓ જઈ પહોંચ્યા. ગોમેરા ટાપુથી નીકળ્યા પછી ૨૬ મે દિવસે તેને જમીન નજરે પડી. તે કારિબબી અથવા લી વર્દના ખેટો માંહેલા એક

ટાપુનો કિનારો હતો. કાલમ્પસના ખલાશીઓ ન- તા ૨૭
વી પૃથ્વીના કોઈ પણ ભાગનો શોધ કરવાને ધણા નવંબર.

અંધીરા થઈ રહ્યા હતા, માટે આ ટાપુઓનું નામ તેણે દી સિઆડા પાડ્યું. ત્યાર પછી દોમિનિકા, મારિગાલાન્ટે, ગ્વાડાલૂપ, આન્હિગા, સાન જુઆન દી પોર્તોરિકા, આ સર્વે એ- ટોમાં તથા વાયવ્ય કોણ તરફ તે જતો તે માર્ગે જે ખીજા ખેટો તેના જોવામાં આવ્યા તેઓ સર્વમાં તે અનુક્રમે ગયો. જે લોકો વિષે ગ્વાકાનાહારી રાજાએ પૂર્વે કાલમ્પસને એવું કહ્યું હતું કે તે- ઓ ધણાજ ફૂર અને નિર્દય છે તે લોકો આ સર્વ ટાપુઓમાં રહે છે એવું કાલમ્પસના દીઠામાં આવ્યું, અને એ રાજાએ એ લોકો વિષે જે વાત કહેલી હતી તે સઘળી અનુભવથી સાચી મા- લૂમ પડી. આ ટાપુમાંહેલા ટાપુઓમાં સ્પાનિઅર્દ લોકો ઊતરવા ગયા ત્યારે ત્યાંના લોકોએ પોતાનું શૂરાપણું તથા લડાઈના હુન- રમાં ખખરદારી ખતાવીને તેમની ખાતરજમા કરી આપી. આ દુષ્ટ લોકો પોતાના હાથમાં આવેલા શત્રુઓને મારી નાંખીને તથા તેમના માંસનું ભક્ષણ કરીને જે હાડકાં રહેવા દેતા હતા તે હાડકાં તેઓના મુકામ આગળ સ્પાનિઅર્દ લોકોના દીઠામાં આવ્યાં.

તેવા દેશોમાં રહેલા સ્પાનિઅર્દ લોકો શી અવસ્થામાં છે તે જાણવાને કાલમ્પસ ધણો આતુર હતો, તથા જે ચીજનો ત્યાં ખૂ- ટકો પડ્યો હશે એવું તેને લાગતું હતું તે સર્વ પહોંચાડવાની તેને ધણી ચિંતા હતી, માટે ઉપર કહેલા કોઈ ટાપુમાં તેણે મુકામ ન કરતાં હિસ્પાન્યોલા તરફ પોતાનાં વહાણો હંકાવ્યાં. પૂર્વે કહેલું છે કે નૈવિદદ કિલ્લામાં કાલમ્પસ આરાજોના હાથ નીચે આડત્રીસ માણસો મૂકીને ગયો હતો. હવે જ્યારે કાલમ્પસ આ ઠેકાણા જા- સે પાછો આવ્યો ત્યારે પોતાનું કોઈજ આદમી ન દેખતો તે ધ- ણેજાળ જભરાયો; પણ વળી મનમાં આશા રાખતો હતો કે હમણા

તેઓ મોટી ખુશીથી પોતાના સ્વદેશીઓને તેડવાને આવશે. તેઓ સલામત હશે કે નહિ, તથા તેઓનું શું થયું હશે, એ વિષેની પૂર્ણ ચિંતામાં તે કિનારા ઉપર ઊતર્યો. ત્યાંના રહેવાશીઓ જેઓની પાસેથી કાલમ્પસને આ વિષેનું વર્તમાન મળત, તેઓ તો આ વહાણો આવતાં જોઈને નાશી ગયા હતા; પણ ત્યાં જે કિલ્લો ખાંધેલો હતો તે હમણા ભાંગેલો જોવાથી, તથા ફાટાં તૂટાં વચ્ચે, ભાંગેલાં રાશ્ત્રો તથા વાસણો તે કિલ્લાની પાસે પડેલાં જોઈને કાલમ્પસ આદિલેઈને સવ જાણાઓએ ધાર્યું કે આપણા સ્વદેશીઓનો નિઃસંશય પ્રાણહાત થયો હશે. આ શોક-કારક ચિન્હો જોઈને સ્પાનિઅર્દ લોકો પોતાના દેશીઓને માટે વિલાપ કરતા હતા, એટલામાં તેમની આગળ ગ્વાકાનાહારી પાદશાહનો એક ભાઈ આવી પહોંચ્યો. કાલમ્પસે પોતે આ ટાપુ છોડ્યા પછીનું સવિસ્તર વર્તમાન આપુરૂપ પાસેથી પૂછી લીધું, તે ઉપરથી એવું દીસેછે કે આ ભોળા ઇન્દિઅન લોકો સ્પાનિઅર્દને પરલોકી પુરુષ જાણીને જે પ્રથમ માન આપતા હતા તે હજવે હજવે તેઓની સાથે ધણો સહવાસ થયાથી કમતી થવા લાગ્યું. વળી સ્પાનિઅર્દ લોકોના અવિચાર તથા ખદ ચાલને લીધે ત્યાંના લોકો તેઓને હલકા ગણવા લાગ્યા. અને તે લોકોની ખાતરજ-માથઈ કે જે પ્રમાણે મનુષ્યમાં નાના પ્રકારની અપેક્ષા, નિર્બળતા અને વિકાર હોયછે, તેજ પ્રમાણે એઓમાં પણ છે. એ લોકોનો અધિકારી રૉખવાળો માણસ એવો જે કાલમ્પસ તે ગયો એટલે નવા સરદારનો તેઓએ કાંઈજ ભાર રાખ્યો નહિ. કાલમ્પસે જે સારો ઉપદેશ કીધો હતો તે ઉપર કાંઈજ લક્ષન દેતાં, સર્વે જણા આપઅપ્પતિઆરી થઈ પડ્યા, અને કાંઈની દહેશત ન રાખતાં જેમ પોતાની મરજીમાં આવે તેમ કરવા લાગ્યા. આ જૂલમગાર અને દુર્વ્યસની સ્પાનિઅર્દ લોકોએ ત્યાંનાં ખંધરાંઓની

સાથે જોર જૂલમથી વ્યભિચાર કીધો હતો, તથા તે લોકોનાં સુવર્ણ તથા ઓરાક એ સર્વ લૂંટી લીધાં હતાં. તેઓએ છૂટા છૂટા થઈ જઈને તે ટાપુમાં સર્વ ઠંકાણે જૂલમનો પ્રસાર કરી લોકોને તુચ્છ ગણીને દુઃખ દીધું હતું. ત્યાંના લોકો નમ્ર તથા ગરીબ હતા ખરા, પરંતુ જ્યારે આ દુષ્ટ લોકો તેઓને આ પ્રમાણે નિહકારણુ દુઃખ દેવા લાગ્યા, ત્યારે તેમનાથી તે સહન થઈ શકું નહિ અને તેણે કરીને છેવટ તેઓ સર્વે હિમ્મત પકડીને સામે થયા. સિખાઓ દેશમાં ઘણું સુવર્ણ હતું તે ઉપરથી રૂપાનિર્મદ લોકો ઘણું કરીને ત્યાં જઈને લૂંટફાટ કરતા હતા, માટે જ્યારે તે દુષ્ટ લોકો પોતે કાંઈજ ન કીધું હોય એવા નિશ્ચિતપણાથી ફરતા હતા એટલામાં, ત્યાંના પાદશાહે એકાએક છાપો મારીને, તેઓ-માંના કેટલાકને મારી નાંખ્યા. ત્યારપછી તે રાજ્યએ પોતાના આદમીઓને એકઠાં કીધાં, અને તે લોકોના કિલ્લાને ઘેરો ઘાલીને તેને આગ લગાડી. કેટલાક રૂપાનિર્મદ લોકો તે કિલ્લાનું રક્ષણ કરતાં કપાઈ ગયા, અને પાકી રહેલા પોતાના જીવ ખચાવવાના પ્રયત્નમાં પાડી તરતાં ડૂબી મુખ્યા. ગ્વાકાનાહારી પાદશાહસાથે તેઓ ઘણી નઠારી રીતે ચાલ્યા હતા, તોપણ તે તેઓ ઉપરથી ભક્તિ ન ઊતારતાં ઊલટો લડાઈમાં તેઓને સહાય થયો; અને તેઓનું રક્ષણ કરતાં તેને એક જખમ લાગ્યો માટે તેનાથી અત્યાર સૂધી ઊઠાતું ન હતું.

રૂપાનિર્મદ લોકો ગ્વાકાનાહારી રાજાના પ્રમાણિકપણા વિષે જે વહેમ લાવતા હતા તે આ વર્તમાન ઉપરથી કાંઈ કમી થયો નહિ; પણ કોલમ્બસે વિચાર્યું કે એ બાબતમાં સારી પેઠે ચોક્કસી કરવાનો આ સમય નથી, માટે તેના કેટલાક કારભારીઓએ ગ્વાકાનાહારીને કપજ કરવાની, તથા તેની રૈયત ઉપર હુમલો કરીને પોતાના દેશીઓને મારી નાંખ્યા તેનું વૈર લેવાની જે સલાહ

આની, તે કોલમ્પસે નામંજૂર કીધી. તેણે એવું કહ્યું કે આ દેશમાં વસતી કરવાનો આપણોજે ઈરાદો છે, તે પ્રસાણે થવામાં કાંઈ હરકત ન પહોંચે, માટે અહિંયાંના કોઈ પણ રાજા સાથે આપણે મિત્રાઈ કરી રાખવી જોઈએ, અને એવી ક્વેળાએ જો આપણે તેઓને જોર ખતાવીશું તો તેથી કાંઈજ ફાયદો ન થતાં, તે લોકો એકઠા થઈને આપણને બારે જોખમમાં નાંખશે. પૂર્વે ધૈયેલા દુઃખનું પૈર લેવાની ખટપટમાં ન પડતાં, આગળ દુઃખ ન થવા દેવા વિષેની કોલમ્પસે અખરદારી રાખી; તેણે એક વિશાળ અખાતના કિનારા પાસેના મેદાન ઉપર શહેર બનાવવાનો ઈરાદો કીધો, અને ત્યાં નવિદાદના કરતાં વિશેષ સુખકારક અને વિસ્તીર્ણ જમીન પસંદ કીધી. આ જમીન ઉપર શહેર બાંધવાનો તેણે નક્કશો કીધો, અને પોતાના સર્વ સાથીઓનું રક્ષણ થાય એવું જે આ કામ, તે ઉપર સખળા સ્પાનિઅર્દ લોકોને તેણે પોતાના અધિકારથી લગાડ્યા, તેણે કરીને થોડાક કાળમાં તેઓ સર્વની મહેનતથી, રહેવા જોગ તથા સંરક્ષક ધરો તથા કોટ તૈયાર થયાં. પોતાને આશ્રય આપનારી કાસ્તીલની જે રાણી, તેને માન આપવા માટે કોલમ્પસે આ નવા શહેરનું નામ ઈસાએલ્લા પાડ્યું. યૂરોપીઅન લોકોએ પશ્ચિમ મહાદ્વીપમાં જે શહેરો વસાવ્યાં તેઓ સર્વમાં આ પ્રથમ વસેલું શહેર છે.

જે દેશમાં ખેતી ચાલતી નથી ત્યાં નવાં શહેરો વસાવવામાં જે હરકત તથા ઈજા પડેછે, તે આ અગત્યનું કામ કરવામાં કોલમ્પસને પડી એટલુંજ નહિ, પણ તેથી મોટી ઈજા, તેના માણસોના આજીવન સ્વભાવ, અર્થેય અને બેકેદીને લીધે, તેને પડી. સ્પાનિઅર્દ લોકો જેઓનો જાતિસ્વભાવ સુસ્ત હતો, તેઓ આ ગરમ હવામાં આવાથી વધારે સુસ્ત થવા માંડ્યા. કોલમ્પસની સા-

થે આવેલા લોકોમાં ધણાખરા સારા ગૃહસ્થો હતા, તેઓને મહેનત કરીને જારીરને કષ્ટ આપવાનો મહાવરો નહતો. નવા દેશોમાં પહેલી સફર કરી આવેલા રૂપાનિર્મલ લોકોએ તે સ્થળોનું અતિશયોક્તિથી વર્ણન કરી હતું, અથવા કાલમ્પસે સ્પેનમાં જઈને બૂલથી એવું કહ્યું હતું કે, માર્કોપોલોએ જે સિપાંગો દેશ વિષે લખેલું છે તે, કિંવા સોલોમન રાજ્યએ જે ઓફિર દેશમાંથી ધણીજ દોલત મેળવીને પોતાના રાજ્યમાં પ્રસારી તે ખૂં માંહેલો એક આ મારો શોધી કાઢેલો દેશ હશે. એ કારણ ઉપરથી ઉપર કહેલા ગૃહસ્થો લલચાઈને આ મોટી સફરમાં કાલમ્પસની સાથે નીકળ્યા હતા. પ્રથમ તેઓ એવી ઉમેદ રાખતા હતા કે નવા દેશોમાંથી થ્રમ વિના સુવર્ણ મળશે; પરંતુ હવે અનુભવથી તેઓના જાણ્યાંમાં આશ્ચર્ય કે, અહિંયાંથી તે પદાર્થ મેળવવાને ધણા દિવસ તથા મહેનત જોઈએ, અને વળી તે મળશે કે નહિ એ વાતનો કાંઈ નિશ્ચય નથી. તેઓની ઉપર કહેલી સ્વપ્નવત્ આશાનો ભંગ થતાં તેઓએ હિમ્મત છોડી દીધી, અને સર્વેનાં મનમાં અસંતોષ ઉત્પન્ન થયો. તેઓમાં હિમ્મત આણવા માટે કાલમ્પસે તેઓને કહ્યું કે, આ દેશની જમીન કેવી રસાળ છે, તથા અહિંયાં ધણેખરે ડેકાણેથી સોનાના નમૂના નિત્ય કેવા આવે છે તે જુઓ; પરંતુ તેનું આ કહેવું ખાતરમાં ન લાવતાં, તે લોકો કહેવા લાગ્યા કે, અહિંયાં બાન્ય પાકે ત્યાંસૂધી અમારાથી સમૂર કરાય નહિ, અને સુવર્ણ તો અહિંયાં ધણુંજ થોડું મળે છે. સર્વ જણાની પ્રેરિત કાલમ્પસ ઉપરથી ઉતરી ગઈ, અને તેઓએ ઐકદિલ થઈને તરકટ ઊઠાવ્યું તેણે કરીને કાલમ્પસનો જાન જાત અને આ નવી વસ્તી થવામાં મોટો ધોકો લાગત; પરંતુ તે પુરૂષનું મોટું ભાગ્ય કે એ તરકટ તેને માલૂમ પડ્યું. તરકટના આગેવાન લોકોને પકડીને તે માંહેલા કેટલાએકને તેણે શિક્ષા

ક્રીધી, અને સામાન ભરીને તે પોતાની સાથે જે વહાણો લાવ્યો હતો તે માંહેલાં ખાર વહાણો સ્પેન દેશમાં પાછાં રવાને ક્રીધાં તે મધ્યે ખાકી રહેલા તરકટના ઊઠાવનાર આગેવાન લોકોને કેદની શિક્ષા કરીને મોકલ્યા અને ખીજા આદમી તથા ભાથું મંગાવવા વિષે તેણે દરખાસ્તને અરજી ક્રીધી.

નિરુદ્ધોગી રહ્યાથી માણસને પોતાની નાઉમેદની વાત વારે ધ-
 ડિયે યાદ આપ્યાં કરેછે, અને તેણે કરીને તેને કોઈ વાતમાં સુખ
 લાગતું નથી; પોતાના માણસોનાં મનમાંથી એવા
 ઈં ૨૦ અસંતોષી વિચાર કાઢી નાંખવા માટે કાલમ્પસે તે
 ૧૪૯૪ દેશના માંહેલા ભાગમાં કેટલીક સવારીઓ કરવાનો
 ઈરાદો ક્રીધો. તેના સાંભળ્યામાં એવું આવ્યું હતું
 કે સિખાઓ પ્રાંતમાં સોનું ઘણુંજ મળેછે, માટે તેણે આલોન્સો
 દિ ઓજીડા જે ચપળ અને શૂરો પુરુષ હતો, તેને લશ્કરના એક
 ભાગનો સરદાર પનાવીને તે પ્રાંતમાં મોકલ્યો, અને પછી કાલ-
 મ્પસ પોતે મોટી ફોજ લઈને ત્યાં ગયો. લોકોના ઉ-
 તા ૧૨ પર પોતાની ધાક ખેસાડવા માટે કાલમ્પસે પોતાના
 મી માર્ચ, લશ્કરની ઘણા દખલખાથી કવાયત દેખાડી. તેની
 સવારીમાં નિશાનો ઊડતાં હતાં, રણવાદ્ય વાગતાં
 હતાં તથા થોડાક ઘોડેસવાર હતા. તે સવાર કોઈ વખત
 લશ્કરની આગળ અને કોઈ વખત તેની પાછળ રહીને કવાયત
 કરતા. સ્પાનિશ્મદ લોકો પશ્ચિમ મહાદ્વીપમાં ગયાની પૂર્વે
 ત્યાંના લોકો જનાવરોને પાળી જાણતા ન હતા, તથા ત્યાં
 ઘોડાઓની ઉત્પત્તિ ન હતી, માટે જનાવરોને તાપે ક્રીધાથી
 માણસનું કેટલું ખળ વધેછે, એ વિષેનું તેઓને કંઈજ
 જ્ઞાન ન હતું. ઘોડાઓ પૂર્વે કોઈ વખત તેઓનાં દીઠામાં
 આવ્યા ન હતા, માટે એ પશુઓને જોઈને તેઓનાં મનમાં

મોટું ભય તથા સાનંદાશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું. તેઓ એવું ધારવા લાગ્યા કે, આ જનાવરો તર્કશક્તિક પ્રાણીઓ હશે. તેઓને એમ લાગ્યું કે ઘોડો તથા સવાર એ એ મળીને એકજ જનાવર છે. તેની ત્વરા તથા સામર્થ્ય જોઈને તેઓ ધણુંજ આશ્ચર્ય પામ્યા, અને તેઓને ભાસ્કું કે, આ પ્રાણીનો કાંઈથી પરાજય થાય નહિ. પોતાનું સામર્થ્ય દેખાડીને તેઓનાં મનમાં ભય ઉત્પન્ન કર્યા પછી, જોણું કરીને તે લોકોની પ્રીતિ તથા વિશ્વાસ સંપાદન થાય, તે યુક્તિ કરવામાં પણ કાલમ્પસ ચૂક્યો નહિ. તેણે તેઓની સામે સર્વ વ્યવહાર પ્રમાણિકપણાથી તથા વાજાંત્રી રીતે કીધો, અને પ્રત્યેક પ્રસંગે તેઓના ઉપર દયા તથા મહેરબાની દેખાડી. સિખાઓ પ્રાંત વિષે કાલમ્પસને પૂર્વે જે વર્તમાન મળ્યું હતું તે હવે અનુભવથી ખરું માત્રુમ પડ્યું. તે પ્રાંતની જમીન પહાડી તથા પડતર હતી; પરંતુ ત્યાંનું સર્વ નદી નાળાંમાંથી સોનાની ધૂળ અથવા કણ મળતા હતા, અને તેમાંના કેટલાક કણ ધણા મોટા હતા. ખાણો ખોદીને ઇન્દિઅન લોકોએ કાંઈવેળા સોનું કાઢ્યું ન હતું. જમીન ખોદીને ધાતુના પથ્થરમાંથી ધાતુનું શોધન કરવાના ગૂંચવણ ભરેલા તથા શ્રમના કામમાં જે તર્ક અને ઉદ્યોગ અવશ્ય જોઈએ તે તેઓમાં ન હતા. વળી સોનું તેઓમાં કાંઈ ધાતુ પંકાતું ન હતું, તેણે કરીને તે ધાતુ કાઢવામાં તેઓને પોતાની બુદ્ધિ તથા કળાનો ઉપયોગ કરવાની કાંઈ પ્રવૃત્તિ ન હતી. ઉજળકટિબંધમાં વરસાદ ધણો પડે છે, તેણે કરીને ત્યાંના રેશોના પહાડો ઉપરથી સોનાની રજ્જે ધોવાઈને નીચે આવતી હતી તે તથા નદીનાં પાત્રમંથી જે થોડું સોનું મળતું તે સિવાય ખીજ તરેહથી એ ધાતુ મેળવવાનું તેઓમાં જ્ઞાન ન હતું. ઉપર કહેલાં ચિન્હો ઉપરથી સ્પાનિઅર્દ લોકોનાં મનમાં નિશ્ચય થયો કે આ પૃથ્વીમાં સોનું ઘણું છે, અને તે જલદીથી હાથમાં આવશે એવી તેઓની આશા થઈ. આ માતખર પ્રાંત હસ્તગત કરી લેવાના

ધરાદાથી કાલમ્પસે ત્યાં એક નાનો સરખો કિલ્લો પાંધ્યો. કાલમ્પસના કેટલાક અવિશ્વાસુ સાથીઓ એવું કહેતા હતા કે, જ્યાંસૂધી અમે સોનાને હાથમાં લઈને તપાસી જોઈએ ત્યાંસૂધી આ દેશમાં એ ધાતુ મળેછે તે વાત કદાપિ અમે માનવાના નહિ, માટે તેઓની ઉપહાસ્યતા થાય એવા હેતુથી કાલમ્પસે તે કિલ્લાનું નામ સેંત ટોમાસ પાડ્યું.

નવી વસ્તીમાં રહેનાર સ્પાનિઅર્દ લોકોના ઉપર નાના પ્રકારનાં દુઃખ પડ્યાથી તેઓ નિરાશ થઈ ગયા હતા, એવે સમયે સિખાઓ દેશમાં ઘણું સોનું મળવા વિષેનાં ચિન્હની ખબર તેઓના સાંભળ્યામાં આવ્યા ઉપરથી તેઓને કાંઈક હિમ્મત આવી. જે ભાણું તેઓ યૂરોપથી લાવ્યા હતા તે માંહેલું ઘણુંખરું ખરી ગયું હતું; અને પાકી રહેલું ભાણું ત્યાંની હવાની ગંરમી તથા ભીનાશને લીધે ખગડી જઈને નિરુપયોગી થઈ ગયું હતું. ત્યાંના રહેવાશીઓને ખેતીવાડીના કામમાં ઘણુંજ થોડું જ્ઞાન હતું તથા જમીન પણ થોડી ખેડતા હતા, માટે થોડા પાકને લીધે તેઓથી પોતાનુંજ ગુજરાન પૂરું થઈ શકતું ન હતું. ઇસાખેલ્લા શહેરમાં રહેલા સ્પાનિઅર્દ લોકોને જમીન સારીપેડે સાફ કરીને ધાન્ય વાવવાની કુરસદ ન હતી માટે તેઓને ઘણું ધાન્ય મળી શક્યું નહિ. આ સર્વ કારણો ઉપરથી તેઓને પોતાનો ખોરાક કમતી કરવાની ફરજ પડી, તથા એવી દહેશત લાગવા માંડી કે, હવે અમે ભૂખે મરી જઈશું. ઉણકટિબંધમાં તથા જે દેશોનાં જંગલમાંથી ઝાડીઓ નકાબી નાંખી નથી, તથા જ્યાંની જમીનને સાફ કરેલી નથી અને જ્યાં નદીનાં પાણીને લોકો અટકાવ ઠરતા નથી, ત્યાંનાના પ્રકારના રોગ ઉત્પન્ન થાયછે, તે સઘળા રોગો તેઓમાં પ્રસરીવા માંડ્યા. એવા ભારે આબર તેઓના અનુભવમાં કોઈ દિવસ આવી ન હતા, માટે તેઓનાં ભયંકર ચિન્હો જોઈને

તેઓ મોટી દહેશત પામવા લાગ્યા, અને કાલમ્પસ તથા તેની પ્રથમની સફરના સોખતીઓ વિષે માહું બોલીને એવું કહેવા લાગ્યા કે, આ લુમ્બ્યા લોકોએ કપટથી હિરપાન્યોલા વિષે મોટી મોટી વાતો કહીને આપણને લાલચમાં નાંખ્યા, તથા સારા રૂપેન દેશમાંથી આ જંગલી બિજડ દેશમાં લાવ્યા, તેથી આપણે અહિંયાં અજાણ્યા રોગથી અથવા બૂખથી મરી જઈશું. કેટલાક અમલદારો તથા ખીજ મોટા માણસો એવા કિતૂરી લોકોને ઠપકા ન દેતાં, બિલટા તેઓની સાથે સામિલ થયા. તેઓની સત્કે-પાત્રે બોઈલ નામે જે મોટો પાદરી આવ્યો હતો તે તો ધણોજ ઉત્પાત તથા તોફાન કરવા લાગ્યો. તેઓને શાંત પાડીને પાછા તાથે કરી લેવામાં કાલમ્પસને પોતાના અધિકાર તથા ચાતુર્યનો ધણો ઉપયોગ કરવો પડ્યો. આ કારણ માટે કોઈ વેળા તે ધમકી ખતાવે, અને કોઈ વખતે હાલચ ખતાવે. ચિન્હો ઉપરથી માલુમ પડે છે કે, સિખાઓ દેશમાંથી એટલું સોનું મળશે કે તેણે કરીને તમે તમારાં આગળનાં દુઃખ તથા નાઉમેદી વીસરી જશો, એવા દિલાસા ભરેલાં વચનો કાલમ્પસના મ્હોમાંથી સાંભળીને તેઓનાં મનમાં ધણી અસર થઈને તેઓને ધીરજ આવી.

પોતાના માણસો તે ટાપુમાં એકલા મૂકી જવાય એવા મેળાપ તથા વ્યવસ્થા તેઓમાં કાલમ્પસે મોટા અમથી કીધાં; ત્યાર-પછી, જે નવા દેશો તેણે શોધી કાઢ્યા હતા તે પૂર્વે જનજીલા દેશો સાથે લગતા છે, કે તેઓ કોઈના જોયામાં ન આવેલા ખંડનો ભાગ છે, એ વાતનો નિશ્ચય કરવાના હેતુથી તેણે પોતાનો શોધ જારી રાખવાનો ઠરાવ કીધો. પોતાની ગોરજ જરીમાં આ દેશનું રાજ્ય ચલાવવા માટે કાલમ્પસે પોતાના ભાઈ નાલો દોન દીએગોને મુકરર કીધો, અને તેની મદદને સાડ કેટલાક સરદારોની સભા ડેરવી. કેટલાક સિપાઈઓને તેણે દોન પેદ્રો

૮૦ કોલમ્પસને નાના પ્રકારની મુસીખતો પડે છે.

માર્ગારીતાને સ્વાધીન ક્રીધા, અને તે પુરુષને હૂકમ ક્રીધો કે, તેઓને સાથે રાખીને આ ટાપુના જુદા જુદા ભાગોમાં ગયાં કરવું, તથા આહિયાંના લોકો ઉપર અમલસ્થાપવાનો હરેક રીતે પ્રયત્ન કરવો. પોતાના માર્ગસોએ શી રીતે ચાલવું, એવિષે સારી પેઠે શીખામણ આપ્યા પછી, તે પોતાની સાથે એક વહાણ

તા ૦ ૨૪ અને બે હોડીઓ લઈને એપ્રિલ મહિનાની ૨૪ મી તારીખે ત્યાંથી જાવડ્યો. લાંબી સફરમાં ખલાશીઓને જે જે દુઃખ પડે છે તે સર્વ દુઃખનો

અનુભવ કોલમ્પસને પાંચ મહિનાની આ કંટાળા ભરેલી સફરમાં થયો, અને એ લાંબી સફર કરવાથી તેને જમેકા બેટ સિવાય ખીજો કંઈ અગત્યનો શોધ લાગ્યો નહિ. કૂખા બેટના દક્ષિણ કિનારાની ખાજૂએ કોલમ્પસ કેટલેક દૂર ગયો, ત્યારપછી અગ-
ણિત ટાપુઓ જે પાસે પાસે હતા, તેઓની વચ્ચેની ગલીકૂચી-
ઓમાં તેનાં ખારકસ આવી ફર્યાં. એ ટાપુઓનું નામ તેણે રાણીનો ખાગ પાડ્યું. એ ખડક તથા ખરાખાવાળા અબાણ્યા માર્ગમાં કોલમ્પસને મ્હોનો પવન તથા ભયંકર તોફાન નડ્યાં, અને ઉજળ કટિબંધમાં જે વીજળી અને ગરગડાટ ધણું કરીને થાય છે તેનો પણ અનુભવ થયો, તેણે કરીને તેને મોટી ધારતી પેદા થઈ. છેવટે વહાણમાં ભાથું ખૂટી ગયું, અને ખલાશી-
ઓ જૂએ તથા થાકને લીધે અશક્ત થઈ ગયા, માટે તેઓ ખડખડાટ ફેરીને કોલમ્પસને ધમકી દેવા લાગ્યા, અને તેના જીવનો ધાત કરવાને તૈયાર થઈ રહ્યા. કોલમ્પસના ઉપર એવા નાના પ્રકારનાં સંકટ આવી પડ્યાં, તેથી હમેશા જાગતા રહીને જે જે ખતરો તે પોતાની નજરે જોવાની તથા પોતે જે હૂકમ કરે તે અમલમાં આવે છે કે નહિ, તે વિષે તપાસ કરવાની તેને ફરજ પડી. નૌકાશાસ્ત્રમાં કોલમ્પસની જે કુશળતા હતી તથા વહાણ-

ના કામમાં જે તેને માહિતગારી હતી, તેઓનો ઉપયોગ આગળ એટલો કાંઈ વખત પડ્યો ન હતો, અને તેણેજ કરીને તેની સાથેના સર્વ આશુસોનો ખચાવ થયો. કાલમ્પસનું શરીર જન્મથી ખળવંત હતું, પણ પોતાની જાતે અતિશય મહેનત લીધાથી તથા મનમાં તેણે ઘણોજ અંદેશો કીધો તેથી, તેનું શરીર અશક્ત થઈ જઈને તેને તાવ આવ્યો, અને ત્યારપછી તેને ઝાંપ આવી તેણે કરીને તેની શુદ્ધિ તથા સ્મરણશક્તિ જતી રહી અને તે મરતો મરતો ખમ્યો.

પરંતુ હિસ્પાન્યોલા ખેટમાં ઇસાએલા કરીને તા. ૨૭ મી
શહેર છે ત્યાં કાલમ્પસ પાછો આવ્યો ત્યારે તેણે
પોતાના ભાઈ પાર્યોલોમેઓને જોયો, તેણે કરી- સંમેળર.

ને તેને ઘણો આનંદ થયો. કાલમ્પસની પ્રકૃતિને આરામ થયો તે ઘણું કરીને આજ કારણ ઉપરથી થયો. આ બે ભાઈઓની બુદ્ધિ ઘણું કરીને સરખીજ હતી, તેથી તેઓમાં પરસ્પર સ્નેહ ઘણો રહેતો હતો. તેઓનો તેર વર્ષ સૂઝી વિયોગ રહ્યો હતો તે અસામાં તેઓમાં કાગળ પત્રથી વ્યવહાર ચાલ્યો ન હતો. ઇંગ્લાન્ડના પાદશાહ સાથે બંદોખસ્ત કચ્છાપછી પાર્યોલોમેઓ ફ્રાન્સમાં થઈને પાછો સ્પેન દેશ જવા સાડ નીકળ્યો હતો. માર્ગમાં પારિસ શહેરમધ્યે તેણે પોતાના ભાઈએ પહેલી સફરમાં જે અલૌકિક શોધો કીધા હતા તેનું વર્તમાન સાંભળ્યું, અને વૂળી એવું પણ સાંભળ્યું કે તે ખીજી મોટી સફર કરવાની તૈયારીમાં છે. પાર્યોલોમેઓએ પોતાના ભાઈને મળવાં માટે તાકીદથી મુસાફરી કીધી; પરંતુ તે સ્પેન દેશમાં પહોંચ્યો તેની પૂર્વે કાલમ્પસ ત્યાંથી હિસ્પાન્યોલા જવા માટે ઊપડી ગયેલો હતો. જે પુરૂષે પોતાની બુદ્ધિએ કરીને તથા મહત્કર્મથી મોટી આખર મેળવી હતી, તે પુરુષના આ પાસેના સગાની મુલાકાત સ્પેન દેશના રાજા રાણી-

એ યથાયોગ્ય સત્કારથી લીધી. કાલમ્પસને પાર્યોલોમેઓની મુજાકાત થયાથી ધણેજ હર્ષ થશે, એવું જાણીને આ રાજા રાણીએ તેને સમજાવીને કહ્યું કે ખોરાક ભરીને જાણુ વહાણો ધસાએલા શહેર જાયછે તેના નાખુદા થઈને તમે જાઓ. આ પ્રમાણે પાર્યોલોમેઓએ કીધું.

ભારે રાજ્યકારભાર ચલાવવામાં મદદ આવે તથા સારી સજાહ આપે એવા મિત્રની જે સમયે કાલમ્પસને ધણીજ ગરજ હતી તે સમયે પાર્યોલોમેઓ ત્યાં પોતાના ભાઈની પાસે જઈ પહોંચ્યો. રૂપેન દેશથી જે નવું ભાથું આવ્યું તે એટલા થોડા દિવસ ચાલે એવું હતું કે સ્પાનિઅર્દલોકોનાં મનમાંથી દુકાળની દહેશત ગઈ ન હતી; વળી તેઓનું સારી પેટે ગુજરાન ચાલે એટલું ધાન્યપણ તે ટાપુમાં હજી સૂધી પાક્યું ન હતું. પાછો દુકાળ પડવાની દહેશતના કરતાં તેઓનાં મનમાં જે ખીજ એક મોટી દહેશત ઉત્પન્ન થઈ તે ઉપર જલંદરીથી લક્ષ દેવું પડ્યું. શોધ કરવાની સફર માટે કાલમ્પસ તે ટાપુમાંથી નીકળ્યો, ત્યારપછી થોડાક કાળમાં માર્ગારીતાના હાથ નીચેના સિપાઈઓ તાબામાં ન રહેતાં, તથા કાલમ્પસની દુરંદેશી શીખામણ પ્રમાણે ન ચાલતાં, નાની નાની ટોળીઓ કરીને તે ટાપુના જુદા જુદા ભાગોમાં ભટકવા લાગ્યા, અને ત્યાંના લોકો ઉપર મનમાં આવે તેમ જૂલમ કરીને, તેઓના ખોરાકનો ખિગાડ તથા તેઓનાં ખર્ચરૂને બકડીને તે ખિચારાં નિર્દોષી પ્રાણીઓ ઉપર અતિશય જૂલમ કરવડ, તથા એ સિવાય ખીજ એવા પ્રકારનાં કામ કરવા લાગ્યા કે, કોઈ કહેશે કે તેઓના માથા ઉપર અટકાવ કરનાર કોઈજ નથી.

ત્યાંના લોકોને અત્યાર સૂધી એવી આશા હતી કે, સ્પાનિઅર્દ લોકો પોતાની મેળેજ પાછા પોતાને દેશ જશે અને તેથી આપણાં દુઃખનો અંત આવશે, એવું સમજીને તેઓ કાંઈજ ન

ખોજતાં, પોતાનું મન વાળીને સર્વ દુઃખ સહન કરી રહ્યા, પણ હવે તેઓના જાણ્યામાં આવ્યું કે, આ લોકોના તાપામાં રહીને અપાર દુઃખ નિરંતર ખમવું પડશે. સ્પાનિઅર્દ લોકોએ ત્યાં એક શહેર ખાંધીને તેની આસપાસ કાટ કરી લીધો હતો, ઘણુંક ઠકાણું કિલ્લા ખાંધ્યા હતા, અને કટલાંક ખેતરોની આસપાસ વાંડ ખાંધીને તેઓ માંહે ધાન્ય વાવ્યું હતું. એ સર્વ કારણ ઉપરથી એવું સ્પષ્ટ દીસેછે કે, સ્પાનિઅર્દ લોકો માત્ર જોવાના હેતુથી એ દેશમાં ગયા ન હતા; પરંતુ ત્યાં વસવાનો તેઓનો ઇરાદો હતો. સ્પાનિઅર્દ લોકો ઘણા યોડા હતા ખરા, પરંતુ ત્યાંના જંગલી લોકોને ખેતીવાડીના કામમાં ઘણું થોડું જ્ઞાન હતું, તથા તે લોકોના અપના કરતાં ધાન્ય વધારે પાકતું ન હતું, માટે આ પરદેશી લોકોને ધાન્ય આપવાની તેઓને ઘણી મુસીબત પડતી હતી. તેઓ સુસ્તી તથા આજીવનમાં પોતાના દિવસ કાઢતા હતા. ત્યાંની ઉણ્ણ હવાથી લોકો અશક્ત થઈ જતા હતા; તેઓનાં શરીર જન્મથીજ નખળાં હતાં, અને ઘણો શ્રમ કરવાની તેઓને ટેવ ન હતી, માટે તેમને ઘણોજ યોડો ખોરાક ખસ થતો હતો. આ લોકોને કોઈ તરેહનો ઘણો વિચાર કરવો પડતો ન હતો તથા ઘણી મહેનત કરવી પડતી ન હતી, તેથી તેઓને કાંઈ થાક લાગતો ન હતો, અને થોડાક મકાઈ દોડાની અથવા કાસાદા નામે કંદમૂળની શીકી રોટલીથી તેઓની ભૂખ શાંત થતી હતી. સઘળા યૂરોપી લોકોમાં સ્પાનિઅર્દ લોકો, ઘણાંજ મિતાહારી હતા, એવું છતાં આ નવા દેશના લોકો તેઓને અધ્યાહારી ગણવી લાગ્યા. એક સ્પાનિઅર્દને ઘણાંક ઇન્દિઅન લોકોના જેટલું ખાવાને જોઈતું હતું. સ્પાનિઅર્દ લોકોનો ખોરાક જોઈને તેઓ ઘણાંજ તાજુખ થયા, અને વિચારવા લાગ્યા કે, એ લોકોની ભૂખનો કાંઈ પાર નથી. વળી તેઓએ એવી કદપના

કીધી કે, એ લોકોને પોતાના દેશમાં પૂરેા ખોરાક ન મળ્યો માટે અહિંયાં ખોરાક શોધવાને આવેલાછે. પોતાનું રક્ષણ કરવા માટે તેઓ એવું ઇચ્છવા લાગ્યાં કે, ધાન્યનો નાશ કરનાર આ જૂલમગાર પરદેશી લોકો અહિંમાંથી વહેલા વિદાય થાય તો સાચું. તેઓ અત્યાર સૂધી એવી આશા રાખતા હતા કે, સ્પાનિઅર્દ લોકો પોતાની ખુશીથી પાછા જશે. તેઓને એવું માલૂમ પડ્યું કે, હવે જો આપણ સર્વે એકદિલ થઈને હિમ્મતથી એ ભયંકર શત્રુઓ ઉપર હુમલો કરીને જે પ્રાંતોનો તેઓએ જૂલમથી કબજો કરીધોછે, ત્યાંથી તેઓને દૂર નહિ કરીએ તો દુકાળથી અથવા તેઓના શૂરપણાથી આપણો નાશ થયા વિના રહેશે નહિ.

જ્યારે કોલમ્પસ ઈસાબેલા શહેરમાં પાછો આવ્યો ત્યારે ઇન્દિઅન લોકોમાં આ પ્રકારના વિચાર ચાલતા હતા. તેઓ સ્વભાવે શાંત અને સહનશીલ હતા ખરા, પરંતુ તેઓનો કાંઈજ અપરાધ ન છતાં સ્પાનિઅર્દ લોકોએ જ્યારે તેઓને નાહક અતિશય દુઃખ દીધું, ત્યારે તેઓને ઘણો ક્રોધ આવ્યો, અને સ્પાનિઅર્દ લોકોના ઉપર તૂટી પડવાવિષે પોતાના સરદારો ક્યારે આસા આપે, એટલીજ વાટ તેઓ જોયાં કરતા હતા. ત્યાંના કેટલાક રાજાઓએ સ્પાનિઅર્દ લોકોની છૂટી થયેલી ટોળીઓ ઉપર છાપો મારીને તે માંહેલા ઘણા ખરાનો નાશ કર્યો હતો. જ્યારે એ પરદેશી લોકો આન્દહેશતમાં આવી પડ્યા ત્યારે તેઓ સમજ્યા કે, હવે કોલમ્પસની ખુદ્દિ નથા સલાહ પ્રમાણે ચાલ્યા વિના ખીજો કાંઈ ઇલાજ નથી; માટે તેઓ સર્વે એકઠા થઈને પાછા કોલમ્પસને તાંબે થયા. અત્યાર સૂધી ત્યાંના લોકોની સામે કોલમ્પસે શસ્ત્રનો કાંઈજ ઉપયોગ કરીધો ન હતો, પરંતુ હવે એવું કરવું જરૂર થયું. પશ્ચિમ મહાદ્વીપના લોકો નમ્ર હતા અને સોડા, અગ્નિમાં કઠણ કરીધેલી લાકડીઓ, લાકડાની તરવારો અને

જેને છેડે અણીદાર ચક્રમક અથવા હાડકાં હતાં એવાં તીરો એ સિવાય તેઓની પાસે ખીજા પ્રકારનાં લડાઈનાં હથિઆર ન હતાં; પરંતુ સ્પાનિઅર્દ લોકો તો કવાયત જાણતા હતા, અને યૂરોપ ખંડમાં જે નાશકારક શસ્ત્ર તે સમયે લડાઈના કામમાં આવતાં હતાં તે સર્વ તેઓની પાસે હતાં. આ ઉપરથી એવું ધાર્યામાં આવે કે, સ્પાનિઅર્દ લોકોની તરફ જળ વિશેષ હતું; એવું છતાં પણ તેઓ કેવળ ભયરહિત ન હતા. ઇન્દિઅન લોકોમાં કવાયત ધર્યાદિ ન હતાં; પરંતુ તેને ખદલે તેઓનાં આદર્શ પુરૂષ હતાં. જુજ સ્પાનિઅર્દ લોકો સર્વ ઇન્દિઅન લોકોના સમુદાયની સામે યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થયા; આ સમય એવો હતો કે, જો કાંઈ પ્રતિકૂળ પનાવથી અથવા અણુચિંત્યા અટકાવથી લડાઈ કરવામાં ઢીલ થાય, તો સ્પાનિઅર્દ લોકો માસ્ત્રા જાય. આ વેળા લડાઈના કામમાં તુરા તથા હુશિઆરીનો ઉપયોગ કરવાથી ક્ષેત્ર થશે, એવું જાણીને કાલમ્પસે પોતાની સર્વ ફોજને તુરત એકઠી કાઢી, તે વેળા તેને પોતાનાં માણસો ધણાં કમી થયેલાં માલૂમ પડ્યાં. તે દેશની ગરમી તથા ભીનાશથી, અથવા પોતાની ખદકેલીથી સ્પાનિઅર્દ લોકોમાં ધણાજ સખ્ત રોગ ઉત્પન્ન થઈને ફેલાઈ ગયા હતા. આ આજરોનો તેઓને પૂર્વે કાંઈજ અનુભવ ન હતો માટે તેઓને ઉપાય કરવાનું, અથવા તેન થાય એવી રીતે સાવધ રહેવાનું, તેઓમાં જ્ઞાન ન હતું. કાલમ્પસની સાથે આણેલા બે તૃતીયાંશ માણસો મરણ પામ્યા હતા, અને બાકી રહેલા ધણાખરા માણસોમાં ચાકરી કરવાની શક્તિ ન હતી. ૨૦૦ મીંદા, ૨૦ ઘોડેસવાર અને ૨૦ મોટા કૂતરા, એટલુંજ લશ્કર લઈને સ્પાનિઅર્દ લોકો યુદ્ધ કરવાને ગયા. તેઓએ લશ્કરમાં કૂતરાઓ રાખ્યા હતા, એથી વાંચનારને તાજુબ લાગશે ખરું, પરંતુ જ્યારે

૪૦ સ૦
૧૪૮૫
તા ૦ ૨૪
મી માર્ચ

તેઓએ આ કૂર પશુઓને બિચારા નમતથા ખીકણું ધન્દિઅન લોકો ઉપર છોડી મૂક્યા, ત્યારે એ કૂતરાઓએ નાશ કરવામાં કાંઈ કસર રાખી નહિ. ગ્યાકાનાહારી રાજાએ હજી સૂઈ સ્પાનિઅર્દ લોકો ઉપર પૂર્ણ પ્રીતિ રાખી હતી. એ રાજા સિવાય તે ઠાપુના સર્વ રાજાઓ હથિઆરબંધ કોલમ્પસની સામે યુદ્ધ કરવાને સિદ્ધ થયા, અને સ્પાનિઅર્દ લોકોના ગ્રંથ ઉપર ભરંસો રાખીએ, તો ધન્દિઅન લોકોનું સૈન્ય એક લાખ માણસનું હતું. ધન્દિઅન લોકોએ સ્પાનિઅર્દ લોકોને ઝાડીઓમાં તથા પહાડોમાં લઈ જઈ ને, ત્યાં તેઓની સાથે લડાઈ ન કરતાં, અવિચારથી વેગારે-આલ એ નામે મોટું મેદાન લડાઈના સ્થળ માટે પસંદ કીધું. કોલમ્પસે તેઓના ઉપર એકાએક હુમલો કીધો તેથી તેઓને પોતાની ચૂક માલૂમ પડવાનો, અથવા તે ઠકાણું ખદલવાનો અવકાશ મળ્યો નહિ. જે સિપાઈઓ કૃપાયત્નના કામમાં અસાન હોયછે, તેઓથી રાત્રે એકઠા થઈને એક મતથી લડાઈ થઈ શકતી નથી, માટે કોલમ્પસે અસાન ધન્દિઅન લોકો ઉપર એવેજ સમયે હુમલો કીધો, અને ઘણા માણસોના જાનને નુકસાન ન પહોંચાડતાં, તેણે તે લોકોનો પરાજય કીધો. તોપોની મોટી ગર્જના થઈ તથા તે શસ્ત્રોના જોરથી ઘણો નાશ થયો. ઘોડે સવારોએ મોટું પ્રયત્ન દેખાડ્યું, અને કૂતરાઓ શત્રુ ઉપર જોરથી ધસ્યા. આ સર્વ કારણો ઉપરથી ધન્દિઅન લોકો મોટું ભય પામ્યા, અને સામે થયા વગર, પોતાનાં હથિઆરો નાંખી દઈને નાશી ગયા. ધન્દિઅન લોકો માંહેના કેટલાએક મરણ પામ્યા, ઘણાક લોકો પકડાયામાં આંખ્યાથી સ્પાનિઅર્દ લોકોએ તેઓને ગુલામ કીધા. અને બાકી રહેલા લોકોના મનમાં સ્પાનિઅર્દ લોકો વિષે એટલું તો ભય પેશી ગયું કે, તેઓ કેવળ નિરાશ થઈ ગયા. આ અગ્રવાદી સ્પાનિઅર્દ લોકોને અનિત જાણીને ધન્દિઅન લોકોએ

તેઓની સાથે લડાઈ કરવાનો હવે કેવળ વિચાર છોડી દીધો.

કેટલાક મહિના સૂઝી કોલમ્પસ તે ટાપુમાં ફરી વળીને તેને સ્પેનના તખ્તામાં લાવ્યો; પરંતુ ત્યાંના લોકમાંથી કોઈ તેની સામે થયું નહિ. ચૌદ વર્ષની વય ઉપરાંત ત્યાંના સર્વ રહેવાશીઓ ઉપર તેણે કર બેસાડ્યો. તે ટાપુના જે ભાગમાં સોનું મળતું હતું, ત્યાંના પ્રત્યેક રહેવાશી પાસે એક હાકસબેલ, એટલે એક જાતનું માપ, બરીને સોનાની રજ ત્રણ ત્રણ મૂહિને લેવાનો, અને તેજ બેટના બીજા ભાગો માંહેલા લોકો પાસે સોનાની રજને બદલે ૨૫ પૌંડ ૩ લેવાનો, તેણે આરંભ કીધો. કોલમ્પસે ત્યાંના લોકો ઉપર પ્રથમ આ એકસરખો કર બેસાડ્યો, અને પછી આ ઉપરથી બીજા ઘણાક સખ્ત કરો તેઓના ઉપર લાગુ થયા. અત્યારસૂઝી કોલમ્પસે ત્યાંના લોકો સાથે ચાલવા વિષે જે ઉપદેશ કર્યો હતો, તેથી ઉપર કહેલી કોલમ્પસની વર્તણૂક કેવળ ઊલટી હતી. પણ કોલમ્પસનો અધિકાર તોડી નાંખવા તથા તેના કામ ઉપર બંદો આણવા માટે, સ્પેન દેશમાં ઘણાં કાવત્રાં ચાલતાં હતાં, તેથી આ પ્રમાણે ધારો કાઢવાની તેને જરૂર પડી. તેની ચાલચલણ વિષે તથા તેના નવા શોધી કાઢેલા દેશો વિષે સ્પેનમાં જુદી ખબર ગઈ હતી. માર્ગારીતા અને પાદ્રે બોર્હલ, જેઓ આ સમયે સ્પેનમાં હતા તેઓએ પોતાનાં કરેલાં કામ ખરાં છે એવું દેખાડવાના ઇરાદાથી અથવા કોલમ્પસના ઉપર વૈર લેવા માટે તેને પાયમાલ કરવાની જોગવાઈ જોતા રહેતા હતા. કોલમ્પસની ચઢતી કળા તથા અધિકાર જોઈને ઘણાકંદરબારી લોકોનાં મનમાં મત્સર ઉત્પન્ન થયો હતો. આ સમયે દરબારમાં ઇન્દિઅનો મુખ્ય કારભારી સેવિલ્સનો મોટો પાદરી નામે શીન્સેકા હતો. આ પુરૂષની કોલમ્પસના ઉપર ઈતરાજ થઈ. જે કોઈ કોલમ્પસની નાલાશ કરવા આવે તેની

વાત પક્ષપાત રાખીને તે સાંભળતો. શા કારણ ઉપરથી આ એ પુરુષોમાં વિરોધ થયો, એ વિષે તે સમયના ઇતિહાસ કર્તાઓએ કાંઈ લખ્યું નથી. વશીલા વગરનો તથા દરખાસી દાવાદાવાથી નાવાકિક્ષ એવો જે કોલમ્પસ તેને એટલા બધા શત્રુઓનાં કાંવત્રાંને ખંડન કરવામાં ઘણીજ મહેનત પડી. કોલમ્પસે વિચાર્યું કે હવે મારી હુરમત રાખવાનો તથા સધળા શત્રુઓને બંધ કરવાનો એકજ ઉપાય રહેલોછે. તે એ કે મારે રાણીને એટલું સોનું આપવું જોઈએ કે તેથી આ નવા દેશોની માતખ-રી વિષે મારી કહેલી વાત ખરી પડે, તથા મારી યોજના પ્રમાણે ચાલવાને રાજા તથા રાણી એઓને ઉત્તેજન મળે. સોનું એકદું કરવાની એ ફરજને લીધે તેને ત્યાંના રહેવાશીઓ ઉપર ભારે કર ખેસાડવો પડ્યો એટલુંજ નહિ, પણ તે કર વસૂલ કરવામાં તે લોકો ઉપર ઘણી સખ્તી કરવી પડી. બિચારા ઈન્દિઅન લોકો ઉપરથી દયાભાવ કાઢી નાંખીને એ પ્રમાણે તેઓના ઉપર એને આ પ્રસંગે જે જૂલમ કરવો પડ્યો, તે બાબતનો એના ઉપરથી ઠપકો ઉતારવા વિષે ઉપર કહેલી ફરજનું નિમિત્ત દેખાડવામાં આવે.

કોઈ વાતની ચિંતા તથા આગળ પાછળનો વિચાર ન કરતાં, ઈન્દિઅન લોકોને પોતાના દિવસ આગસમાં કાઢવાની ટેવ હતી, અને તે લોકોને એ કર આપવા માટે મહેનત, લક્ષ તથા દુરં-દેશો એઓને જ્યારે ઉપયોગ કરવો પડ્યો ત્યારે તેઓને ઘણુંજ દુઃખ લાગ્યું. એવી જાથુ મહેનત કરવાને તેઓ કેવળ અશક્ત હતા, અને તેઓને એવું લાગ્યું કે અમારા સ્વતંત્રપણાને ઘણોજ અટકાવ થયોછે; વારંતે પોતાનું સ્વતંત્રપણું મેળવવા માટે તેઓ એ એક મૂલાજ કીધો; તે ઉપરથી માલૂમ પડેછે કે તેઓ અતિશય અસોશિક અને નિરાશ થઈ ગયા હતા. જે લોકોને પોતાના

દેશમાંથી કાઢી મૂકવાની તેમની હિંમત ચાલી નહિ તે લોકોને તે-
મણે ભૂખે મારવાની યુક્તિ કીધી. રૂપાનિર્મલ લોકોને અતિશય
આહાર છે, એવું તેઓનું મત હતું, તેથી તેઓએ અનુમાન
કીધું કે આ ધારણું કામ સહેલેથી સિદ્ધ થશે. એ ધરાદાથી
તેઓએ ખેતીવાડીનું સઘળું કામ બંધ કીધું. તેઓએ મકાઈ
વાવ્યા નહિ; કાસદા અથવા માનિઓક કુંદ વાવેલા હતા તે
ઊંપેડી નાંખીને સર્વ ખેતરોને ઊંડ કરી નાંખ્યાં, અને
તેઓ તે ખેતરોને પડતાં મૂકીને પહાડોના મોટા અગમ્ય ભાગો-
માં ભરાઈ બેઠા. જે પરિણામ ઇન્દિઅન લોકોએ ધાર્યો હતો
તેમાંનો થોડો પરિણામ આ ઉપાયે કરીને થયો, તે એ કે રૂપા-
નિર્મલ લોકોને ખોરાકની ઘણી તંગી પડવા લાગી; પરંતુ સુવે-
ળાએ યૂરોપખંડથી ભાવું આવી પહોંચ્યું, તથા તેઓએ પોતાની
બુદ્ધિએ તથા ઉદ્યોગે કર્મને ઘણી યુક્તિઓ કીધી, માટે તેઓના
ઘણા માણસો મરણ પામ્યા નહિ; પણ ઇન્દિઅન લોકોએ ગેર-
મસલતથી આ કામ કીધું તેનું માઠું ફળ તેઓનેજ ભોગવવું
પડ્યું. તે સઘળા લોકો પહાડોમાં તથા ઝાડીઓમાં ભરાઈ રહ્યા,
અને વગર ખેડેલી પૃથ્વીના પાક ઉપર તેઓને આધાર રાખવો
પડ્યો, માટે થોડા કાળમાં તેઓ દુકાળથી ઘણું દુઃખ પામવા
લાગ્યા, અને તેઓમાં સ્પર્શક્રામક રોગ ઉત્પન્ન થયા, તથા
નાના પ્રકારનાં દુઃખ ભોગવીને થોડાક મહિનામાં તે ટાપુ માં-
હેલા લોકોમાંથી એક તૃતીયાંશ કરતાં વધારે લોકો મરણ પામ્યા.

પણ, જેવામાં કાલમ્પસ પશ્ચિમ મહાદ્વીપમાં રૂપાનિર્મલ
લોકોનો અધિકાર વધારવાનો પાયો રચતો હતો તેવામાં, રૂપેન
દેશમાં તેના શત્રુઓ, તેણે જે સારી ચાકરી કરીને દુઃખ વેઠ્યું હતું
તેના બદલામાં તેને જે કીર્તિ તથા ઇનામનો લાભ થયો તેથી
તે ખોવરાવવાનો મોટો પ્રયત્ન કરતા હતા. નવાં સંસ્થાન સ્થા-

પવાથી તથા ત્યાંની ખરાબ હવાથી, અને અજાણ્યા સંમુદ્રોમાં સફર કર્યાથી જે દુઃખ પડ્યા વિના રહેજ નહિ તે વિષે કોલમ્પસના શત્રુઓ એવું કહેવા લાગ્યા કે એ સર્વ દુઃખનું મૂળ કોલમ્પસનો અવિચાર તથા અતિશય લોભ છે. કોલમ્પસે ચતુરાઈથી લોકોને ધાકમાં રાખ્યા હતા, તે વિષે તેના શત્રુઓએ એવી બૂમ ઊરાડી કે એ પુરુષ ઘણી સખ્તી ચલાવેછે. બંડખોર તથા બેકેદ લોકોને તેણે શિક્ષા કરી હતી, તે બાબત એવી અકર્ષણી ચાલી કે કોલમ્પસ ઘણો કૂર છે. સ્પેનના દરબારમાં કોલમ્પસની અદેખાઈ કરનારા ઘણા હતા, તેણે કરીને આ તોહમતો ઉપર દરબારે ભરસો રાખીને તેની ચાલચલણની તપાસ કરવા માટે એક અમીનને ત્યાં મોકલવા વિષે ઠરાવ કીધો. કોલમ્પસના શત્રુઓની શિક્ષારસથી એવા ભારે મરતબા ઉપર આગુઆદો નામે ખાસગી કારભારીની નીમણુક થઈ, પણ આ પુરુષ તેમના હિતને ચલાયછે તથા ખુશામત કરેછે, એજ વાત ઉપર તેઓએ કેવળ નજર રાખીને તેની એવા ભારે દરબાર ઉપર શિક્ષારસ કીધી; પરંતુ તે એવા અધિકારને લાયક છે કે નહિ એ વાત વિષે તેઓએ કંઈ વિચાર કીધો હોય એવું દીસતું નથી. હલકા માણસોને એકદમ જાગી પડવી મળ્યાથી અથવા જે કામ ચલાવવાની તેઓમાં પહોંચ નથી તે હાથમાં આપ્યાથી તેઓનાં મનમાં લોકો વિષે મોટો તિરસ્કાર ઉત્પન્ન થાયછે, અને “અમે મોટા છીએ” એવું તેઓ કારભાર કરવામાં દેખાડેછે. આગુઆદો જ્યારે એકદમ મોટી પદ્ધતિ પામ્યો ત્યારે તેણે એજ પ્રમાણે ખેતાની હલકાઈ દેખાડી. કોલમ્પસના ઉપર જે ક્રોધ તોહમત મૂકવા આવે, તેની વાતને ઘણી ખુશીથી એ પુરુષ સાંભળવા લાગ્યો, અને નારાજ થયેલા સ્પાનિઅર્દ તથા ઇન્દિઅમ્મ લોકોને ઉશ્કેરીને તેણે કોલમ્પસના ઉપર

તે પોતાની વર્તણુકનો જવાબ દેવા રૂપેન જાયછે. ૯૧

સાચી જૂઠી ક્યોદીઓ કરાવી. કોલમ્પસની કારકીર્દિને ખટો લગાડવાના ઇરાદાથી આગુઆદોએ એવું આજ મુકયું કે એના અમલમાં ધણીક તરેહની અવ્યવસ્થા ચાલેછે; પરંતુ તોથી તે અવ્યવસ્થા અથવા ત્યાંનાં લોકોનું દુઃખ દૂર થાય, એવા કાયદા આગુઆદોએ ન કરતાં ઊંચાં તે ટાપુમાં ટંકો તથા ફિસાદ ઉત્પન્ન કીધાં. કોલમ્પસે વિચારયું કે જ્યાંસૂં મારાં ચાલ-ચલણ તથા અધિકાર વિષે ચોકશી કરનાર આ પક્ષખાતી પુરૂષ અહિંયાં રહેશે, ત્યાંસૂં જો હું આ ઠંકાણે રહીશ તો મારી દુર્દેશા થશે, માટે તેણે રૂપેન દેશ જવાનો, અને પોતાના શત્રુઓની સાથે જે વાત વિષે તકરાર ચાલતી હતી તે તથા પોતાના કારભારની ખીજ સર્વ ખાખતોની સવિસ્તર હકીકત રાજા રાણીને જાહેર કરવાનો નિશ્ચય કીધો; એવી ઉમેદથી કે તેઓ પોતાના અદલ ઇનસાફી તથા શાણપણથી એ ખાખતનો વાજખી ચૂકાદો કરશે. કોલમ્પસે પોતાના ભાઈ ઝેન ખાર્યો- ૬૦ સ૦

લોમેઓને “આદેલાન્તાદો” એટલે પેશકાર નવા- ૧૪૯૬.

ખ, એવો ખિતાબ આપીને પોતાની ગેરહાજરીમાં ત્યાંનો રાજ્યકારભાર ચલાવવાનો અધિકાર સોંપ્યો. ફ્રાન્સિસ રોહદાનને મુખ્ય ન્યાયાધીશ ઠેરવીને કોલમ્પસે તેને મોટી સત્તા આપી; પરંતુ એ વાતમાં એણે મોટી ભૂલ કીધી અને તેથી તે સંસ્થાનમાં લોકોને ધણી ઇજ્જત પહોંચી.

આ વખતમાં કોલમ્પસે યૂરોપ જવા સાથે આગળની સફરથી જુદો માર્ગ પકડ્યો. ખાવીસમા અક્ષાંશવૃત્તમાં તેણે હિસ્પાન્યોલાથી પૂર્વ દિશાએ વહાણો હંકાર્યાં, કાંતે ઉત્તરદિશાએ હંકાર્યાથી નૈર્ઋત્યનો પવન હાથ લાગ્યાના સપ્તમથી ટૂંકો અને ખાખ-રજમાનો માર્ગ મળેછે એ વાત તે સમયે માલૂમ ન હતી. ઉજણ-કટિખંધમાં પૂર્વ તરફથી જે એકસરખો પવન વાયછે તે કોલમ્પ-

સને ઠંઠા સૂઝી નડ્યાં કીધો, અને કમ સમજને લીધે એ માર્ગે પસંદ કરવાથી તે મોટી મહેનતમાં તથા જોખમમાં આવી પડ્યો; પણ આ સમયે પૂર્વ અને પશ્ચિમ મહાદ્વીપની વચ્ચે જળમાર્ગે વ્યવહાર ચાલ્યાને કાંઈ ઘણી મુદત થઈ ન હતી, માટે ઉપર પ્રમાણે બૂલથી કોલમ્પસે માર્ગે પસંદ કીધો તેથી તેની વહાણ ચલાવવાની ચતુરાઈને કાંઈ દૂપણ લાગતું નથી. એ સફરમાં તેને ઘણી મુસીખત આવી પડ્યા છતાં, પોતાના ધૈર્ય અને દૃઢ સ્વભાવને છોડી ન દેતાં તેણે તેજ માર્ગે પોતાનાં વહાણો હંકાવ્યા કીધાં; પરંતુ તેઓ એટલાં ધીમે ચાલ્યાં કે ત્રણ મહિના સૂઝી કિનારો નજરે પડ્યો નહિ. છેલ્લે તેમનું ભાયું થઈ રહેવા આવ્યું. માટે પ્રત્યેક ખલાશીને નિત્ય છ ઓંસ રોટલી વડે પોતાનું ગુજરાન ચલાવવું પડ્યું; અને નૌકાધિપતિ કોલમ્પસને પણ એટલાજ અન્ન ઉપર નિર્ધાન કરવો પડ્યો. કેટલાક ખલાશીઓએ પ્રાર્થના કરીને કોલમ્પસને કહ્યું કે આપણી સાથેના કેદી ઈન્દિઅન લોકોને મારીને તેઓનું માંસ ભક્ષણ કરીએ, અને વળી ખીજા કેટલાએકોએ એવું કહ્યું કે, આપણો ખોરાક થોડો ખપે માટે એ લોકોને દરિયામાં ફેંકી દઈએ. પરંતુ આ અતિ સંકટની વેળાએ પણ તેણે પોતાનો દયાળુ સ્વભાવ મૂકી ન દેતાં તેમનું આ કહેવું કંઈ માન્યું નહિ. કોલમ્પસે એવો ઉત્તર દીધો કે જોવા આપણે મનુષ્ય છિયે તેવા તેઓ પણ છે, અને આકૃતને લીધે આપણે જોવી દશામાં આવી પડ્યા છિયે તેવીજ અવસ્થામાં તેઓ પણ પડેલા છે, તથા આપણાં સુખ દુઃખમાં તેઓનો ભાગ છે. ઉપર કહેલા જે કૂર વિચારો તેઓનાં મનમાં નિરાશ્વાને લીધે આવ્યા હતા, તે સર્વ કોલમ્પસના અધિકારથી તથા ઉપદેશથી જતા રહ્યા, અને સ્પેન દેશના કિનારા આજળે તેઓ જલદીથી આવી પહોંચ્યા, તેણે કરીને તેઓનાં સર્વ દુઃખ તથા ભય જતાં રહ્યાં, અને તેઓનાં મનમાં

ફરીથી એવા ફૂર વિચાર આવવાનો અવકાશ રહ્યો નહિ.

જે માણસ પ્રમાણિક હોય અને જેણે મોટાં કામ કીધાં હોય તેની માફક તે દરબારમાં પોતાના મનમાં ભરસો રાખીને હાજર થયો. કાલમ્પસ ઉપરનાં હલકાં અને પાયા વગરનાં તોહમતોની સારીપેડે તપાસ કીધા વિના રાજા રાણીએ તેઓને ખરાં માન્યાં હતાં તેથી હવે એ પુરુષને જોઈને તેઓ શરમાઈ ગયાં, અને તેની ખુલાકાત તેમણે એટલા બધા માન સાથે લીધી કે તેના શત્રુઓ લજ્જતથી ઝાંખા પડી ગયા, અને આ પ્રસંગે કાલમ્પસની નિંદા કરતા તથા તેને વિષે માફું બોલતા રહી ગયા. કાલમ્પસની સાથેના નારાજ થયેલા લોકોએ એવી બૂમ ઊરાડી હતી કે, તે દેશ ધણો દરિદ્રી છે; પણ જ્યારે તેણે ત્યાંથી લાવેલાં સુવર્ણ, મોંતીઓ, રૂ, આદિ લેઈને ખીજા કંટલાક મૃત્યુવાન પદાર્થો હજૂરમાં દેખાડ્યા ત્યારે તેના શત્રુઓની સર્વ વાતજૂડી માલૂમ પડી. ઈન્દિઅન લોકોને તામે કચ્ચાથી તથા તેઓના ઉપર જથ્થુ કર બેસાડ્યાથી ધણીક નવી પ્રજા રૂપેન દેશના તાપામાં આવી હતી, અને કાલમ્પસે તે દેશની સરકારને એવી પેદાશ કરી આપી હતી, કે તે પેદાશ આગળ ધણી વધશે એવું ભાસવા લાગ્યું. આણે શોધી કાઢીને તેમની તપાસ કીધાથી તેને ધણુંજ દ્રવ્ય મેળવવાનો માર્ગ રૂપેન દેશના લોકોને ખતાવ્યો. રૂપેન દેશને કાલમ્પસે અત્યારસૂધીમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે જે મોટા નફો કરી આપ્યો તેટલો નફો થશે એવી કાઈને આશા ન હતી; પણ તે વિષે કાલમ્પસ તો એવું કહેવા લાગ્યો કે એ કોઈ ધણો લાભ નથી, પરંતુ એથી એવાં ચિન્હ માલૂમ પડેછે કે હવે પછી ધણી દોલત તથા અગત્યના ખીજા નવા દેશો હાથ લાગશે, અને તે દેશોનો શોધ કરવામાં હમણાના મારા કીધેલા શોધો ધણા ઉપયોગી પડશે.

આ સર્વ વાત ઉપર લક્ષ દેધને સારીપેઠે વિચાર કીધાથી કોલમ્પસ વિષે રાણીની ખાતરજા થઈ; અને તે પુરુષનાં સર્વ સાહસ કર્મને આશ્રય આપનારી હું છું, એવા વિચારથી રાણીને હર્ષ ઉત્પન્ન થયો, તથા ક્ષીનાન્દ રાજા, જેણે પ્રથમ કોલમ્પસની યોજનાને નાપસંદ કીધી હતી તથા તે પાર નહિ પડશે એવો જે અભ્યાર સૂધી વહેમ રાખતો હતો, તેના મન ઉપર પણ કોલમ્પસની આ સર્વ વાતોથી ઘણી અસર થઈ; તે ઉપરથી રાજાએ તથા રાણીએ હિસ્પાન્યોલામાં જાથુ સંસ્થાન સ્થાપવા માટે અગત્યની સર્વ વ્યયો ત્યાં મોકલવાનો, અને જે દેશો પૃથ્વી ઉપર છે એવો કોલમ્પસ ભરંસો રાખતો હતો તેઓનો શોધ કરવા માટે તેને જોઈએ તેટલાં વહાણોનું સૈન્ય આપવાનો નિશ્ચય કીધો. એ બન્ને ધારણા પાર પાડવા માટે શું કરવું, એ વિષેની કાલમ્પસની સાથે તેઓએ મસલત કીધી. પશ્ચિમ મહાદ્વીપ તરફની પહેલી સફરમાં મુખ્યત્વે કરીને શોધ કરવાનોજ હેતુ હતો; અને ત્યાં નવાં સંસ્થાન સ્થાપવાના ઇરાદાથી સ્પાનિઅર્દ લોકોએ ખીજી સફર કીધી; પણ તે કામ સિદ્ધ થવા માટે જે સાવધપાણું જોઈએ તે તેઓએ ખરાખર રાખ્યું નહિ તેણે કરીને, અથવા તે લોકોએ ખંડ કરવાથી તથા ખીજાં કેટલાંક કારણોને લીધે અકસ્માત્ દુઃખ પડ્યાના સંખ્યાથી તેઓનું સાવધપાણું નિષ્ફળ ગયું હતું. હવે ત્યાં કિયા ધારાથી જાથુ સંસ્થાન સ્થાપવું કે તેજ ધારા મુજબ હવે પછીનાં ખીજાં સંસ્થાન પણ સ્થાપવામાં આવે, એ વાત વિષે વિચાર કરવાનો રહ્યો. પ્રત્યેક ખાખતજો સારીપેઠે વિચાર કરીને તેઓએ સર્વ વાતનો ખંદોખસ્ત કીધો. ત્યાં કેટલા આદમીઓને જવાની આજ્ઞા આપી તે વિષે નિશ્ચય થયો તે આ પ્રમાણે, - તેઓ જુદા જુદા ધંધાના તથા પદવીના માણસો જોઈએ, તથા તે નવી વસ્તીમાં પ્રત્યેક પ્રકારના માણસોનો જેટલો

ઉપયોગ તથા અપ હોય તેટલાં માણસો લેવાં, અને તેઓની સાથે જેટલાં યોગ્ય નજરમાં ચલાવે તેટલાં ખર્ચાં મોકલવાં. આ નવા દેશમાં દુકાળને લીધે ઘણું દુઃખ પડ્યું હતું, માટે ત્યાં ધાન્ય પેદા કરવું એ તેઓનો મુખ્ય હેતુ હતો, વાસ્તે ત્યાં ધણાક કણુખેતીઓને લઈ જવાનો ઠરાવ થયો. પશ્ચિમ મહાદ્વીપની જે પેદાશથી યુરોપી લોકોને દ્રવ્યની ઘણી પ્રાપ્તિ થતી આવેછે તે વિષેનો તે કાળમાં સ્પેન દેશના લોકોને કાંઈજ વિચાર ન હતો; પરંતુ તે વખતે ત્યાં જે ખાણોનો શોધ લાગ્યો હતો તેમાંથી ઘણુંજ દ્રવ્ય મળશે એવી તેઓ મોટી ઉમેદ રાખતા હતા, માટે જે કારીગરો સોનું તથા રૂપું ખોદી કાઢીને તે ધાતુઓને શુદ્ધ કરવાની નાના પ્રકારની ક્રિયામાં કુશળ હતા તેઓ માંહેલા કેટલાક લોકોને ત્યાં મોકલવા એવું ઠસ્યું. વળી એવો પણ નિશ્ચય થયો કે આ પરદેશ જનના લોકોને કેટલાંક વર્ષસુધી ભાણું તથા મુસારો સરકારે આપવાં.

એટલા કાયદા હાપણ ભરેલા તથા કાર્યસિદ્ધિને ઉપયોગી પડે એવા હતા. ત્યાંની ખરાબ હવાથી ધણાક સ્પાનિઅર્દ લોકો મરણ પામ્યા હતા, માટે કોલમ્બસે વિચાર્યું કે ત્યાં રાજી ખુશીથી ધણા લોકો હવે આવશે નહિ, તે ઉપરથી તેણે એવી સલાહ આપી કે જે લોકોના ઉપર હલકા પ્રકારના મરીણદંડક અપરાધ સાપ્ત થાય તે ગુનેગારોને હિસ્પાન્યોલામાં ચડાવી દેવાં તથા જે અપરાધીઓને ઘણું કરીને હમેશા મછવાઓમાં સખત મજૂરી કરવા માટે મોકલવામાં આવેછે તેઓ માંહેના કેટલાકને એવી શિક્ષા કરવી કે હિસ્પાન્યોલાની ખાણમાં તેઓ સખત મહેનત કરે. આ અવિચારી સલાહ પ્રમાણે ચાલ્યાથી શો પરિણામ થશે એ વાત ઉપર સારી પેઠે દરિઆફ ન કરતાં દરિઆરે આ સલાહ કમૂલ કીધી, અને નવા સંસ્થાનમાં લોકોનો જમાવ

કરવા માટે સ્પેન દેશનાં બંદીખાનાં ખાલી કાઢ્યાં, અને ફોનદારી ન્યાયાધીશોના ઉપર હુકમ થયો કે હવેથી કેદીઓને ત્યાં મોકલવાની શિક્ષા કરવી. જે વસ્તી બાથુ રાખવાની તેનો પાયો એવી રીતે રચ્યો એ કાંઈ યોગ્ય નહિ. નવી વસ્તીમાં કાયદાની સત્તા કરતાં લોકોના સદ્ગુણથી સારો બંદોબસ્ત રાખવો જોઈએ માટે એવે ઠંકાણે ઉલ્લેખી, નિયમસ્ત, ધૈર્યવાન તથા પરસ્પર ભરંસો રાખનાર, એ પ્રકારના પુરુષો અવશ્ય જોઈએ. પરંતુ જ્યારે સંસ્થાન સ્થાપનારા પ્રથમ પુરુષોમાં ગુણબદ્ધ લોકોનો ભેગ થાયછે ત્યારે એવા બગડેલા અને અસાધ્ય પુરુષોની સોબત થકી સદ્ગુણી લોકોને પાણુ ધણું કરીને તેમની અસર આવેછે, અને તેણે કરીને ખરેખરા માઠા અને દુઃખકારી પરિણામ થાયછે. એ નાશકારી અનુભવ સ્પાનિઅર્દ લોકોને થયો; અને યૂરોપખંડના બીજા લોકોએ સ્પાનિઅર્દ લોકોની એવી માઠી ચાલ સ્વીકારી તેણે કરીને તેઓએ જ્યાં જ્યાં વસ્તી કરી ત્યાં ત્યાં માઠા પરિણામો થયા, તેનું કારણ આ સિવાય બીજું કાંઈજ દેખાતું નથી.

રાજા રાણીને કોલમ્બસે યુક્તિઓ તથા કાયદા કરવાવિષે જે કહ્યું તે સર્વ સહલથી અને જલદીથી તેઓએ કબૂલ કાઢ્યું ખરું, પરંતુ તે અમલમાં આવતાં એટલી તો ઢીલ થઈ, કે આ ઠંકાણે કાંઈ થોડા ધૈર્યવાળો પુરુષ હોત તો તેનાથી એટલી સખૂર રખાત નહિ. સ્પાનિઅર્દ લોકો કામ કરવામાં અતિશય ઓકશી તથા વિલંબ કરતા; તથા રાજા રાણીના એકના એક હોકરાનું લગ્ન આશ્ચર્યા દેશની માર્ગરેત કન્યા સાથે થયાથી, તથા તેઓની બીજા હોકરી નામે જોઆનાનું લગ્ન આશ્ચર્યાના આર્યડચૂક ક્રિસ્ટિપની સાથે થયાના સખખથી, સ્પેન દેશનો ખજાનો ખાલી થઈ ગયો હતો. એ સર્વ કારણોથી ઉપર કહેલી ઢીલ થઈ. પરંતુ કોલમ્બસના શત્રુઓનાં કાવત્રાંને એ વિલંબનું મુખ્ય કારણ ગણુ.

વું જોઈએ. કાલમ્પસને સ્પેન દેશમાં આવ્યો જોઈને તેના શત્રુઓનાં મનમાં ધણી ધાસ્તી પેડી, તથા તેની સત્કારપૂર્વક ભેટ થઈ જોઈને તેઓ વિસ્મિત થયા, અને જેના ઉપર પૂર્ણ કૃપા તેને કાંઈ અડચણ કરી શકનાર નથી એવું વિચારીને તેઓ થોડી મુદત સૂધી ચૂપકા મારીને બેસી રહ્યા, પરંતુ કાલમ્પસનો તેઓ ધણો દેવ કરતા હતા, માટે આ સ્થિતિમાં તેઓથી ધણી વાર સૂધી રહેવાયું નહિ. તેઓએ પોતાનાં કાવત્રાંનો ખોલો આ- રંભ કીધો, અને ઈન્દીસના કામકાજનો કારભારી નાંમે કોન્સે- કા જેને આ સમયે પાદાહોસના ધર્મીયક્ષત્રી પદવી મળી હતી, તેની મદદથી કાલમ્પસની સફરની તૈયારીમાં ઢીલ થવા માટે તેના શત્રુઓએ એટલી બધી હરકતો કીધી, કે નવી વસ્તીમાં જે સા- માન સરંજામ મોકલવાનો ઠરાવ થયો હતો તેમાંનો થોડો ભાગ ત્યાં મોકલવાને કાલમ્પસને બે વહાણો મળવામાં એક વ- ર્ષ વહી ગયું, અને જે નાના અરમારનું અધિપતિપણું તેને મળવાનું હતું તેની તૈયારી થતાં આશરે બે વર્ષ લાગ્યાં.

આ અરમારમાં માત્ર નાનાં નાનાં છ વહાણો હતાં અને એ- વીલાંબી તથા જોખમ ભરેલી સફરમાં જેટલો સામા- ઇ૦ સ૦ ન જોઈએ તેપણુ તેમાં પૂરો ન હતો. કાલમ્પસે નિશ્ચય કીધો કે, આ વેળા આગળની સફરોથી જુદોજ માર્ગ- ૧૪૯૮. પકડવો. તેની પૂર્ણ આતરજમા હતી કે રસાળ દેશ જે હિંદુસ્તાન તે મારા શોધી કાઢેલા દેશોની નૈઋત્ય દિશામાં છે; માટે તેણે કહ્યું કે કાનેરી અથવા કેપ દિ વેર્દ ટાપુઓની શુદ્ધ દક્ષિણ દિ- શા તરફ હંકારીને વિષુવવૃત્ત સૂધી ગયા પછી, ઉજ્જકટિખંધમાં જે એકસરખો અનુકૂળ પવન વાયછે તેના યોગે કરીને અશ્વિમ દિશાએ હંકાર્યાથી હિંદુસ્તાન હાથ લાગ્યા વિના રહેશે નહિ એ

૯૯ સફરમાં અડચણો પડ્યાથી તે માંદો પડે છે.

તા૦ ૩૦ વિચારથી રૂપેન દેશમાંથી તે જ પડ્યો અને પ્રથમ કાનેરી ટાપુઓમાં આવ્યા પછી, કેપ દિ વેર્દના મી મે. ટાપુઓમાં ગયો. ભાંયું ભરીને ત્રણ વહાણોને કાનેરી

ટાપુઓમાંથી તેણે હિસ્પાન્યોલા તરફ રવાને કર્યાં, અને બાકીનાં

તા૦ ૪ થી ત્રણ વહાણો પોતાની સાથે રાખીને દક્ષિણ દિશા તરફ તે હંકારી ગયો. વિષુવવૃત્તથી પાંચ અંશને જીસાઈ. અંતરે તેઓ આવ્યા ત્યાંસૂં જીણવા લાયક કાંઈ

ખિંતો બની નહિ. આ ઠેકાણે પવન બંધ પડ્યો અને એટલી

તા૦ ૧૬ મી બધી ઉજળતા પડવા લાગી, કે દારૂનાં ઘણાંક પીપો ફાટી ગયાં; ફુટલાંક પીપ માંહેનો દારૂ ખાટો થઈ

જીસાઈ. ગયો તથા તેઓનું ભાંયું ખગડી ગયું. સ્પાનિઅઈ લોકો કાંઈ વખત દક્ષિણ તરફ એટલા દૂર ગયા ન હતા, માટે

તેઓને દહેશત લાગી, કે વહાણો સળગી ઊઠશે, અને ઉજળ-

કટિબંધના નાશકારક ગુણ વિષે પ્રાચીન કાળના લોકો જે કહી

ગયા હતા તે ખરું પડશે, એવું માનીને ભય પામવા લાગ્યા; પ-

રંતુ સુવેળાએ વરસાદ પડ્યો તેથી તેઓનું ભય કાંઈક કમી થયું.

આ વરસાદ ભારે અને એકસરખો પડ્યો, એવો કે લોકોથી

તૂતકે ઉપર રહી શકાયું નહિ, તોપણ તેથી ગરમીનું જોર ઘણું

હલકું પડ્યું નહિ. જે દિવસથી આ સફરનો આરંભ થયો હતો

તે દિવસથી તે અત્યારસૂં કાલખખસે પોતાની હમેશાની ચાલ

પ્રમાણે હરેકે કામ ઉપર પોતાની જાતે સાવધપણાથી નિષેખાની

રાખી હતી, તેથી થાક તથા ઊજગરાને લીધે તે એટલો બધો

અશક્ત થઈ ગયો હતો કે તેણે કરીને તેને ભારે સંધિવાયુનો

ઉપદ્રવ તથા તાવ લાગુ થયો. એ સર્વ કારણો ઉપરથી તેને પો-

તાના ખલાશીઓનો આગ્રહ કમ્બલ કરવાની ફરજ પડી, તેણે કરીને કારિખી ટાપુઓમાંના કાંઈ એક ટાપુમાં જઈને ત્યાં વહાણોને

સમારવાના તથા ભાયું ભરવાના ધરાદાથી તેણે પોતાનો માર્ગ બદલીને વાયવ્ય દિશાએ વહાણો વાળ્યાં.

જે માણસેને મોટા પાંજરાઉપર રાખ્યો હતો તે આગસ્ત મહીનાની પહેલી તારીએ જમીન ! જમીન ! એવા આનંદયુક્ત શબ્દ બોલ્યો. તેઓએ તે તરફ વહાણો હંકાર્યાં, અને જોયું તો તે એક મોટો ટાપુ તેઓની નજરે પડ્યો. એ બેઠનું નામ કાલમ્પસે ત્રિનિદાદ પાડ્યું, અને તેજ નામથી તે અદ્યાપિ પ્રસિદ્ધ છે. ગિઆનાના કિનારા ઉપર ઓરિનોકો નદીના મુખની પાસે તે ટાપુ છે. પશ્ચિમ મહાદ્વીપમાં એ નદી કરતાં ખીજ એ ત્રણ નદીઓ મોટી છે ખરી, પરંતુ પૂર્વ મહાદ્વીપમાં તેના જેવી એક પણ મોટી નદી નથી. ગિઆનાના કિનારા ઉપર ભરતી ધણીજ ચઢેછે; એ નદીનું પાણી એવા મોટા જોરથી મહાસાગરમાં વહેછે, કે જ્યારે ભરતીનાં પાણીનો તથા એ નદીના પ્રવાહનો સંયોગ થાયછે ત્યારે તેના જોરથી પાણી આશ્ચર્ય સરખો અને ભયંકર ઊછાળો મારેછે. આ સંયોગમાં નદીના પ્રવાહનું એટલું ખળ હોયછે, કે તેણે કરીને સમુદ્ર કેટલાક મૈલ સૂધી મીઠો થાયછે. કાલમ્પસે આ પ્રતિકૂળ પ્રવાહ અને ભયંકર મોજાના સપાટામાં અજાણતાં આવી પડ્યો, અને તેણે મોટી મુસીબતથી એક સાંકડી સામુદ્રધુની વડાવી, અને તે એટલી તો વિકરાળ માલૂમ પડી, કે તે ઉપરથી તેનું નામ તેણે લાંબોકા દેલ ગ્રાગો (એટલે અજગરનું મુખ) પડ્યું. એ વિષેના ગભરાટમાંથી કાલમ્પસે છૂટો થયા પછી જ્યારે આ વિલક્ષણ દેખાવ ઉપર વિચાર કરવા લાગ્યો ત્યારે તેને માલૂમ પડ્યું, કે તે મુખનું તથા આશાનું મૂળ છે. એ નદીનું પાણી ઘણું જોઈને તેણે વાસ્તવિક અનુમાન કીધું, કે એવી મોટી નદીને એટલું ખડું પાણી કાંઈ ટાપુમાંથી મળી શકે નહિ; પરંતુ તે કાંઈ મોટા વિસ્તીર્ણ દેશમાંથી આવતો હશે, અને તે

ઉપરથી એવી કલ્પના કાઢી, કે જે ખંડનો શોધ કરવા માટે હું ઘણી મુશ્કેલ થયાં આતુર છું તે ખંડ અહિંયાંથી પાસેજ હશે, એવા વિચારથી જે પ્રાંતો પારિઆ અને કુમાના એ નામોથી હમાણા મશહૂર છે, તેઓને કિનારે કિનારે તેણે પશ્ચિમ દિશાએ વહાણો હંકાવ્યાં. કેટલેક ઠેકાણે ઊતરીને તેણે ત્યાંના રહેવાશીઓની સાથે વ્યવહાર કાઢી. તે લોકોનાં સ્વરૂપ તથા ચાલચલાણ હિસ્પાન્યોલાના લોકો જેવાં હતાં. સોનાની ચીપો તથા ધણાં જાંઘાં મોતી તેઓ ધરેણાં દાખલ પહેરતા, અને એ કામતી માલ આપીને તેને બદલે યૂરોપી લોકોની પાસેથી તેઓએ ખુશીથી રમકડાં લીધાં. ત્યાંના ખેડોના લોકો કરતાં તેઓમાં વધારે સમજ તથા શૌર્ય છે એવું માલૂમ પડ્યું. એ દેશમાં કેટલીક જાતનાં પશુ પક્ષીઓ અને નાના પ્રકારનાં ફળો ઉત્પન્ન થતાં હતાં; અને એ દેશ ઘણોજ રમણીય તથા રસાળ હતો, તે જોઈને કાલમ્પસના મનમાં એટલો તો હર્ષ થયો, કે તેણે મોટી ઉત્સુકતાથી ધારણું કે મનુષ્ય જ્યાંસૂધી નિર્દોષીપણાથી રહે ત્યાંસૂધી તેને રહેવા માટે ઈશ્વરે જે સુખધામ પસંદ કીધું છે અને જે વિષે પ્રિસ્તિ ધર્મ પુસ્તકમાં લખેલું છે તે સુખધામ એજ હશે. કાલમ્પસે નવા દેશોનો શોધ કરીને કીર્તિ મેળવી એટલુંજ નહિ, પણ લોકોને તે વિષે ઘણા માહિતગાર કીધા. આ મોટા ખંડ જે સ્પાનિઅર્દ લોકોના રાજ્યનો મુખ્ય ભાગ હતો, અને જ્યાંથી તેઓને ઘણું દ્રવ્ય મળ્યું તે ખંડમાં તેઓને લેઈ જનાર પ્રથમ કાલમ્પસજ હતો. વહાણોને નુકસાન લાગ્યું હતું, ભાણું પૂડી ગયું હતું, તે અશક્ત થઈ ગયો હતો, અને ખલશીઓ ઘણાજ અધીરા થયા હતા; એ સર્વ કારણોથી કાલમ્પસે આગળ શોધ કરવામાં અટકાવ થયો, અને હિસ્પાન્યોલા તરફ પાછું જળવું પડ્યું. ત્યાં જતાં માર્ગમાં તેને કુખાણુઆ

અને માર્ગારીતાનો શોધ લાગ્યો. એ ટાપુઓમાં મોતી પાકેછે તેણે કરીનેતેઓ ત્યાર પછી પ્રખ્યાત થયા. જ્યારે તે હિસ્પાન્યોલામાં આવ્યો ત્યારે અમ તથા મંદવાડને લીધે તેનું શરીર ઘણું ધસાઈ ગયું હતું. એ સમયે કાલમ્પસને વિશ્રાંતિ અવસ્થા જોઈતી હતી; પણ દુર્દૈવે કરીને ત્યાં આ વેળા ઘણી અવ્યવસ્થા ચાલતી હતી, માટે તેને તે વિષે- તા. ૩૦ મી ની આશા રહી નહિ.

આગસ્ત.

કાલમ્પસ હિસ્પાન્યોલામાં પાછો આવ્યો ત્યારે તો માલૂમ પડયું, કે પોતાની ગેરહાજરીમાં ત્યાં ઘણી ઊલટપાલટ થઈ હતી. હિસ્પાન્યોલામાંથી રવાને થયાની આગમજ કાલમ્પસ પોતાના ભાઈને જે સલાહ આપી ગયો હતો, તે પ્રમાણે તેણે ઇસાબેલામાંથી નવી વસ્તીનો મુકામ ઊઠાવીને તે ટાપુની સામેની બાજુ ઉપર એક સારી વિશાળ જગા પસંદ કરીને સેન્ટદોમિંગો શહેર વસાવ્યું હતું. પશ્ચિમ મહાદ્વીપ માંહેના યૂરોપી લોકોનાં સર્વ શહેરોમાં એ શહેર ઘણી મુદતસૂરી પ્રખ્યાત તથા સ્પાનિઅર્દ લોકોની મુખ્ય અદાલતોનું સ્થાન હતું. તે ટાપુના જે ભાગોમાં કાલમ્પસ ગયો ન હતો અથવા જ્યાં તેણે પોતાની સત્તા સ્થાપી ન હતી ત્યાં, એ પેશકાર નવાબ એટલે કાલમ્પસના ભાઈએ આ નવું સ્થાન વસાવ્યા પછી, તુરત ચઢાઈ કરી, એવા હેતુથી કે સ્પાનિઅર્દ લોકો આ ઉદ્યોગમાં પડચાથી આજંસુ થવાનો અથવા કાંઈ ફિતૂર કરવાનો અવકાશ ન પામે. ત્યાંના રહેવાશીઓમાં તેની જ્ઞાતિ થવાનું સામર્થ્ય ન હતું. માટે તેઓએ તેના માગ્યા પ્રમાણે કર આપવાની હા કહી; પણ આ કર તેઓને એટલો તો ભારે લાગ્યો, કે તેઓને સ્પાનિઅર્દ લોકોના બળનું ધણુંજ બળ હતું, તોપણ તેઓએ બેધડકથી થોડા ફાળ પછી તેમની સાથે હથિઆર ખાંધ્યાં. પરંતુ એ બંડ કાંઈ બંધકર-

૧૦૨ રોલ્દાન ખંડ કરવાની મસલત કરેછે.

ન હતું, કાંજે બીકણુ અને નખ ઈન્દિઅન લોકોસાથે લડાઈ કરવામાં કાંઈ ભય અથવા તેનાભરિણામવિષે સંશય ન હતાં.

પણ પેશકાર નવાખ આ યુદ્ધમાં ગૂંથાયેલો હતો એવામાં એક ધણોજ ભયંકર હંગામો ઊઠ્યો. ક્રાન્સિસ રોલ્દાનને નવા સંસ્થાનમાં બંદોબસ્ત તથા સમાધાન રાખવાનો અધિકાર કોલ-અપ્પસે સોંપ્યો હતો, પરંતુ તે પ્રમાણે ન કરતાં ઊલટો પોતેજ બંદુખોરોની શિરોમણી થઈ પડ્યો. અતિશય લોભથી આંધળો થઈને તે પોતાની પદવીને નાલાયક અને અવિચારી કામમાં પડ્યો. પોતાના સ્વદેશી લોકોને લલચાવીને પોતાની સાથે સામિલ કરવા માટે તેણે જે દલીલોનો ઉપયોગ કર્યો તે સર્વ હલકી તથા પાયાવગરની હતી. કોલઅપ્પસ તથા તેના બે ભાઈઓ ઉપર તેણે આ પ્રમાણે આરોપ મૂક્યો: તેઓ ગર્વિષ્ટ તથા જુલમગાર છે, આહિયાં સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપવાનો તેઓ ઈરાદો રાખેછે અને આપણા ઉપર સહેલથી અમલ બેસાડવા માટે આપણામાંથી કેટલાએકને ભૂખે તથા કાઠે મારી નાંખવાની તેઓની ધારણા છે; વળી તેણે કહ્યું, કે આ ત્રણ જેનોઈ પરદેશીના હાથ નીચે ગુલામની પેઠે સર્વ દુઃખ સહન કરીને રહેવું, એ વાતથી આપણ કાસ્તિલિયન લોકોના નામને મોટો બદ્ધો છે. પોતાની ઉપર દુઃખ પડતું હોય તે હાકેમની બદલાયથી પડેછે, એવું કહેવાનો તથા પરદેશીઓની સત્તા અને મોટી પદવી તરફ મત્સર દ્રષ્ટિએ જોવાનો, મનુષ્ય માત્રનો સ્વભાવજ છે, માટે રોલ્દાનનું કહેવું તેઓનાં મનમાં સારી પેઠે ઠસ્યું, અને તેની આબરૂ તથા પદવીથી તેની વાતોનું વજન પડ્યું. ધણાક સ્પાનિઅઈ લોકોએ એક મતથી આ રોલ્દાનને પોતાનો સરદાર બનાવ્યો, અને પેશકાર નવાખ તથા તેનો ભાઈ એ બંનેની સાથે હથિઆર બાંધીને પાદશાહનું ભંડારખાનું કબજા કર્યું, તથા સેન્ટ દોમિંગોના કિલ્લા ઉપર એકાએક હુમલો કરવા-

નો પ્રયત્ન કર્યો; પણ એ કિલ્લાનો ખચાવ ઝોન દિવેગો કાલ-
અપસના સ્થવધપણાથી તથા શૌર્યથી થયો. એ ફિતૂરી લોકોને
ખારાગુવા પ્રાંતમાં હરબું જરૂર થયું; અને આ પેશકાર નવા-
ખની સત્તાની પોતે અવસ્થા કચ્છાથી સંતોષ ન પામીને તેઓ
ઈન્દિઅન લોકોને સ્વતંત્ર થવા માટે ઉશ્કેરવા લાગ્યા.

જ્યારે કાલઅપસ સેન્ટ દોમિંગોમાં આવ્યો ત્યારે તે સંસ્થાન-
માં આ પ્રકારની અવ્યવસ્થા જોવામાં આવી, અને ક્રોનેરી ટા-
પુમાંથી જે ત્રણ વહાણોને રવાને કીધાં હતાં તે હજી સૂધી આ-
વ્યાં ન જોઈને તેને મોટું આશ્ચર્ય લાગ્યું. સુકાનીઓના અસા-
નથી તથા પાણીના પ્રવાહના જોરથી તે વહાણો સેન્ટ દોમિંગોથી
પશ્ચિમ દિશા તરફ ૧૬૦ મૈલને અંતરે ધસડાઈ ગયાં હતાં તથા
ખારાગુઆ પ્રાંત, જ્યાં રોલ્દાન તથા તેની સાથેના ફિતૂરી લોકો-
એ છાવણી કીધી હતી ત્યાંના એક ખારામાં રક્ષણ માટે વહાણોને
વાળવાં પડ્યાં હતાં. પેશકાર નવાખ સામે બંડ કીધાની વાત રો-
લ્દાને આ વહાણોના નાખુદાઓની આગળ સાવધપણાથી છૂ-
પાવી રાખી, અને મોટી યુક્તિથી પોતાના ઉપર તેઓનો વિશ્વાસ
સંપાદન કરી લેઈને તથા આપણે ખુબી માર્ગે સેન્ટ દોમિંગોજ-
ઈયું એવું કહીને, તે વહાણોમાંના ધણાક નવા સ્પાનિઅર્લ લોકો-
ને પોતાની સાથે રાખ્યા. આ માણસોને પોતાના પક્ષ તરફ લા-
વવામાં રોલ્દાનને ઘણી દલીલનો ઉપયોગ કરવો પડ્યો નહિ. તે-
ઓ સ્પેન દેશના બંદીખાના માંહેના ધણાજ દુર્ગુણી મનુષ્યો હ-
તા. આ માણસોને આગસ, બદરેલ તથા દુષ્ટકર્મ-શીખવવાં પડે
એવું નહતું, અને એવાં કામો કરવાનો તેઓને મહાવરો હતો,
માટે તેઓ ઘણી ખુશીથી સામિલ થયા. નાખુદાઓએ પોતાના
વહાણોમાંથી એટલાં બધાં માણસોને જિતારી દીધાં કે એમાં
તેઓની જે ચૂક થઈ, તે તેઓને ઘણી મોડી માલૂમ પડતાંજ

તેઓએ સેન્ટ દોમિંગો તરફ વહાણો હંકાર્યાં, અને એ બંદરમાં કોલમ્પસ પહોંચ્યા પછી થોડેક દિવસે તેઓ પણૂત્યાં સલામત આવી પહોંચ્યા; પણૂ એવી લાંબી મુદતની સફરમાં તેઓનું ખાતું ખરી ગયું હતું, તેથી તેઓની પાસેથી તે સંસ્થાનના લોકોને થોડોજ આશ્રય મળ્યો.

એવા શૂરા તથા જીવના આધા માણસોના યોજાની કુમક આવી માણ્યાથી રોદ્ધાન ધણોજ બચંકર થઈ પડ્યો તથા તે ભારે તલખ કરવા લાગ્યો. એ પુરૂષની કૃતમ્મતા તથા તેની સાથે સામિલ થયેલા લોકોનો ઉન્માદ જોઈને કોલમ્પસને ધણોજ ક્રોધ થય્યો, તોપણ ઉતાવળો થઈને તેણે તેઓની સાથે યુદ્ધ કીધું નહિ. તેણે વિચાર્યું, કે માંહોમાંહે લડાઈ થયાથી એક પક્ષ માંહેનો કોઈ પક્ષ વિજય પામે, તોપણ બંનેની સત્તા તથા શક્તિ એટલી તો કમી થાય કે તેણે કરીને સાધારણ શત્રુને એકત્ર થઈને એક પક્ષનો નાશ કરવાનું ઉત્તેજન મળે. સ્વદેશીઓમાં લડાઈરૂપી અભિસંજગાવવાનો વિચાર કરવાને કોલમ્પસને મોટી કંપારી છૂટી. તેણે જોયું કે, જે ખોટા વિચાર તથા વિકારથી બંડખોરોએ મારી સામે હથિઆર ખાંધ્યાં, તેઓની અસર હમણા મારા પક્ષકારોને થઈછે, તેણે કરીને તેઓમાંના ધણાખરા આકરીને પ્રતિકૂળ છે અને તેઓ સર્વે પોતાના કામ ઉપર મન લગાડતા નથી. લોકોના કલ્યાણઉપર નજર રાખીને અને પોતે એવી સ્થિતિમાં આવી પડ્યો જોઈને, કોલમ્પસે બંડખોરોની સાથે લડાઈ કરવાના કરતાં સલાહ કરવાની યુક્તિ પસંદ કીધી. જે નારાજ થયેલા લોકો પોતાની આકરી ઉપર પાછા આવશે તેમને મજી મળશે એવું જાહેરનામું સુવેળાએ ફેરવ્યાથી તેઓમાંના કેટલાએકનાં મન ઉપર અસર થઈ. જે લોકોને સ્પેન દેશમાં પાછા જવાની ઈચ્છા હોય, તેમણે સુખેથી જવું, એવો કરાર કી-

ધાતી જે દુર્દૈવી લોકો રોગ તથા નિરાશાને લીધે તે દેશથી કંટાળેલા હતા તેઓને તેણે મોહમાં નાંખ્યા; રોદ્ધાનને તેના આગલા હોદ્દા ઉપર પાછો બહાલ કરવાનો વિશ્વાસ આપ્યો, તેથી તેનો ક્રોધ શાંત થયો, અને તેણે પોતાના પક્ષકારોને વાસ્તે જે કાંઈ માગ્યું તેમાંનું ધણુંખરું આપવાને કાલમ્પસ કમૂલ થયાના સમયથી તેઓના લોભને તૃપ્તિ મળી. આ પ્રમાણે ધણીક મુદત સૂધી બંડખોર લોકોની સાથે ભાંજગડ કીધા પછી હજીવે હજીવે તથા કોઈના જનને નુકસાન ન પહોંચાડતાં જે બંડખોરોથી નવી વસ્તીનો નાશ થવાનું ભય હતું તે લોકોનો મેળાપ તોડી પાડીને ત્યાં વ્યવસ્થા, બંદોબસ્તી રાખ્ય, અને સમાધાન એઓની કાલમ્પસે સ્થાપના કીધી.

આ બંદોબસ્ત પ્રમાણે બંડખોરોને તે ટાપુમાં જુદા જુદા ભાગોમાં જમીન કાઢી આપી, અને એ નવા માલિકાને વાસ્તે ઠરાવેલી જમીન ખેડવા સાથે પ્રત્યેક પ્રાંતના ઇન્દિ- ૪૦ સ૦ અને લોકો પાસેથી કર લેવા બંધ કરીને, તેને બદલે ૧૪૯૯ તેઓને તે કામ કરવાનું સોંપ્યું. રાગિષ્ટ તથા શક્તિહીન સંસ્થાનમાં એવા કાયદા સ્થાપવાની ગમે એટલી જરૂર હોય, તોપણ એવા કાયદાથી સ્પાનિશ્મદ લોકોનાં જુદાં જુદાં સંસ્થાનમાં ઇન્દિઅન લોકોના વેરાઈ જવાના સમયથી તે દુર્દૈવવાન લોકો ઉપર નાના પ્રકારનાં દુઃખ આવી પડ્યાં તથા ધણો જૂલમ થયો. એ સિવાય ખીજા કેટલાક માઠા પરિણામો હિસ્પાન્યોલામાં જે બંડ થયું તેને લીધે થયા. તે બંડને લીધે આ મહાદ્વીપમાં વધારે શોધ કરવાના કામમાં કાલમ્પસને મોટો અટકાવ થયો; કેમકે પોતાના જીવનું રક્ષણ કરવા માટે પોતાનો ભાઈ જે પેશકાર નવાબ તેને તથા ખલાશીઓને સફરમાં મોકલવા ધારેલા હતા તેઓને પોતાની પાસેથી ન ખસેડ-

૧૦૬ બંડની અપર રૂપેન દેશની સરકારને થાયછે.

વાની કાલમ્પસને ફરજ પડી. કામકાજમાંથી દુરસદ પામતાંજ તેણે પોતાનાં કેટલાંક વહાણોને રૂપેન દેશ રવાને શ્રીધાં, અને તેઓમાં પોતાની સફરનું પર્યટન વિવરણ, પોતે શોધી કાઢેલા નવા દેશોનું વર્ણન, જે કિનારેથી તેણે વહાણો હંકાર્યા હતાં તેનો નકશો, તથા ઇંડિઅન લોકો સાથે વ્યાપાર ક્રીધાથી જે સોનું, મોતી અને ખીજ નવાઈના અથવા મૂલ્યવાન પદાર્થો તેને મળ્યા હતા તેમના નમૂના એ સર્વ મોકલીને હિસ્પાન્યોલાના બંડ વિષેની હકીકત પણ લખી મોકલી. ફિતૂરી લોકો નવા સંસ્થાનમાં મોટું તોફાન ઊઠાવીને તેનો નાશ કરવાને તૈયાર થતા હતા એટલુંજ નહિ, પરંતુ તેઓએ નિઃકારણે પોતાના શ્રેષ્ઠોની સામે થઈને નવા શોધ તથા સુધારો કરવાના પ્રયત્નમાં મોટો અટકાવ ક્રીધો, એવાં તોહમતો તે ફિતૂરી લોકો ઉપર કાલમ્પસે મૂક્યાં. નવી વસ્તીમાં સારો બંદોબસ્ત ચલાવવા માટે તથા હાલનાં નરમ પડી ગયેલાં બંડ આગળના કરતાં વિશેષ જોરથી કદાચિત્ જીરો, એવું ધારીને બંડવૃત્તિની જડ કાઢવા માટે તેણે કેટલાક કાયદા દરબારની સમ્મતિને માટે મોકલ્યા. એજ વહાણમાં રોહ્દાન તથા તેના પક્ષકારો પોતાની ચાલચલણ ઉપર દૂષણ ન આવે એવાં કારણો તથા કાલમ્પસ તથા તેના ભાઈઓની નિંદા લખી મોકલવામાં ચૂક્યા નહિ. રૂપેન દેશના દરબારમાં રોહ્દાન તથા તેના પક્ષકારોની વાત ઉપર મોટો ભડંસો ખેડો તેણે કરીને આણુચિત્વા પરિણામો નીકળી આવ્યા, અને રૂપેન દેશની આખરને તથા કાલમ્પસના સુખને મોટો ધક્કો લાગ્યો.

પરંતુ આ પરિણામો લખવાની પૂર્વે, ધ્યાનમાં રાખવા લાયક કેટલીક અગત્યની ખિના જેનો પશ્ચિમ મહાદ્વીપના ઈતિહાસ સાથે સંબંધ છે, તેઓવિષે આ ઠંકાણે કાંઈ કહેવું જોઈએ. જે વેળા કાલમ્પસ પશ્ચિમ મહાદ્વીપની સફરો કરવામાં પડ્યો હતો તે

અરસામાં શોધેચ્છા જે પ્રથમ પોર્તુગાલ દેશમાં વૃદ્ધિ પામીને સાહસિક થઈ હતી તે ત્યાં મંદ જડી નહિ. તેને યશ માળ્યો જોઈને તથા તેની યોજનાને તુચ્છ ગણી કાઢી તેથી હવે પોર્તુગીઝ લોકો પશ્ચાત્તાપ પામીને પોતાની મૂર્ખાઈ ઉપર દોષ મૂકવા લાગ્યા. કેટલેક સંસ્કરતાં મોટાં કામો કરવાની ઈર્ષા તથા પોતાની ચૂકનો ખદ-લો સ્વદેશને વાળી આપવાની ઉત્કંઠા પોર્તુગીઝ લોકોમાં ઉત્પન્ન થઈ. આ દેશનો ઈમાનુઅલ રાજા પોતાના પૂર્વાધિકારીઓની પેઠે સાહસકર્મી હતો. એણે કેપ ગુડહોપને રસ્તે હિંદુસ્તાનમાં પહોંચવાનો માર્ગ શોધી કાઢવાની તેઓની મોટી યોજનાને પડતી ન મૂકતાં મોટું ઉત્તેજન આપ્યું, અને પોતે સિંહાસન ઉપર બેઠા પછી તરતજ આ ભારે સફર માટે વહાણોનો કાફલો તૈયાર કરીને મોટો આશ્રય આપ્યો; તથા તે કાફલાનો અધિપતિ વાસ્કો દિ ગામાને નીમ્યો. એ પુરૂષ અમીર ખાનદાનનો, સદ-ગુણી, શાણો, ધૈર્યવાન અને આ પદવીને યોગ્ય હતો. તે સમયે લોકોને વહાણના કામમાં ધણું જ્ઞાન ન હતું, અને શોધને માટે વહાણોનું સૈન્ય હલકું મોકલતા, તેજ પ્રમાણે આ સૈન્ય પણ માત્ર નાનાં નાનાં ત્રણ વહાણોનું હતું, અને એવા ભારે કામને માટે જોડું જોઈએ તેટલું લક્ષ્કર તેમાં ન હતું. નિયમિત વાયુ અને મોસમનો વાયુ એ પવનોને લીધે આટ્લાન્ટિક મહાસાગરમાં તથા આફ્રિકા અને હિંદુસ્તાન એઓની વચ્ચેના સંમુદ્રમાં ક્રોધ ઝડપી વહાણો ધણી સહેલાઈથી ચાલી શકે છે તથા કેટલાં ઝડપીમાં તેઓને જોખમ પહોંચે છે એટલુંજ નહિ, પણ ધણું કરીને તેઓ મૃતત્રક ચાલી શકતાં નથી. આ સમયે યૂરોપી લોકોને એ પવનોની ગતિ વિષેની થોડીજ સમજ હતી, માટે આમાની રવાનગી સાથે જે કાળ પસંદ કીધામાં આવ્યો તે સર્વ કરતાં વિ-શેષ પ્રતિકૂળ હતો. જુલાઈ મહીનાની ૯ મી તારીખે લિસ્બોનથી જાપડીને તેણે દક્ષિણ તરફ વહાણો

૪૦° ૨૦
૧૪૯૩.

હંકાસ્થાં, અને ચાર મહીનાસૂધી મ્હોના પવનમાં ઝોલા ખાધા પછી તે કેપગુડહોપ પહોંચ્યો. આ ઠેકાણે પવનનું જોર કમતી થવા લાગ્યું, અને એ શાંત પવન રહ્યો તેટલામાં તે ભયંકર ભૂશા-
 લાંકા જેની પેલી તરફ અત્યાર સૂધી કાંઈ વહાણો ગયાં ન હતાં તા. ૨૦મી તેની પ્રદક્ષિણા કરીને આફ્રિકા ખંડને કિનારે
 નૃવેબરફ કિનારે ઈશાન દિશાએ તેણે પોતાનાં વહાણો હંકા-
 ર્યાં. તે ધણાંક બંદરોમાં થતો ગયો; અને તેના ઉપર ધણીક મુસીબતો ગુજસ્થા પછી તેણે મેલિદાના બંદર આ-
 ગળ વહાણો નાંગર્યાં. આ સંકટને સમયે તેણે જે વર્તણુક તથા હિમ્મત દેખાડી તે વિષે પોર્તુગીઝ ઇતિહાસ કર્તાઓ વાજખી રીતે તેની ધણી સ્તુતિ કરેછે. આફ્રિકા ખંડના કાંઠા ઉપર સેનેગાલ નદીથી તે જંગખારતી સરહદ સૂધીના સધળા દેશોના લોકો જંગલી તથા આણુસુધરેલા અને વિદ્યા, કળા તથા વ્યાપારમાં અસાન તેઓના જોવામાં આવ્યા. આ લોકોનાં અહેરા તથા રૂપ અને તેઓની ચાલચલાણ તથા નિયમો યૂરોપી લોકોથી કેવળ જુદાં હતાં. જેમ જેમ તેઓ ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા તેમ તેમ હળવે હળવે સુંદર આકૃતિનાં મનુષ્યો તેઓની દૃષ્ટિએ પડતાં ગયાં, તેથી તેઓને મોટો આનંદ થયો. હવે એ-
 શિઆ ખંડના જેવી આકૃતિના લોકો તેઓના દીઠામાં વધારે આવવા લાગ્યા; તે લોકો સુધરેલા, વિદ્વાન, અને મુસલમાની ધર્માનુસારી હતા, અને તેઓમાં મોટો વ્યાપાર ચાલતો હતો. હિંદુસ્તાનમાંથી આવેલાં કેટલાંક વહાણો તે સમયે મેલિદાના બંદરમાં હતાં. પોતાના કામમાં પાર પડવાના મોટા ભરંસાથી ગામો હવે સફર કરવા લાગ્યો, અને પોતાની સાથે એક મુસલમાન સુકાનીને રાખીને તેના કલ્યા પ્રમાણે હંકાસ્થાથી પોર્તુગીઝ લોકો ઇસવી સન ૧૪૯૮ ના મે મહીનાની ૨૨ મી તારીએ મલ-

ખાર કાંઠા ઉપર કાલીકટ નામે શહેરમાં આવી પહોંચ્યા. આ અતિ સુધરેલા હિંદુસ્તાન દેશની દોલત, વસ્તી, ખેતીવાડી, ઉદ્યોગ તથા કળા વિષે યૂરોપી લોકોને અત્યાર સૂધી પૂર્ણ વર્તમાન ન મળ્યું ન હતું, તે ઉપરથી આ સર્વ ખાખતો વિષે ગામાએ જે કદપના કીધી હતી તેના કરતાં હવે ઘણુંજ તેના દીઠામાં આવ્યું. ત્યાં સંસ્થાન સ્થાપવા માટે તેની પાસે પૂરું લસ્કર ન હતું, અથવા વ્યાપાર કરવા લાયક કાંઈ જનસો ન હતી, માટે ઉતાવળથી તે પાછો પોર્તુગાલ દેશ જવાને નીકળ્યો, અને લિસ્બોન ખંદર ખૂંડવાને બે વર્ષ બે મહીના અને પાંચ દહાડા થયા પછી, એટલે ઇસવી સન ૧૪૯૯ ના સપ્ટેમ્બર મહીનાની ૧૪ મી તારીખે પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થયાની વધામણી લઈને તે પાછો તેજ ખંદરમાં આવી પહોંચ્યો. જે દિવસુથી પ્રથમજ લોકોને વહાણો ચલાવવાનું જ્ઞાન થયું, તે દિવસથી તે અત્યાર સૂધીની સફરોમાં ગામા જેવી લાંબી તથા ઘણીજ જોખમ ભરેલી સફર કોઈએ કીધી ન હતી.

આ પ્રમાણે પંદરમા સેંકડામાં મનુષ્ય જાતિને વાસ્તવ્ય પૃથ્વીની સ્થિતિનો જેટલો શોધ લાગ્યો તેટલો આગળ કોઈ કાળે લાગ્યો ન હતો. પ્રથમ શોધ કરવામાં લોકોની હિંમત ઘણી ચાલતી ન હતી, તેથી તેઓ પોતાનાં વહાણો ધણાં દૂર લઈ જતા ન હતા, અને લાંબા શોધ કરવામાં તેઓને ખીક તથા શંકા ઉત્પન્ન થતી. જેમ જેમ તેઓને શોધ લાગતા ગયા તેમ તેમ તેઓ હિંમત પકડીને સમુદ્રમાં બેઘડક દૂર જવા લાગ્યા. જેમ જેમ તેઓ આગળ ચાલ્યા, તેમ તેમ તેઓમાં મોટું ધૈર્ય આવતું ગયું, અને અજ્ઞાન તથા ભયને લીધે તેઓ અત્યાર સૂધી જે થોડી સીમામાં ફર્યા કરતા હતા તે હવે બેઘડક વટાવી ગયા. આફ્રિકા ખંડના કિનારા ઉપર કેપ દિવેર્ડ, કેપ નોનથી દક્ષિણ-દિશાએ માત્ર ખાર અંશને અંતરે છે; તોપણ આ બે ભૂશલાકાવચ્ચે આફ્રિકા

ખંડને કાંઠે કાંઠે સફર કરવામાં પોર્તુગીઝ લોકોને ધણું કરીને ૫૦ વર્ષ લાગ્યાં. વિષુવવૃત્ત મૂકીને પૃથ્વીના ખીજા અર્ધ ગોળમાં જવાને, અને આફ્રિકા ખંડની નક્ષિણ સીમા જે કુપ વેદીથી ૪૯ અંશને અંતરે છે ત્યાં પહોંચવાને, તેઓને શુમારે ત્રીસ વર્ષ લાગ્યાં હતાં. આ સેંકડાના છેવટનાં સાત વર્ષની અંદર પશ્ચિમ દિશામાં નવા મહાદ્વીપનો શોધ લાગ્યો અને તે કામમાં મનુષ્યને પૃથ્વીના જે ભાગોનું જ્ઞાન હતું તેઓથી એ મહાદ્વીપ કાંઈ નાનો ન હતો. પૂર્વ દિશામાં અજાણ્યા સમુદ્રો તથા દેશોનો શોધ લાગીને યુરોપ, અને માતળર દેશ જે હિંદુસ્તાન, એઓની વચ્ચે વ્યવહાર શરૂ થયો. આ વ્યવહાર માટે તે ખંડના લોકો ધણીજ ઈચ્છા રાખતા હતા, પરંતુ અત્યાર સૂઝી તે પૂર્ણ થઈ ન હતી. આ કાળસૂઝી તે લોકોને જે કાંઈ ઉમદા જાગતું હતું, તે હવે આ આણુચિંત્યા તથા આશ્ચર્ય સરખા શોધની આગળ તુચ્છ દેખાવા માંડ્યું; હવે મોટી મોટી વસ્તુઓ તરફ તેઓનું મન દોડ્યું, અને તે સંપાદન કરવાની આશાથી લોકોને ઉત્તેજન તથા હોંસ ઉત્પન્ન થયાં, તેણે કરીને તેઓ પોતાની બુદ્ધિનો આ નવાં કામોમાં ઉપયોગ કરવા લાગ્યા.

એવાં સાહસ કર્મ કરવાની હિમ્મત રૂપેન દેશમાં તુરત થયેલી હતી; પણ હળવે હળવે તે ધણી વધવા લાગી. તે દેશ માંહેથી શોધ કરનાર અધ્યારસૂઝી એકલો કાલમ્પસજ હતો; અને તેને સરકારથી આશ્રય મળ્યો હતો; પરંતુ જે દેશમાં તે જઈ આવ્યો હતો તેની મોટી મોટી હકીકતો તેણે કહી તે ઉમરથી તથા નવા દેશોમાંથી તે દોલત લાવ્યો હતો તે જોવાથી, જે સાહસિક પુરુષો આસે સરકારી કામકાજ ન હતું તેઓ લાલચમાં પડ્યા, અને પોતાના ખર્ચથી વહાણો તૈયાર કરીને નવા દેશોના શોધ માટે સફર કરવાને તેઓ સિદ્ધ થયા. રૂપેન દેશની વસૂલાત

ઘણી ન હતી અને પશ્ચિમ મહાદ્વીપ તરફની સફરમાં ઘણો ખર્ચ થયો હતો; વળી આ સફરેથી આગળ ધણુંજ દ્રવ્ય મળશે એવી આશા હતી ખરી, પણ હાલ તેથી યોગેજ નફો થયો હતો. આ સર્વ કારણો ઉપરથી સફરેનો ખર્ચ પોતાને માથેથી કાઢીને રેયત ઉપર નાંખ્યો એવી રૂપેન દેશના દરબારની ઘણીજ ઈચ્છા હતી. જે કામોથી લોકોને નિઃસંશય લાભ થાય, પરંતુ તે માથે લેનારને થાય કે નહિ એનો નિશ્ચય નહિ, એવાં કામો આ સહ-હસકર્મી લોકોના લોભ, ચતુરાઈ અને ઝમથી પાર પડવાની જે સંધિ આવી, તે રાજ રાણીએ જવા દીધી નહિ. આલોન્સો દિ ઓન્ઝેદા નામે શૂરો તથા ચપલ કારભારી જે કાલમ્પસની પીછ સફરમાં તેની સાથે ગયો હતો, તેણે આ કામ પ્રથમ માથે લેવાનું કહ્યું. ઓન્ઝેદાની પદવી તથા આખરને લીધે, સેવીલના વ્યાપારી લોકોમાં તેની એટલી સારી સાખ હતી, કે તેઓએ તેને કહ્યું કે જે સરકારથી સફરનો પરવાનો મળે તો તમને અમે ચાર વહાણો તૈયાર કરી આપવાને કમૂલ છીએ. જે વાત દરબારને મન ગમતી તે બાબતની અરજ બાદાહોસના ધર્મોદ્યક્ષના ભારે વસીલાથી સહેલથી મંજૂર થઈ. કાલમ્પસનો અનુમત ન લેતાં અથવા ઇસવી સન ૧૪૯૨ ના કરારનામાની રૂએ તેને જે હક તથા સત્તા મળ્યાં હતાં તે ઉપર કાંઈજ લક્ષ ન દેતાં, રૂપેન દેશના દરબારે ઓન્ઝેદાને પશ્ચિમ મહાદ્વીપમાં જવાની આશા આપી. આ પુરુષને માર્ગ વિષેનું જ્ઞાન થવા માટે એ ધર્મોદ્યક્ષે કાલમ્પસની છેલ્લી સફરનું પર્યટન વિવરણ તથા તેણે જે દેશોનો શોધ ઋધો હતો તેના નકશા આપ્યા. ઓન્ઝેદા કાંઈ નવા માર્ગમાં પડ્યો નહિ, પરંતુ જે રસ્તે કાલમ્પસ હંકારી ગયો હતો, તેજ રસ્તો નીચપણથી પકડી રહીને પારીઆના કિનારા ઉપર આવી પહોંચ્યો. ઓન્ઝેદા ત્યાંના લો-

કોસાથે વ્યાપાર કરયા પછી પશ્ચિમ દિશા તરફ વહાણો હંકારી-
ને કેપ દિવેલા સૂધી આબ્યો, અને કોલમ્બસ જ્યાંસૂધી તે કાંઠા
ઉપર ગયો હતો તેની પેલી તરફ તેણે કિનારે કિનારે વહાણો
હંકાર્યાં. આ પારિઆ દેશ અમેરિકા ખંડનો એક ભાગ છે
એવું જે કોલમ્બસનું મત હતું તેનો એ પ્રમાણે અકટોબર.
નિશ્ચય કીધા પછી આ પુરુષ હિસ્પાન્યોલાને રસ્તે
પાછો સ્પેન હંકારી ગયો. એ સફરથી ઓન્ડેદાને શોધ કીધાની
કાંઈક કીર્તિ મળી ખરી; પરંતુ એ કામને આશ્રય આપનાર
લોકોને તેથી કાંઈ ધણો નફો થયો નહિ.

આ સફરમાં ઓન્ડેદાની સાથે અમેરિગો વેસ્પુઝી નામે
ફ્લોરેન્સ શહેરનો એક ગૃહસ્થ ગયો હતો. વહાણમાં તે ક્રિયા
હોદ્દા ઉપર હતો એ વાત નિશ્ચિતપણે માલૂમ નથી; પરંતુ તે
વહાણના કામમાં અનુભવી તથા નાવિક વિદ્યામાં જે શાસ્ત્રોનો
ઉપયોગ પડે છે તેઓમાં ધણો પ્રવીણ હતો, માટે તેના સોખતી-
ઓમાં તેનું એટલું વજન પડી ગયું કે પોતાની ખુશીથી તેને
મોટો અધિકારી ગણીને તેઓ સફરમાં તેની આજ્ઞા પ્રમાણે
ચાલ્યા. પાછો આવ્યા પછી થોડા કાળમાં અમેરિગોએ પોતા-
ની ભારે સફરનો, તથા શોધનો વૃત્તાંત એક સ્વદેશ મિત્રને લખી
મોકલ્યો. પોતે મોટાં કામો કીધાં છે એવું દેખાડવાની પતરાણ
ખીજા પ્રવાસીઓની પેઠે તેના મનમાં ઉત્પન્ન થઈ; માટે મોટા
આતુર્ય તથા દૃઢ વિશ્વાસથી તેણે ઉપર કહેલો વૃત્તાંત એવી રીતે
લખ્યો, કે તેથી એવું માલૂમ પડે કે નવો મહાદ્વીપ શોધી કાઢ્યા-
ની કીર્તિને પોતે જ યોગ્ય છે. અમેરિગોએ આ વૃત્તાંત મોટી
યુક્તિદૃઢ લખીને તેમાં સારી મીઠાશ મૂકી. પોતાની સફરની
મનોરંજક હકીકત તથા પોતે જોયેલા દેશોની સ્વતઃસિદ્ધ ઉપજ
નીપજ અને ત્યાંના લોકો તથા તેઓની ચાલચલણ, એ વિષે

હહાપણુ ભરેલી સૂચના તેણે તે વૃત્તાંતમાં લખેલી હતી. નવા મહાદ્વીપના કુદાઈ પણ ભાગવિષ્ણુનો વૃત્તાંત અદ્યાપિ પ્રસિદ્ધ થયો ન હતો. માટે આ ગ્રંથ, જેથી નવી તથા અદ્ભુત વાતો જાણવા વિષેની મનુષ્યોની હોંસ તૃપ્ત થાય તે, લોકોમાં ધણો જલદીથી પ્રસરી ગયો, અને તે સાનંદાશ્ચર્યથી તેઓ વાંચવા લાગ્યા. આ મોટો દેશ જેનો શોધ કરનાર અમેરિગો મનાતો હતો, તેનું નામ હળવે હળવે એજ પુરુષના નામ ઉપરથી પડ્યું. મનુષ્યના મનના તરંગ ધણું કરીને કારણ વિનાના તથા ગેરવાજની હોયછે. એવાજ તરંગને લીધે આ બૂલ નિરંતર ચાલે એવી થઈછે. સર્વ લોકોના હકારથી પૃથ્વીના આ નવા ભાગનું નામ અમેરિકા પડ્યુંછે. આ દૈવવાન ઠગે પોતાના ખોટા ઝોળથી પશ્ચિમ મહાદ્વીપના ખસ શોધી કાઢનાર (એટલે કોલમ્બસ) ની કીર્તિ હરણુ કરી લીધી. કોલમ્બસને ઠીકાણે અમેરિગોનું નામ પ્રસિદ્ધ થયાનો અન્યાય ધણો કાળ વહી ગયાના સખખથી હવે ફરી શકતો નથી, એ વાત મનુષ્ય જાતિને શોકકારક છે.

એજ વર્ષમાં ખીજ દેશોનો શોધ કરવા માટે નવી સફર થઈ. કોલમ્બસે રૂપેનના લોકોમાં સફર કરવાની હિમ્મત આણી એટલુંજ નહિ, પણ આ નવા વર્તનક્રમમાં જે લોકો પ્રથમ પ્રખ્યાત થયા હતા, તે સર્વ કોલમ્બસના હાથ નીચે શીખેલા હતા, અને તેની સાથે સફરોમાં જઈને કુરાળતા તથા માહિતગારી સંપાદન કરી લીધેલી હતી, તેણે કરીને કોલમ્બસની પેઠે સાહસ કર્મ માથે લેવાને તેઓ યોગ્ય થયા. આલોન્સો નિન્યોન્ને 'કોલમ્બસની છેવટની સફરમાં ગયો હતો તેણે સેવીલીના બ્યાપારી નામે ક્રિસ્તોફર કોલોમ્બોની સાથે પન્તીઆળામાં એક વહાણ તૈયાર કર્યું અને તેઓ બંને જણા પારિઆના કિનારા તરફ ઊપડી ગયા. આ સફરમાં તેઓએ લોકોનાં હિત કરતાં પોતીના કાયદા ઉપર

૧૧૪ વિષુવૃત્તની દક્ષિણ તરફ વહાણો જાય છે.

વિશેષ લક્ષ આપું એવું માલૂમ પડે છે. નિન્યો અને ગ્વેરા એઓએ કાંઈ મોટા શોધ કીધા નહિ. પરંતુ તેઓ સુવર્ણ તથા મોતી એટલાં બધાં લાવ્યાં કે તે જોઈને સ્પેનના લોકોને એવાં જ સાહસ કર્મ કરવાની મોટી ઉત્કંઠા થઈ.

ઈ. સ. ૧૫૦૦ ત્યાર પછી કોલમ્બસની પહેલી સફરનો ઈ. સ. ૧૫૦૦ એક સાથી નામે વિન્સેન્ટ યાનેઝ પિનઝોન એ તા. ૧૪ મી પુરુષ પાલોસથી ચાર વહાણો લઈને નીકળ્યો. જાન્યુઆરી. તે હિન્મતથી દક્ષિણ દિશા તરફ હંકારીને વિષુવૃત્તની પેલી તરફ ગયો. અત્યાર સૂંધી કાંઈ સ્પાનિઅર્દ એ રેખાની પેલી તરફ હંકારી ગયો ન હતો; પરંતુ મારાગ્નોન (એટલે આમાઝોન લોકોની નદી) ના મુખની પેલી તરફના કિનારાના કાંઈ ભાગ ઉપર તે ઊતર્યો એવું માલૂમ પડતું નથી. એ નવા શોધી કાઢેલા દેશો ભરત ખંડનો ભાગ છે, એવું કોલમ્બસનું જે ખોટું મત, તે આ સર્વ નાવિકાએ સ્વીકાર્યું.

અમેરિકા ખંડના જે રસાળ પ્રાંતની સીમા આગળ પિનઝોન અટક્યો હતો તેનો શોધ ૧૫ મા સેકડાના છેવટના વર્ષમાં વિશેષ કરીને લાગ્યો. ગામાની હિંદુસ્તાનની સફરો પાર પડ્યાથી પોર્ટુગાલ દેશના રાજાને ધણુંજ ઉત્તેજન થયું, અને તેણે વહાણોનો એક ભાઈ જયો, જેથી વ્યાપાર ચાલે એટલુંજ નહિ, પણ નવા દેશોને હસ્તગત કરવાનો પ્રયત્ન થઈ શકે, તે તૈયાર કરીને તેનું અધિપતિપણું પેદ્રો આલવારેઝ કામ્રાલને આપ્યું. આફ્રિકા ખંડના કાંઠા પાસે આડો અવળો પવન નડ્યાથી, અથવા ઘણી વાર પવન પડ્યાર્થી સફરમાં અટકાવ થશે, એવો કામ્રાલને નિશ્ચય હતો, માટે તે કિનારાથી દૂર રહેવાના હેતુથી, તેણે પોતાનાં વહાણો પશ્ચિમ દિશા તરફ ધણાજ કતરાતાં હંકાર્યાં. એવામાં વિષુવૃત્તની દક્ષિણ દિશાએ દશ અંશને અંતરે એક અજાણ્યા દેશના

કિનારા ઉપર પોતે આવી પહોંચ્યો; એ જોઈને તે ધણો વિસ્મિત થયો. તેણે પ્રથમ વિચાર્યું કે આ કોઈના જોયામાં નહિ આવેલો દેશ આટલા નિતક મહાસાગર માંહેનો કોઈ ખેટ હશે; પરંતુ કેટલાક દિવસ સૂધી તેને કિનારે હંકારીને આગળ ગયા પછી તેનાં વિચારમાં આવ્યું, કે એવો વિસ્તીર્ણ પ્રદેશ કોઈ મોટા ખંડનો ભાગ હશે; આ છેવટનું અનુમાન ખરું હતું. જે દેશમાં તે આવી પહોંચ્યો તે, દક્ષિણ અમેરિકાનો મોટો પ્રાંત જેને હમણા 'આઝિલ' કરીને કહે છે, તે પ્રાંતના ઇલાકામાં છે. તે ત્યાં ઊતર્યો, અને તે દેશની જમીન ઘણી રસાળ તથા હવા ઘણી સારી છે એવું તેના જાણ્યામાં આવ્યાથી, તેણે પોર્તુગાલ દેશના રાજાને નામે તે દેશ હસ્તગત કરી લીધો, અને આ વાત જે ઘણી અગત્યની હતી અને જે બની આવશે એવી કોઈને આશા નહતી, તેની વધામણી સાથે તેણે લિસ્બોનમાં એક વહાણ મોકલ્યું. જે યોજના કાલખસે કરી હતી તે, પોતાની ચપળ બુદ્ધિ, શાસ્ત્ર તથા અનુભવના પ્રબળથી અને મોટા શૌર્ય તથા ઉદ્યોગથી પાર પાડીને તેણે અમેરિકા ખંડનો શોધ કીધો. હમણા લોકોને એવું અભિમાન છે, કે આ મોટું કર્મ (એટલે અમેરિકાનો શોધ) મનુષ્યના બુદ્ધિબળે કરીને થયું છે, પણ પોર્તુગીઝ લોકોની આ સફરથી એવું દીસે છે કે એજ મહત્ કર્મ દૈવગતિથી પણ થાત. મનુષ્યોને અમેરિકા ખંડ દેખાડવાનું કાલખસમાં આનુર્ય ન હોત, તો પણ થોડાં વર્ષ પછી આ પ્રમાણે દૈવયોગે કરીને કા-આલે પણ એજ કામ સંપાદન કીધું હોત.

સ્થાનિર્મદ તથા પોર્તુગીઝ લોકોએ વારે ધંડીએ સફરો કરી તેથી પૃથ્વીના જે ભાગનો કાલખસે શોધ કીધો હતો તેનું વિસ્તાર તથા દોલત વિષે તેઓનું જ્ઞાન ઉત્તરોત્તર વધવા લાગ્યું ખરું, પણ કાલખસને તેની મોટી આકરીના ખદલામાં જે સુ-

૧૧૬ કાલમ્પસથી નારાજ થયેલા લોકો સ્પેન જાય છે.

અ તથા આખર મળવાં જોઈએ તે ન મળતાં તેના હાથ નીચેના લોકોના મત્સર તથા દ્વેષથી, અથવા સ્પેનના દરબારની કૃતઘ્નતાથી, તે મહાદુઃખમાં પડ્યો. રોલ્લાન્ડની સાથે સલાહ થયાથી બંડખોરોનો જમાવ તૂટી જઈને તેઓનું જોર નરમ પડ્યું હતું. ખરું, તોપણ તે ટાપુમાંથી કનિષ્ઠાનું ખીજ કાંઈ ગયું ન હતું. કેટલાક નારાજ થયેલા લોકો હજુસુધી તેના તાબામાં આવ્યા ત હતા. એ બંડખોરોના હૂમલાને અટકાવવા અથવા તેઓના ગુનાની શિક્ષા કરવા કાલમ્પસને તથા તેના ભાઈઓને વારા ફરતી રણમાં જવું પડ્યું. આ કામમાંથી તેને નવરાસ ન મળવાના તથા નિરંતર મિત્રામાં રહેવાના સખખથી સ્પેન દેશના દરબારમાં તેના શત્રુઓનાં ભયંકર કાવત્રાં ઉપર તેનાથી ખરાખર લક્ષ રખાવું નહિ. સેન્ટ દોમિંગોમાંથી તેણે જે વહાણો યુરોપ તરફ રવાને કીધાં, તેમાં જવાની જોગવાઈ સાધી લઈને જે લોકો તેના રાજ્યકારભારથી નારાજ થયેલા હતા તેમાંના ધણાએક ગયા. આ દૈવહીન લોકોની આશા છેક ભંગ થયાના સખખથી તેઓને કાલમ્પસ ઉપર ધણોજ ક્રોધ ચઢ્યો હતો. એ લોકોનું દુઃખ તથા દારિદ્ર જોઈને સ્પેન દેશના લોકોને દયા આવી, તેણે કરીને તેઓએ કાલમ્પસના ઉપર જે તોહમતો મૂક્યાં તે ઉપર ભરંસો ખેડા, અને તેઓની કુર્ચા-દ ઉપર લોકો લક્ષ દેવા લાગ્યા. પોતાના દુઃખની વિગતવાર હકીકત જાહેર કરીને તથા કાલમ્પસ ઉપરની તોહમતની કલમો લખીને અરજીઓ વારે ધડીએ ગુજારયાથી રાજા રાણીને તેઓ ધણી તસદી આપવા લાગ્યા. જ્યારે રાજા અથવા રાણી બહારનીકળે ત્યારે આ પુરૂષો બંડખોરોની પેઠે તેઓની આસપાસ એકઠા થઈને ચઢેલા પગારનો તથા તેઓનાં સર્વ દુઃખનું મૂળ કારણ એટલેકાલમ્પસને શિક્ષા કરવાનો તકાવો કરે. જ્યારે કાલમ્પસના છોકરા તેઓને મળે ત્યારે “તમારા

ખાપે પોતાની નાશકારક જિજ્ઞાસાથી નકારા દેશો શોધી કાઢ્યા, તેણે કરીને સ્પેન દેશની સમ્રાજી દોલત ખાલી થઈ જાયછે, અને તે દેશો સ્પાનિશ્વર્દ લોકોની મરણ ભૂમિ થશે,” એવા તિરસ્કાર ભરેલા શબ્દો બોલીને તેઓને મંહેણા મારે. સ્પેન દેશના દર-ખારમાં કેટલાક પુરુષો અસહ્યથી કોલમ્બસની યોજનાને અટકાવ કરતા આવ્યા હતા અને પોતાના કામમાં પાર પડીને તે-ણે જે આવજ મેળવી તે જોઈને તેની અદેખાઈ કરતા હતા. અમેરિકાથી આવેલા જે નારાજ થયેલા લોકો કોલમ્બસને ખે-રાખ કરવાને પ્રસિદ્ધ રીતે પ્રયત્ન કરતા હતા, તેઓની સાથે આ દરખાશી લોકો સામિલ થયાથી તેઓને ઘણું જળ આવ્યું.

આ તોહમતો ફર્દિનાન્દ રાજાએ ખુશી થઈને પક્ષપાતથી સાં-ભળ્યાં. અમેરિકા ખંડના માતખરપણા વિષે કોલમ્બસે સારું બ્યાન કીધું હતું ખરું, પરંતુ ત્યાંની અત્યાર સુધીની આવક એટલી થોડી હતી, કે તેથી સફરોનો ખર્ચ પણ પૂરો વસૂલ થઈ શક્યો ન હતો. સ્પાનિશ્વર્દ લોકોએ શોધ કરવામાં જે પ્રયત્ન કીધો હતો તેના બદલામાં તેઓને કાર્તિનો તથા આગળ વ્યાપારમાં મોટો નફો થશે એવી આશાનો માત્ર લાભ થયો હતો. પરંતુ અમેરિકા ખંડનો શોધ થયાથી જે આનંદ થતો તે ઘણી મુદત વહી ગયાના સખખથી આ સમયે કમી થઈ ગયો, અને એ લોભી તથા મંદ સ્વભાવના રાજાનું મન માત્ર કાર્તિના લાભથી તૃપ્ત થયું નહિ. વ્યાપારનો ધર્મ શો છે, એ વિષેની તેઓને એટલી થોડી સમજ હતી, કે જે કામમાં તુરત લાભ થવાનો નહોય, તે કામમાં હાથ ન ધાલીને દૂરના અથવા સાધારણ તથા હળવે હળવે થાય એવા નફાની આશા ઉપર તેઓ ભરૂંસો રાખતા નહતા. એઉપરથી ફર્દિનાન્દ રાજાએ વિચારયું, કે કોલમ્બસના સાહસકર્મને લીધે સ્પેન દેશને મોટું નુકસાન થયું; અને એવું ક-

૧૧૮ બોવાદિલાને રાજરાણી ન્યાયાધીશ ઠરાવેછે.

હું કે જે દેશમાં સોનું પુઝકળ છે તે દેશમાંથી અત્યાર સૂધી અમને કાંઈજ મોટો લાભ થયો નહિ તેનું કારણ કાલમ્પસની ખદચાલ, તથા રાજકારભાર વિષે તેનું અસાન, એસિવાય ખીજું કાંઈજ નથી. કાલમ્પસ ઉપર ઈસાએલા રાણીની ધણી મહેરબાની હતી, માટે તે તેને અત્યાર સૂધી આશ્રય આપતી આવી હતી; પરંતુ તેના ઉપર ધણાં તોહમતો આવ્યાં જોઈને તેને પણ વહેમ આવવા લાગ્યો કે એટલા બધા લોકો નારાજ થયાછે, તેઓને ખેશક દુઃખ પડ્યું હશે; માટે તેણીએ વિચાર્યું કે તેઓની દાદ સાંભળવી જોઈએ. કાલમ્પસના શત્રુ ખાદાહોસના ધર્મધ્યક્ષે અદાવતના સખખથી રાજરાણીના કાન ભંભેરીને આ વહેમ ખરો છે એવું તેઓનાં મનમાં ઉતાર્યું.

જ્યારે રાણીએ ખેશુમાર નિંદા ઉપર લક્ષ દેવા માંડ્યું ત્યારે કાલમ્પસના હક્કમાં ધણો મોટો ઠરાવ થયો. કાલાત્રાવા કરખાનો એક ગૃહસ્થ નામે ક્રાન્સિસ દિ બોવાદિલાને હૂકમ થયો, કે તમારે હિસ્પાન્યોલામાં જઈને કાલમ્પસની ચાલચલાણવિષે કુલઅખ-તિઆરથી તજવીજ કરવી, અને ખોટી રીતે રાજકારભાર ચલાવ્યાનું તોહમત તેના ઉપર સાખીત થાય, તો તેને ખરતરફ કરીને ત્યાંની હકૂમત તમારે ચલાવવી. કાલમ્પસને અપરાધી ઠરાવ્યાથી આ ન્યાયાધીશને મોટો ક્ષાયદો થાય એવી તે વિખરીત હૂકમની મતલબ હતી, માટે કાલમ્પસને વાજખી ઈનસાફ મળવાની કાંઈ જગા'રહી નહિ. આ વેળાએ કાલમ્પસે તે ટાપુમાં સર્વ કંજઆન્ટા શાંત પાડીને રપાનિઅર્દ તથા ઈન્ડિઅન લોકોને પોતાના હૂકમ પ્રમાણે ચાલતા કીધા હતા, અને સરકારને મોટી આમદાની તથા લોકોને મોટો ક્ષાયદો થાય એવી રીતે ખાણોની કામ ચલાવવાનો અંને તે દેશમાં ખેતી કરવાનો બંદો ખરત કીધો હતો; એવું છતાં બોવાદિલાએ એ કામોનાં સ્વરૂપ તથા

યોગ્યતા ઉપર કાંઈજ નજર રાખી નહિ, અને જ્યારથી હિંસા-
ન્યોલામાં તેણે પગ મૂક્યો ત્યારથી કાલમ્પસને ગુનેગાર પ્રમાણે
ગણવાનો તેણે નિશ્ચય કીધો હોય, એ રીતે તે વર્તવા લાગ્યો.
સેન્ટ હોમિંગો માંહેનું કાલમ્પસનું ધર જમ કરીને તેની માલ,
મિલકત, તે ગુનેગાર સાંપીત થયો હોય એ પ્રમાણે, આ ન્યાયા-
ધીશે પોતાના કબજામાં લીધી. દૈવયોગથી તે વેળાએ કાલમ્પસ
પોતાના ધરમાં ન હતો. ઓવાદિલા જોર જૂલમથી તે કિલ્લાનો
તથા સંરકારી ભંડારનો ધણી થઈ પડ્યો. તેણે સર્વ લોકોને હુકમ
કીધો કે અહિંયાંનો મુખ્ય નવાખ મને ગણવો જોઈએ. કાલમ્પ-
સના કેદ કરેલા સર્વ કેદીઓને છોડી દઈને તેણે કાલમ્પસ ઉપર
હુકમ લખી મોકલ્યો, કે તમારી ચાલચલણનો જવાબ દેવા માટે
અમારી રૂબરૂ દરબારમાં હાજર થવું. કાંઈ ઊઝત કીધા વિના
ઓવાદિલાની આસાન પ્રમાણે ચાલવા વિષેનો કાલમ્પસના ઉપર-
નો જોખાદશાહી ફરમાન, તેની નકલ આ હુકમ સાથે તેણે મોકલી.

ફર્દિનાન્દ તથા ઇસાબેલા એઓની કૃતજ્ઞતા તથા તેઓનો
ગરબનસાફ જોઈને કાલમ્પસ ધણો દિલગીર થયો; પરંતુ પોતાની
ચાલચલણ વિષેનો જવાબ દેવામાં તેણે કાંઈ વિલંબ કીધો નહિ.
પાદશાહી ફરમાનને માન આપીને કાંઈજ ઊઝત ન કરતાં, જેને
કાલમ્પસનો ઇનસાફ કરવાનો અધિકાર મળ્યો હતો એવો જે
આ જૂલમગાર અને પક્ષપાતી ન્યાયાધીશ, તેની કચેરીમાં તેહા-
જર થયો. ઓવાદિલાએ કાલમ્પસને પોતાની હજૂરમાં આવવા
ન દેતાં તેને પકડવાનો તથા ખેડી જડીને વહાણમાં તાકીદથી
મોકલી દેવાનો હુકમ કીધો. એવા સંકટના વખતમાં પણ કાલ-
મ્પસનું સ્વાભાવિક ધૈર્ય ગયું નહિ. તેને પોતાના પ્રમાણિકપણ
વિષે પકી ખાતરજમા હતી, અને પોતાના મોટા પરાક્રમ વિષેના
વિચારથી મનનું સમાધાન કરીને પોતાની આખરને જે આ

ધક્કો લાગ્યો તેનું દુઃખ મોટા ગંભીરપણાથી તથા મનઃપ્રોહતાથી તેણે સહન કરીધું. કાલમ્પસને, દિલાસો દઈને તેનું દુઃખ કમી કરે, એવું કાઈ માણસ તેની પાસે ન હતું. નવા સંસ્થાનમાં સ્થાનિઅર્થે લોકોને ધણાંક લવાજ્જી મોતી મારી આપવાથી અને તેઓમાંના જે પુરુષોએ તેની પાસે જોડલા ઇન્દિઅન લોકો માગ્યા તેટલા ઇન્દિઅન લોકો તેમને આપવાથી અને શાસનમાં તથા રાજ્યંદોળસ્તમાં લગામ ઢીલી મૂકવાથી, બોવાદિલાએ લોકોની એટલી બધી પ્રીતિ સંપાદન કરીધી કે સ્થાનિઅર્થે લોકો જેઓમાંના ધણાપ્રરા પ્રારબ્ધ ઉપર ભરૂંસો રાખીને જોખમના કામમાં પડે એવા હતા, તથા દારિદ્ર અથવા અપરાધને લીધે જોઓને સ્વદેશ મૂકવો પડ્યો હતો, તેઓ કાલમ્પસને અપમાન પામેલો તથા કેદમાં પડેલો જોઈને નીચપણાથી હર્ષ પામવા લાગ્યા. હવે પોતાના સ્વભાવને તથા આગળની વર્તણૂકને અનુકૂળ આવે તેવું નિરંકુશ સ્વતંત્રપણું મળશે એવા વિચારથી તેઓ આનંદ પામવા લાગ્યા. જે લોકો કાલમ્પસના કામને તથા આખરે બહો લગાડવાને તૈયાર થયા હતા, તેઓની પાસેથી બોવાદિલાને તેના ઉપર તોહમતો મૂકવાનાં સાધન મળ્યાં. કાલમ્પસના ઉપર હરેક કાઈ ગમે તેવાં અધઠિત તથા અસંભવિત તોહમતો મૂકે, તે સર્વનો બોવાદિલા અંગીકાર કરે તથા કાલમ્પસની ચાકી કરેનાર ગમે તેવો બદનામી હોય, તોપણ તેની વાત તે નામંજૂર કરે નહિ એવી નિર્લજ્જ રીતે તથા તરફદારીથી તજવીજ કરીને તેનો પરિણામ બોવાદિલાએ સ્પેન મોકલી દીધો. વળી કાલમ્પસને તથા તેના બંને ભાઈઓને બેડીઓ ધાલીને સ્પેન ભેઠલવાનો તેણે હુકમ કરીધો; તેઓનું એટલું અપમાન કરીધાથી સંતોષ ન પામતાં, તેણે નિર્દયપણાથી તેઓ ત્રણેને જુદાં જુદાં વહાણોમાં કેદ કરવાનો હુકમ કરીધો, તેણે કરીને એક બીજાની

સાથે દુઃખની વાત કરીને પોતપોતાના મનનું સમાધાન કરે
એવી સધિ તેણે તેઓને મળવા દીધી નહિ. એ ન્યાયાધીશનાં
આ જુલમગાર તથા ઉન્મત્ત કામો જોઈને હિસ્પાન્યોલાના
રૂપાનિઅર્દ લોકો ખુશી થયા, તેથી તેઓએ પોતાના નામને
તથા દેશને મોટો ખટો લગાડ્યો; પરંતુ એક પુરુષ જે કાલમ્પસનાં
કાષેલાં મહત્ કર્મોનો કદરદાન હતો, તેને દયા આવી ને એવું
લાગ્યું કે કાલમ્પસની પદવી, વય અને યોગ્યતા લાયક નેને માન
આપવું જોઈએ. જે વહાણમાં કાલમ્પસને કેદ કર્યો હતો, તે
વહાણનો નાખુદા નામે આલોન્સોદિ વેલેજો હતો. તે વહાણ તે
ટાપુ છોડીને દૂર ગયું એટલે તેની પાસે આવીને મોટું માન
આપી એ નાખુદા તેને કહેવા લાગ્યો, કે તમને ગેરવાજબી
રીતે જે બેડીઓ ધાલીછે તે હું કાઢી નાંખવાને તૈયાર છું. તે
ઉપરથી કાલમ્પસે મનઃપ્રૌઢતાથી તથા રોષથી જવાબ દીધો કે,
“ના, મારા રાજરાણીના હૂકમથી મારા પગમાં બેડીઓ પડીછે;
અને તેઓની ખીજ આસા પ્રમાણેજ આ આસા પણ મેં
માથે ચઢાવીછે, એવું તેઓને માલૂમ પડશે. તેઓના હૂકમથી
હું કેદ થયોછું અને તેઓનાજ હૂકમથી હું છૂટીશ.”

મોટું ભાગ્ય કે તેઓને રૂપેન પહોંચતાં ધણા દિવસ લાગ્યા
નહિ. જે વેળાએ ફર્દિનાન્દ તથા ઇસાબેલ્લા એઓને તા. ૩૨ મી
અખર થઈ કે કાલમ્પસને બેડીઓ ધાલીને કેદ કરી નવેમ્બર,
આણેલોછે, તેજ વેળાએ તેઓને લાગ્યું, કે આ
ખનાવથી સર્વ લોકો મોટા વિસ્મિત થશે, અને તેઓનો મનમાં
ખોટા વિચાર આવ્યાથી આપણને ગેરફાયદો રશે. તેઓએ
આગળથી જાણ્યું કે ધણીજ બક્ષિશને લાયક મહત્ કર્મો જે
માણસે કર્યાછે તેને એવી અધઠિત રીતે બદલો મળેછે, એ જો-
ઈને આખા યૂરોપના સર્વલોકો કોપાયમાન થઈને “રૂપેન દેશના

લોકોનું કલ્યાણકર્તા તથા ક્ષિતિનાન્દ તથા ઈસાખેલા એઓના રાજ્યને પ્રખ્યાત કર્તા એવો જ્ઞેકાલમ્પસ તેના ઉપર તેઓએ જોરવાળખી રીતે તથા કૃતઘ્નતાથી જૂલમ કાઢ્યો” એવું કહીને ‘મોટો ઇપકા દેશે. રાજા રાણીને પોતાના દુરાચરણથી મોટી શરમ લાગી, અને કાલમ્પસને દુઃખ પડ્યું તેનો સારો ખદ્દો વાળવાના ઈરાદાથી તથા તેઓની આખરને ખટ્ટો ન લાગે એવા હેતુથી તા. ૨૪^૦ તેઓએ કાલમ્પસને છોડી મૂકવાનો તાબડોળ હુકમ કરીને તેને દરબારમાં આવવાનું આમંત્રણ કીધું, તથા ડીસેમ્બર. ૧૫^૦ ત્યાં આવવાને તેની પદ્ધતિ લાયક પોશાકી કપડાં માટે કાંઈક અવેજ પણ મોકલ્યો. કાલમ્પસ હજૂરમાં આવીને રાજા રાણીને પગે પડ્યો, અને તેને નાના પ્રકારના વિકાર ઉત્પન્ન થયાના સબખથી, તેનું મન સ્થિર ન હતું, માટે કેટલીક વાર સૂંધી તેનાથી કંઈજ બોલાયું નહિ. છેવટ તેના મનમાંનો ગભરાટ જતો રહ્યો, અને પછી પોતાના પ્રમાણિકપણ તથા સારા ઈરાદા વિષે ખાતરજમા થાય એવી સાબીતી સાથે પોતાની ચાલચલણનો જવાબ મોટું ભાષણ કરીને આપ્યો, અને સ્પષ્ટ રીતે સાબીત કરી આપ્યું કે મારા શત્રુઓએ દ્વેષથી મને પૈસે ટકે હેરાન કીધો, અને એટલું કરવાથી સંતોષ ન પામતાં હવે મારી આખર અને કીર્તિ રહેલાં છે તે પણ તેઓ ખૂંચી લેવાનો પ્રયત્ન કરેછે. ક્ષિતિનાન્દે તેની યોગ્યતા પ્રમાણે માન આપીને, તથા ઈસાખેલા-એ મોટી મમતાં તથા સન્માનથી તેની મુલાકાત લીધી. તેઓએ કાલમ્પસને કહ્યું, કે આ વાતની અમને કાંઈજ ખબર ન હતી, અને એ વાદ થયાથી અમે ઘણાંજ દિલગીર છીએ. અને અંતે જાણાએ ભરૂંસો આપ્યો કે હવેથી તમારું પ્રતિપાલન કરીને તમારું ઉપર મહેરબાની રાખ્યાં કરીશું. બોવાદિલા ન્યાયાધીશને એવાં સખતી ભરેલાં કામ કરવાની પોતે રજા આપી, એવો

વહેમ ન આવે માટે રાજ રાણીએ તત્કાલ ઓવાદિલાને પદબજ કીધો ખરો, પરંતુ નવા દેશેની નવાખીનો અધિકાર તથા હક કાલમ્પસને પાછો સોંપ્યો નહિ. કાલમ્પસના વૈરીઓને શિક્ષા કરવાને અમે ખુશી છિયે, એવું તેઓ બહારથી દેખાડતાં હતાં ખરાં; પરંતુ જે મત્સરને લીધે ઓવાદિલાને તેઓએ એટલો અધિકાર આપ્યો હતો, કે તેણે કરીને કાલમ્પસનું અપમાન થયું, તે મત્સર તેઓના મનમાંથી હજી સૂધી ગયો નહિ. જે પુરૂષના તેઓ ધણાંજ ઓશિંગણુ યથાં હતાં તેના ઉપર ભરેસો રાખવાને તેઓ ખીધાં, તેથી નાના પ્રકારનાં નિમિત્ત કાઢીને તેઓએ કાલમ્પસને દરબારમાં રાખ્યો અને અલ્કાન્તારા કર્યાનો લશ્કરી ગૃહસ્થ નામે નિકાલાસ દિ ઓવાન્દોને હિસ્પાન્યોલાનો નવાખી કીધો.

કાલમ્પસનાં આગળનાં દુઃખનો બદલો વાળવાના ઉદ્દેશમાં અમે છિયે એવું જેઓ દેખાડતા હતા, તેઓનાજ હાથથી આ નવું દુઃખ તેને થયું, એ જોઈને તેને ધણુંજ માડું લાગ્યું. જે વાતથી મહાન્ પુરૂષોના પ્રમાણિકપણા વિષે વહેમ ઉત્પન્ન થાય, અથવા જેથી તેઓનું અપમાન થાય, તે સાંભળીને તેઓનાં મનમાં મોટું દુઃખ ઉત્પન્ન થાયછે. કાલમ્પસને આ બંને વાતોનો અનુભવ થયો, અને રાજ રાણીના નીચપણા ઉપર તેને એટલો તો ગુસ્સો આવ્યો, કે હવે પોતાના મનની વાત તેનાથી છાની રખાઈ નહિ. જ્યાં જ્યાં કાલમ્પસ જાય ત્યાં ત્યાં તેઓની કૃતદ્રુતાની યાદગીરીને સારૂ, જે બેડીઓ પૂર્વે તેના પગમાં પડી હતી, તે પોતાની સાથે રાખે. આ બેડીઓ તે પોતાના ઓરડામાં હમેશા ટાંગી મૂકતો હતો, અને તેણે એવો હૂકમ કીધો કે જ્યારે હું મરી જાઉં ત્યારે તેઓને મારી સાથે કબરમાં દાટવી.

સ્પેન દેશમાં જે પુરુષે શોધ કરવાની પ્રથમ હિમ્મત આણી
 ૪૦ સ૦ તેને આ પ્રમાણે અપમાન મળ્યાથી શોધ કર-
 વાના કામમાં મોટો અટકાવ થયો ખરો, તો પણ
 ૧૫૦૧. લોકો તે કામમાં ઉલોખી રહ્યા. જુઆન દિક્સા
 કોસા નામે પુરુષ કાલમ્પસના હાથ નીચે જે સફરોમાં રહ્યાથી
 સ્પેન દેશમાં મોટો ચતુર નાવિક ગણાતો હતો; તેની સાથે
 ત્રિ-ચુઅર- પંતિઆળામાં રોદેરીગોદિ આસ્તિદાસ નામે ના-
 માંકિત પુરુષ જે વહાણો લઈને સફર માટે નીકળ્યો.
 રિ. તેઓ ઠંઠ અમેરિકા ખંડ તરફ હંકારી ગયા, અને
 પારિઆના કાંઠા ઉપર આવી પહોંચ્યા. ત્યાંથી પશ્ચિમ દિશાએ
 હંકારીને હમણા જે પ્રાંતને ટેરા કુર્મા કરીને કહેછે તેનો કાંઠો
 કેપ દિ વેલાથી તે દારિએનના અખાત સૂધી તેઓએ શોધી
 કાઢ્યો. ત્યાર પછી થોડીક મુદ્દતે પોતાનો પૂર્વનો સોપતી જે
 અમેરિગો વેસ્પુચિ તેની સાથે ઓન્દેદા ખીજ સફરને માટે
 નીકળ્યો; આસ્તિદાસ કિયે ઠંકાણે ગયોછે એ વાતની આ પુરુષોને
 ખબર ન હતી, માટે જે રસ્તે તે વહાણ હંકારી ગયો હતો તેજ
 રસ્તો તેઓએ પણ પકડ્યો, અને જે સ્થાનો પાસેથી તે હંકારી
 ગયો હતો તે સ્થાનોમાં ખોટી ન થતાં તેઓ પણ હંકારી ગયા.
 આસ્તિદાસની સફર યશસ્વી અને લાભકારક થઈ. ઓન્દેદાની
 સફરથી કાંઈ ઘણો ફાયદો થયો નહિ; પરંતુ એ બંને જણાની
 સફરોથી શોધ કરવા વિષેની ઉત્કંઠાની વૃદ્ધિ થઈ, કેમકે અમેરિકા
 ખંડ વિષેની જાણ સ્પાનિઅર્દ લોકોને માહિતગારી થતી
 ગઈ, તેમ તેમ ત્યાંની દોલત અને જમીનના રસાળપણા વિષેનું
 તેઓને અધિક જ્ઞાન થતું ગયું.

આ સાહસકર્મી લોકો પાછા આવતાં પહેલાં હિસ્પાન્યોલાના
 નવા નવાખ ઓવાન્દોને ત્યાં લઈ જવા માટે સરકારી ખર્ચથી

વહાણોનો એક કાફલો તૈયાર થયો. ઓવાદિલા હિસ્પાન્યોલામાં અવિચારથી અમલ ચલાવતો હતો, તેથી તે સંસ્થાનનો નાશ થશે એવી દહેશત ઉત્પન્ન થઈ, માટે તેની અવિચારી વર્તણુકને અટકાવવા સારૂ ઓવાન્દા સરખા પુરુષનું ત્યાં અવશ્ય કામ હતું. કાલમ્પસ ઉપર પોતે નાહક્ર ધણો જૂલમ કીધોછે એવું ઓવાદિલા પોતાના મનમાં સારીપેઠે જાણતો હતો; તે વાતનું ભય રાખીને સ્પાનિઅર્દ લોકોના વિકાર તથા હઠને અનુસરીને લોકોની પ્રીતિ સંપાદન કરવાના ઉદ્યોગમાં તે પડ્યો. તે નવા સંસ્થાનને આપાદ કરવા માટે અવશ્ય જાણીને કાલમ્પસે જે કાયદા કીધા હતા તેથી કેવળ વિરુદ્ધ કાયદા ઓવાદિલાએ પોતાનો આ મનોર્થ પૂર્ણ કરવા માટે કીધા. ત્યાંની વસ્તીમાં દુરાચારી અને ગુણભ્રષ્ટ લોકો હતા, તેઓમાં સારી રીતે બંદોબસ્ત રાખવા તથા તેઓને તામે રાખવા માટે જે કાયદાની મર્યાદા જોઈએ તે ન સ્થાપતાં તેઓને એટલું નિરંકુશ સ્વતંત્રપણું આપ્યું કે મહાદુર્ઘર્મ કરવાનું તેઓને ઉત્તેજન મળ્યું. ઇન્દિઅન લોકોનું પ્રતિપાલન કરવું જોઈએ તે ન કરતાં તે બિચારા લોકો ઉપર જૂલમ કરવાને પુષ્ટિ મળે એવા કાયદા કીધા. આગળનાં દુઃખમાંથી બચેલા ઇન્દિઅન લોકોને તેણે પોતાના વશીલાવાળા લોકોને મિલકત દાખલ વહેંચી આપ્યા, અને એ પ્રમાણે આ દ્વીપના સુર્વ વતની લોકોને ગુલામ કરી મૂક્યા. સુવર્ણનો શોધ કરીને દોલત મેળવવી એ સિવાય દ્રવ્ય મેળવવાની ખીલ યુક્તિ કરવા માટે, અતિશય લોભને લીધે સ્પાનિઅર્દ લોકોને સખૂર રહી નહિ, તેથી ઇન્દિઅન લોકોને ગેરવાજખીરીતે ગુલામ કીધા એટલુંજ નહિ, પણ તેઓને મોટી વિપત્તિમાં નાંખ્યા. ઇન્દિઅન લોકોનાં ટોળેટોળાં પહાડોમાં મોકલીને જૂલમથી તેઓના શેઠ તેઓની પાસે ખાણોમાં કામ કરાવતા હતા, અને દયા અથવા વિચાર કીધા વિના તેઓને

કામ સોંપતા હતા. એવી મહેનત કરવાનો તેઓને મહાવરો તથા જોર ન હતાં, માટે તે લોકોએ એટલા જલદીથી મરવા લાગ્યા, કે થોડા કાળમાં તે દેશના પ્રાચીન રહેવાસીઓનું મૂળ જતું રહેત. આ અવ્યવસ્થાને દૂર કરવા સાથે ઓવાન્દોને ત્યાં જલદી જવું પ્રાપ્ત થયું. જે નૌકાસૈન્યનો તેને અધિપતિ કીધો હતો, તેમાં ૩૨ વહાણો હતાં અને ૨૫૦૦ માણસો અમેરિકામાં વસ્તી કરવાના હેતુથી તેમનાં ચઢ્યાં હતાં. અમેરિકામાં આ કાળ સૂધી વહાણો-
 ૪૦ સ૦ નો એવો મોટો કાફલો ગયો ન હતો. હિસ્પાન્યોલામાં એવી મોટી કુમક લઈને નવો નવાખ
 ૧૫૦૨ આબ્યાથી બોવાદિલાએ પોતાના અમલનો ત્યાગ કીધો, અને તેને આસા થઈ કે તમારી વર્તણુકનો જવાબ આપવા માટે સ્પેન દેશ તમારે તુરત રવાને થવું. વળી રોન્દાન અને બીજા મુખ્ય કચેરીને ફિટૂરી લોકો જેઓ કાલમ્પસની સામે થવામાં ધણા આગળ પડ્યા હતા, તેઓને પણ તેજ વેળા તે ઠાપુમાંથી નીકળવાની આજ્ઞા થઈ. ત્યાર પછી એક જાહેરનામું થયું કે અહિંયાંના વતની લોકોને સ્પેન દેશની સ્વતંત્ર પ્રજા પ્રમાણે ગણવા, અને તેઓની મરજીની વિરુદ્ધ તથા તેઓને પૂરી મજૂરી આપ્યા સિવાય તેઓની પાસે કંઈ કામ કરાવવું નહિ. સ્પાનિશર્દ લોકોનાં જે દુરાચરણને લીધે તે સંસ્થાનમાં એટલો બધો નાશ થયો હતો, તે અટકાવવા માટે અને મનુષ્ય મંડળી થવા માટે તથા તે વધીને મજબૂત થવા સાથે જે કાયદાને તથા અવસ્થાને સંન્માન અવશ્ય આપવું જોઈએ તે સ્થાપવા માટે નાના પ્રકારના કાયદા નીકળ્યા. એવું ધાર્યામાં આવતું હતું કે આણે ખોદવાથી વેપારી લોકોને ધણોજ નફો થાયછે. આ નફો ઓછો કરવા માટે એવો હુકમ થયો, કે સર્વ સુવર્ણ સરકારી ટંકશાળમાં આણવું જોઈએ, અને તેના અર્ધ ભાગના માલિક સરકાર થશે.

કાલમ્પસના સ્થાપેલા સંસ્થાન માંહેલા લોકોને એનમાં તથા મુખમાં રાખવા સાડ આ પ્રમાણે બંદોબસ્ત થતો હતો, તે અરસામાં કાલમ્પસ સ્પેન દેશના કૃતદ્વ દરબારની મહેરબાની સંપાદન કરવા સાડ તેઓની પ્રાર્થના કરવાના દુઃખપ્રદ ઉદ્યોગમાં પડ્યો હતો, પરંતુ તેઓએ તેની યોગ્યતા તથા ચાકરી ઉપર કાંઈજ નજર ન રાખતાં તે નામંજૂર કીધી. ઇ.સ. ૧૪૯૨ ના કરારનામાની રૂએ કાલમ્પસે પોતાના શોધી કાઢેલા દેશોની નવાખી પાછી માગી, પણ તેના દુર્ભાગ્યને લીધે તેણે પોતાના દાવાની સાખીતીમાં જે દલીલો બતાવી, તેથીજ મતસરી પાદશાહે તેનો દાવો રદ કરવાનો સંકલ્પ કીધો. કાલમ્પસના શોધી કાઢેલા દેશો ધણા સારા છે તથા ત્યાંથી આગળ ઉપર ધણું દ્રવ્ય મળશે, એ આશા ઉપરથી ફર્દિનાન્દ રાજના મનમાં એવું આવ્યું કે સદરહુ કરારનામામાં લખેલી પક્ષિશ અમર્યાદ અને દુર્નીત છે. એક માણસના હાથમાં એકદમ હમણાથીજ અતિશય અધિકાર આપીશું તો તે આગળ ઉપર વધી જઈને મોટો બચંકર થશે એવા વિચારથી કાલમ્પસને ત્યાંનો અધિકાર સોંપવાની ફર્દિનાન્દ રાજને દહેશત લાગી. ફર્દિનાન્દે ઇસાએલ્લાના મનમાં એવોજ વહેમ આણ્યો, અને ઉપર લખેલા કરારનામાની પ્રતિસાથી તેઓને જે કામ અમલમાં લાવવું પ્રાપ્ત હતું તેના કરતાં તુરંચ અને ગેરવાજખી નિમિત્તો કાઢીને તેઓએ કાલમ્પસને ઊડાવ્યાં કીધો સ્પેનના દરબારમાં જે વર્ષસૂંચી ગરીબ અરજદારની માફક કાલમ્પસે ધક્કા ખાધા. બોપણું છેક તે રાજના મનમાંથી વહેમ તથા ભય તે દૂર કરી શક્યો નહિ, અને આખરે કાલમ્પસના અનુભવમાં આવ્યું, કે પક્ષપાતી અને કઠોર મનના પાદશાહની પાસે અદલ ઇનસાફ અથવા યોગ્યતાનો બદલો માગવો વ્યર્થ છે.

પરંતુ આ ગેરવાજખી ખદલો માળ્યા છતાં, જે મોટા ઉદ્દેશથી કાલમ્પસની કલ્પનાખાજ ખુદ્દિનો પ્રથમ પ્રકાશ થઈને તે શોધ કરવાના ઉદ્યોગમાં પડ્યો હતો, તે ઉદ્દેશ પાર પાડવાની મહેનત તેણે હજી સૂધી છોડી દીધી નહિ. કાલમ્પસની મૂળની તથા પ્રિય યોજના એ હતી, કે હિંદુસ્તાન જવાનો નવો માર્ગ શોધી કાઢવો. એ વાતમાં હજી સૂધી તેનું મન લાગેલું હતું, અને પારિ-આ પ્રાંતની સફરમાં જે કાંઈ પોતાના દીઠામાં આજીવું હતું તે ઉપરથી, અથવા ત્યાંના લોકોની અસ્પષ્ટ સૂચના ઉપરથી, અથવા ખાસ્તિદાસ અને દિલા કોસા એઓએ પોતાની સફરનું વર્ણન કીધું હતું તે ઉપરથી, કાલમ્પસે એવું અનુમાન કીધું, કે અમે-રિકા ખંડની પેલી તરફ હિંદુસ્તાન સૂધી વિસ્તીર્ણ થયેલો સમુદ્ર છે; અને જેથી હિંદુસ્તાન તથા મહાસાગરનો જાણેલો ભાગ એઓની વચ્ચે વ્યવહાર ચાલી શકે એવી એક સામુદ્રધુની અથવા સંયોગીભૂમિ હશે, એવી તેને આશા ઉત્પન્ન થઈ. દૈવયોગથી તેને એવી માંગલિક કલ્પના થઈ, કે આ સામુદ્રધુની અથવા સંયોગીભૂમિ દારિઅનના અખાતની પાસે હશે; આ સમયે કાલમ્પસ વૃદ્ધ થયેલો હતો, અને મહેનતથી તેનું શરીર ધસાઈ ગયું હતું, તથા નાકૌવતીથી તે તૂટી ગયો હતો, તોપણ ઉપર કહેલા વિચારથી, જે સફરે કરીને એવી ભારે ખાખતનો નિશ્ચય થઈને પોતાની અંસલની યોજના પાર પડે, એવી સફર માથે લેવાને જીવાન સાહસિક પુરુષની પેઠે મોટા ઉલ્લાસથી તે સિદ્ધ થયો. કેટલાંક કારણોને લીધે ફર્દિનાન્દ અને ઈસામેલ્લા એઓને તેના કહેવા ઉપર લક્ષ રાખ્યાનું યોગ્ય ભાર્યું. કાલમ્પસનો દાવો મંજૂર કરવાની વાત તેઓને દુર્નીત ભાશી તથા તેની ચાંકરીનો ખદલો ન વાળવામાં તેઓને શરમ લાગવા માંડી, માટે તેને આખરનું કામ સોંપ્યું એવું બહારથી જાણાવીને તેને દરબારથી દૂર

કરવાની સંધિ ક્યારે મળે એવું તેઓ ધાસ્યાં કરતાં હતાં. કાલ-
મ્પસને બક્ષિસ આપવાને રાજા રાણીની ખુશી ન હતી ખરી,
પરંતુ તેની યોગ્યતા વિષે તેઓને ખાતરજા મા હતી, અને તેના
આતુર્ય તથા ચાલચલાણુથી અનુભવ થયાથી, તેની કદપના ખરી
છે તથા તે પાર પડશે, એવું માનવાનું તેઓને કારણ હતું તે આ
ઠકાણે લખવું જોઈએ; પોર્તુગીઝ લોકોનાં જે વહાણોનો અધિપ-
તિ કાંબ્રાલ હતો, તેઓ આ સમયે હિંદુસ્તાનથી પછાં આવી
પહોંચ્યાં, અને એ વહાણોમાં તે દેશનો જે કીમતી માલ આવ્યો
તે ઉપરથી પૂર્વના દેશની દોલત તથા ત્યાંની જમીનના રસાળપ-
ણાવિષે યૂરોપી લોકોને આગળના કરતાં વિશેષ જ્ઞાન થયું.
સ્પાનિઅર્ધ લોકોના કરતાં પોર્તુગીઝ લોકોને શોધમાં વધારે લા-
ભ થયો. જે દેશોમાં ઉદ્યોગ, કળા, તથા સુધારો, એ સર્વ સારી
પેઠે ચાલતાં હતાં, અને જ્યાં પૃથ્વી ઉપરના ખીજા દેશો કરતાં
મોટો વ્યાપાર ધણું વર્ષ થયાં ચાલતો હતો, તેઓની સાથે પોર્તુ-
ગીઝ લોકોએ વ્યવહાર ચલાવ્યો હતો. યૂરોપ ખંડમાં જેનો અપ
ધણો એવી ઉમદા વસ્તુઓ પોર્તુગીઝ લોકો હિંદુસ્તાનમાંથી પ્રથ-
મની સફરોમાં લાવ્યા, તેણે કરીને તેમને થોડા કાળમાં ધણો
નફો થયો. લિસ્બોન રાજધાની થોડી મુદતમાં વ્યાપારનું અને
દોલતનું સ્થાન થઈ ગયું; પરંતુ સ્પેન દેશના લોકોને તો અમેરિકા
ખંડમાંથી આગળ લાભ થશે એવી આશા રાખીને ખેંશીનરહેવું
પડ્યું. પોર્તુગીઝ લોકોના કરતાં હિંદુસ્તાન જવાનો ટૂંકા અને
ઓછો ભયંકર માર્ગ શોધી કાઢવાનું કાલમ્પસે કહ્યું, તે સ્પાનિ-
અર્ધ લોકોને ધણુંજ પ્રિય લાગ્યું. આ વાતથી ર્દિનાન્દ રાજા-
નું પણ મન હલચાયું, અને તેણે કાલમ્પસની આ યોજના ધ-
ણી ખુશીથી પસંદ કીધી.

લોકોનું મન લાગે એવો આ સફરનો ઉદ્દેશ હતો, તોપણ કા-

લખ્ખસને એ કાર્ય માટે માત્ર ૪ નાનાં વહાણો મળ્યાં; તેમાં સર્વ-
થી મોટું વહાણ ૭૦ ટનથી વધાકેબોજનું ન હતું. જ્યના કામમાં
પડવાનો તથા થોડા લશ્કરથી જોખમ ભરેલાં કામો માથેલેવાનો
તેને મહાવરો હતો તેથી આ હલકા કાફલાનું અધિપતિપણું કબૂલ
કરવામાં તે કાંઈ અચકાયો નહિ. તેનો ભાઈ બાર્યોલોમેઓ
તથા તેનો બીજો છોકરો નામે ફર્દિનાન્દ, જેણે પોતાના બાપ
(ક્રાલખ્ખસ) નાં કૃત્યોનો વૃતાંત લખેલોછે, તે એ પુરુષો ક્રાલખ્ખ-
સની સાથે ગયા. મે મહીનાની ૯ મી તારીખે તેણે કુદિઝથી પો-
તાનાં વહાણો હંકાર્યાં, અને તે પ્રથમ પ્રમાણે કાનેરી બેટમાં
ગયો. ત્યાં બોટી ન થતાં ઠંઠ અમેરિકા હંકારવાનો તેણે નિશ્ચય
કીધો; પરંતુ તેનું સર્વથી મોટું વહાણ એવું ધીમું અને સફરના
તાં ૨૬ મી કામને નાલાયક હતું, કે જે વહાણોનો કાફલો ઓ-
વાન્દો સાથે હિસ્પાન્યોલામાં ગયો હતો, તેઓમાંના
જૂન.

એક વહાણની સાથે બદલા બદલી કરવાના હેતુથી
તેને હિસ્પાન્યોલા હંકારી જવું પડ્યું. જ્યારે તે સેન્ટ દોમિંગોમાં
આવ્યો ત્યારે તેઓમાંનાં અઢાર વહાણોમાં માલભરેલો હતો અ-
ને તેઓ સ્પેન હંકારવાની તૈયારીમાં હતાં; પોતાનો ધરાદોક્યાં જ-
વાનો છે તથા પોતાનો માર્ગ છોડીને આણી તરફ કેમ વળવું પડ્યું,
એ સર્વ કારણો ક્રાલખ્ખસે ત્યાંના નવાબને જાહેર કરીને બંદરમાં
પેસવીની પૂરવાનગી માગી. પોતાના વહાણને બદલવાનો બંદો-
બસ્ત કરવાના કારણ માટેજ તેને રજા માગવી પડી એવું નથી;
પરંતુ તેનું બીજું પણ કારણ હતું. તે એ કે ક્રાલખ્ખસે પોતાના
અનુભવ સાનપી, તથા તીવ્ર બુદ્ધિથી કેટલાંક ચિન્હો જોઈને
પરીક્ષા કરી, કે મોટું તોફાન થવાની તૈયારી છે; માટે તેણે વિ-
ચાર્યું કે વહાણો બંદરમાં વાળવાં જોઈએ. એજ કારણ ઉપરથી
તેણે ત્યાંના નવાબને સલાહ આપી કે તમારાં વહાણોનો કાફ-

લો જે સ્પેન જવાનો છે તેને ત્યાં મોકલવો થોડા દિવસ બંધ રાખો; પરંતુ ઓવાન્દોએ કાલમ્પસની અરજ નામંજૂર કરીને તેની સલાહને તુરંત ગણી. એવી અવસ્થામાં આવી પડેલા પર-દેશીને આશ્રય આપવાની હરેક કાઈને દયા ઊપજે, પરંતુ જે દેશ કાલમ્પસે શોધી કાઢીને હસ્તગત કરી હોય તો ત્યાં પેસવાની પણ એને રજા મળી નહિ. કાલમ્પસની હિતકારક સૂચના જે ધણી લક્ષ દેવા લાયક હતી, તેને ઓવાન્દોએ સ્વૈચ્છિક ગણી કાઢી, અને જે વાતનું ભવિષ્યજ્ઞાન મનુષ્યને થઈ શકે નહિ તે વાત હું કહી શકું છું એવો ડોળ ધાલનાર માત્ર કાલમ્પસ છે એમ તેણે માન્યું. એ વહાણોનો કાફલો સ્પેન દેશ જવાને નીકળ્યો તેને જીજે દિવસે રાતની વખતે મોટું ભયંકર વાદળ ચઢી આવ્યું. કાલમ્પસને આ કૃતપાતની ખબર હતી, માટે તેણે સાવધ રહીને પોતાનાં વહાણો ખચાચ્યાં. સ્પેન રવાને થયેલા કાફલાના અવિ-ચારી અને હઠીલા નાપુદાઓને જે શિક્ષા યોગ્ય હતી, તે તેઓ-ને મળી. અઢાર વહાણો માંહેલાં માત્ર એ કે ત્રણ વહાણો ખચ્યાં. આ મોટા તોફાનથી ઓવાદિલા અને રોલ્દાન ડૂબી ગયા, તથા તે સિવાય પણ જે લોકો કાલમ્પસને હેરાન કરવામાં તથા ઇન્દિઅ-ન લોકો ઉપર જૂલમ કરવામાં ધણાજ આગેવાન હતા, તેઓ-માંના ધણાએકની પણ એવીજ દશા થઈ. વંજી તેઓએ અ-ન્યાયથી તથા દુષ્ટપણાથી જે દ્રવ્ય મેળવ્યું હતું તે માણ તેઓની સાથેજ ગયું. એ લાખ પેસોસથી તે દ્રવ્ય વધારે હતું. તે સમ-યમાં એ રક્ષમની કીમત એટલી બધી ગૂણાતી હતી કે તેથી તેઓની ચાલચલણની તપાસ ન થતાં સ્પેન દેશના દરબારમાં તેઓને મોટું માન મળત. ખચેલાં વહાણોમાંના એક વહાણ-માં કાલમ્પસનો જમ થયેલો માલ હતો. સૂરા માઠા પુરુષોમાં એવી સ્પષ્ટ રીતે ભેદ થઈને તેઓને ધટારત પ્રમાણે જે સારાં

૧૩૨ એ ચતુરાઈને અસાની લોકો ઈશ્વરી સત્તા ગણેછે.

માઠાં કૃષ્ણ માળ્યાં, તે ઉપરથી સર્વ ઇતિહાસ લખનારાઓ એવું અનુમાન કરેછે કે આ મહાન્ પુરુષ એટલે કાલમ્પસને દુઃખ દેનારા તથા નિરપરાધી ઇન્દિઅન લોકોના ઉપર જુલમ કરનારા પુરુષોને ઇશ્વરનાજ મધ્યસ્થપણાથી શિક્ષા થઈ. અસાન તથા ધર્મોંધ લોકો, જેઓના દીઠામાં ઉપલો અમત્કાર આવ્યો, તેઓને જીદુંજ કારણ બાશ્યું. ખુદ્દિથી તથા કળાથી પ્રખ્યાત થયેલા પુરુષોને જોઈને અસાની લોકોના મનમાં સાનંદશ્ચર્યથી જેવા વિચાર થાયછે, તેવાજ વિચાર આ સમયે કાલમ્પસ વિષે થયા. તેઓ એવું માનવા લાગ્યા કે કાલમ્પસમાં ઈશ્વરી સત્તા છે, અને તેઓએ એવું અનુમાન કીધું કે પોતાના શત્રુઓનું વૈર લેવા માટે તેણે જાદુના હુનરથી તથા મંત્રથી આ ભયંકર તોફાન ઉત્પન્ન કીધું.

હિસ્પાન્યોલામાં કાલમ્પસને યોગ્ય સન્માન માળ્યું નહિ; અને તા. ૧૪મી ત્યાંથી જલદી નીકળીને તેણે અમેરિકા ખંડ તરફ વહાણો હંકાર્યાં. લાંબી તથા જોખમ ભરેલી જીજ્ઞાસા, સફર થયા પછી હોન્ડુરાસના કાંઠાની પાસેના એક એટ નામે ગ્વાનેઆનો શોધ લાગ્યો. આ ઠંકાણે અમેરિકા ખંડના કેટલાક લોકો મોટાં કાઠીઆમાં બેશીને આવ્યા, અને તેઓની સાથે તેને વાતચીત થઈ. અત્યાર સૂધી કાલમ્પસના જ્ઞેવામાં જે નવા લોકો આવ્યા હતા તેઓ સર્વતા કરતાં આ લોક વધારે સુધરેલા નજર આવ્યા, અને ઉપયોગી કળાનું જ્ઞાન તેઓને વધારે હતું. ઇન્દિઅન લોકો પોતાનાં ઘરેણાં માટે સોનું ક્યાંથી લાવેછે એવો પ્રશ્ન સ્પાનિઅર્દ લોકોએ હમેશા પ્રમાણે મોટી આતુરતાથી આ લોકોને પાણ કીધો. તે ઉપરથી તેઓએ પશ્ચિમ દિશા ભણીનો દેશ જ્યાં સુવર્ણ એટલું ખડું મળતું હતું કે તેનો ઉપયોગ ઘણા હલકા કામમાં પણ લોકો કરતા

હતા, ત્યાં જવાનું કહ્યું. એવા ચિત્તાકર્ષક દેશના શોધ માટે તેણે વહાણો હંકાવ્યાં હોત, તો યુકાતાનને કિનારે કિનારે થઈને તે મેક્સિકોના માતપર રાજ્યમાં આવી પહોંચત; પરંતુ હિંદી મહાસાગરની સાથે એક સામુદ્રધુનીનો સંયોગ છે, એવી તેની જોડણી હતી, તે પાર પાડવા માટે તેનું મન એટલું લાગી રહ્યું હતું, કે તેણે પૂર્વ દિશાએ દારિએનના અખાત તરફ વહાણ ચલાવ્યાં. આ સફરમાં “કેપ ગ્રેસિઆસ આ દિઓસી” જે પોર્તો બેલો સૂધી અમેરિકા ખંડના કાંઠાનો તેને શોધ લાગ્યો. આ બંદર સુંદર તથા નિર્ભય સ્થાન ઉપર હતું માટે તેણે તેનું નામ પોર્તો બેલો, એટલે સુંદર બંદર પાડ્યું. કાંઈક સામુદ્રધુનીમાં થઈને અજાણ્યા સમુદ્રમાં જવાનો રસ્તો મળશે એવું ધારીને તેનો શોધ કરવામાં કાલખસ પડ્યો; પણ તે કલ્પિત સામુદ્રધુની જડી નહિ અને કિનારા ઉપર કેટલીક વખત જઈને યુકાતાનમાં ગયો ખરો; પરંતુ મેક્સિકો અખાત અને દક્ષિણ મહાસાગર એઓને જે સંયોગીભૂમિ જુદાં પાડે છે, તેની પેલી તરફ તે ગયો નહિ. તે દેશને રસાળ જોઈને તે ઘણો આનંદ પામ્યો, અને ત્યાં લોકોની પાસે સુવર્ણના જે નમૂના જોવામાં આવ્યા, તે ઉપરથી તેને ભાસ્કરે આ દેશમાં ઘણી દોલત છે, અને તેણે એવો નિશ્ચય કરીધો કે વેરાગુઆપ્રાંતમાં બેલમ નદીના કાંઠા ઉપર થોડાંક માણસો પોતાના ભાઈના અખતિઆર નીચે મૂકવાં, અને ત્યાંનાં મંસ્થાન સ્થાપવા માટે જે સાહિત્ય જોઈએ તે લાવવા સારું. ૬૦ સ૦ પોતે સ્પેન દેશ જવું. પરંતુ તેના હાથ નીચેના ૧૫૦૩ લોકોના તોફાની સ્વભાવને લીધે અમેરિકા ખંડમાં પ્રથમ સંસ્થાન સ્થાપવાની કીર્તિનો લાભ તેને થઈ શક્યો નહિ. સ્પાનિશ્વર્દ લોકોના ઉન્માદ અને લૂંટથી ત્યાંના વતની લોકોએ ક્રોધાયમાન થઈને હથિઆર બાંધ્યાં અને ટાંપુઓના રહેવાશી:

ઓ કરતાં આ લોક વધારે ખળવાન અને શૂરા હતા, માટે તેઓ-
એ કેટલાક સ્પાનિઅર્દ લોકોને હતલ ક્રીધા અને પાકી રહેલા
સ્પાનિઅર્દ લોકોથી પોતાનો ખુશાવ થઈ ન શકતાં તેઓને એ
જંગા છોડવાની ફરજ પડી.

અમેરિકાના લોકોએ યૂરોપીઅન લોકોનો આ પ્રથમજ પ-
રાજ્ય ક્રીધો, તેથી કોલમ્બસને દુઃખ પ્રાપ્ત થયું એટલુંજ નહિ,
પરંતુ સફરી લોકોને જે જે મુસીબતો પડેછે તે સર્વનો તેને અનુ-
ભવ થયો. ભયંકર વીજળી તથા ગરગડાટનું તોફાન થયાથી પો-
તાનાં ગામડી વહાણોનો નાશ થશે એવી દહેશત લાગી, અને
તેની સાથે નારાજ થયેલા ખલાશીઓ મહેનતથી નાકૌવત થઈ

તા.૦૨૪ ગયા હતા, તથા તેઓને પૂરો ખોરાક મળતો ન હતો
મી જૂન. તેથી કોલમ્બસના હૂકમ પ્રમાણે ચાલવાને તેઓ
નારાજ અથવા અશક્ત હતા. તેનું એક વહાણ

ડૂબી ગયું અને ખીજું વહાણ નકામું થઈ ગયાના સખખથી મૂ-
ક્રી દેવું જરૂર પડ્યું અને પાકીનાં જે વહાણો લઈને અમેરિકા
ખંડના આ ભાગમાંથી નીકળીને હિસ્પાન્યોલા જવાને તે હંકારી
ગયો. આ ભાગમાં તેને સંતાપ પડ્યાના સખખથી તેનું નામ
તેણે કોસ્ત આવ વેડસેશન (સંકટનો કાંઠો) પાડ્યું. એ સફર-
માં વળીતેને ખીજાં દુઃખ પડ્યાં તે આ પ્રમાણે, -કુખાના કાંઠા
આગળથી ભોટા તોફાનને લીધે તેનાં વહાણો પાછાં હઠ્યાં, અને
એક ખીજાની સાથે અથડાયાં. આ ધક્કાથી તે ખારકસો એટલાં
જોખમાયાં કે જામેકા ટાપુ સૂધી હંકારી લાવવામાં ઘણી મુસી-
બત પહોંચી, અને ડૂબી ન જાય માટે તેઓને તે ટાપુના કિનારા
ઉપર ચઢાવવાની કોલમ્બસને ફરજ પડી. હવે કોલમ્બસનાં દુઃ-
ખની પરાકાષ્ટા થઈ; અમેરિકામાં સ્પાનિઅર્દ લોકોનું જે એકનું
એક સંસ્થાન તેનાથી ઘણો વેગળો જે ટાપુ, તેના કિનારા ઉ-

પર તે આવી પહોંચ્યો. તેનાં વહાણોને એટલું ખર્ચું જોખમ પ-
હોંચ્યું કે તેઓ સમગ્રી શકે એટલી હવે આશા રહી નહિ. પોતાની
અવસ્થાનું વર્તમાન હિસ્પાન્યોલામાં મોકલવું અશક્ય લાગ્યું, અને
એવું થયા સિવાય પોતાનું દુઃખ નિવારણ થશે એવી આશા રાખ-
વાની તેઓને જગા રહી નહિ. કાલમ્પસને પોતાની અપળ
બુદ્ધિથી નાના પ્રકારની યુક્તિઓ સૂઝતી હતી, અને જે મહા-
સંકટને સમયે કમઅકલના પુરુષો નિરાશ થઈ જાય તે સમયે
કાલમ્પસ મોટું ધૈર્ય રાખતો હતો, તેણે કરીને આ દુઃખમાંથી
છૂટવાની જેથી આશા થાય, એવો જે એકજ ઉપાય રહ્યો હતો,
તે તેણે શોધી કાઢ્યો. આ ટાપુના રહેવાશીઓ સ્પાનિશ્મન લો-
કોને પરલોકી પુરુષ માનીને તેઓને જે જોઈએ તે પૂરું પાડવાને
આતુર હતા, માટે તેઓના ટૂંકાણુ પરોણાચારનો ઉપયોગ તેણે
કીધો. ત્યાંના રહેવાશીઓ પાસેથી તેણે બે કોટિયાં માગીલીધાં.
સલંગ ઝાડના થડને અસિંથી ખોલાં કરીને એ કોટિયાં બનાવે-
લાં હતાં. તે એવાં બેડોળ હતાં કે તેઓને મછવાનું નામ આ-
પવું શોભતું નથી. આ કોટિયાં કિનારે ચાલી શકે એવાં અથવા
અખાતની એક બાજુથી બીજી બાજુ સૂંધી માત્ર જઈ શકે
એવાં હતાં; પરંતુ મેન્દેઝ નામે સ્પેનનો રહેવાશી, તથા જેનો-
આનો રહેવાશી ફિએરિખ, એ બે ગૃહસ્થો કાલમ્પસના મોટા
મિત્ર હતા; તેઓ હિસ્પાન્યોલા, જે ત્યાંથી નેવુ જૈલથી બંધારે
દૂર છે, ત્યાંસૂંથી જવાને હિમ્મત રાખીને તૈયાર થયા. આ
સુક્ર તેઓ દૂરા દહાડામાં ફરી રહ્યા. તેમાં તેઓને ધણી ખુસી
ખતો પડી, તથા મહેનત એટલી બધી કરવી પડી કે જે ઇન્દિ-
અન લોકો તેઓની સાથે ગયા હતા, તેઓમાંના કેટલાકે તો
મરણ પામ્યા. એ પુરુષોની હિમ્મત ઉપર તથા જે લોકોએ તે-
ઓને મોકલ્યા હતા તેઓનાં દુઃખ ઉપર જે લક્ષ રાખવું જોઈતું

હતું તે ત્યાંના નવાખે કાંઈજ રાખ્યું નહિ. મત્સરને લીધે, ઓવાન્દો પોતાના અધિકાર નીચેના ટાપુમાં કાલમ્પસને પગ મૂકવા દેવાની આજ્ઞા આપતાં ખીધો. આ મહાન પુરુષે એટલે કાલમ્પસે કેવાં ભારે કૃત્યો કર્યાંછે, તથા તેના ઉપર કેવી આકૃતિ આવી પડી છે, એ વાત વિષે વિચાર કરવાથી અથવા પોતાના નગરવાસી લોકો ઉપર તેવુંજ દુઃખ પડેલું જોઈને ઘણા બેચેન થઈ, જે સારા વિચાર ઓવાન્દોના મનમાં ઉત્પન્ન થયા હશે, તેની અસર એ નઠારા વિકાર એટલે મત્સરને લીધે તેના હૃદય ઉપર થઈ શકી નહિ. મેન્દેઝ અને ફિએરિખ એઓએ કાલમ્પસ તથા પોતાના ખીજ સોખતીઓનું દુઃખ નિવારણ કરવા સારૂ આઠ મહીના સૂધી ઓવાન્દોને વિનંતિ કરીધી તો-
 * પણ તેણે કાંઈજ આશ્રય આપ્યો નહિ.

એ અરસામાં કાલમ્પસ તથા તેની દુઃખી મિત્રોનાં મનમાં નાના પ્રકારના વિચારથી ગભરાટ પેદા થયો. જે લોકો છેક ના-ઉમેદ થઈ ગયા હતા તેઓને, “મેન્દેઝ અને ફિએરિખ એઓની સફર પાર પડ્યાથી અમારાં દુઃખનો જલદીથી છેડો આવશે,” એવી આશાથી પ્રથમ તો જરા ધીરજ આવી. થોડા કાળ પછી જે ઘણા ખીકણુ હતા, તેઓને એવો વહેમ આવવા લાગ્યો,

કે મેન્દેઝ અને ફિએરિખ પોતાની જોખમ ભરેલી ઈંડો સૂઝ સફરમાં બુલા પડ્યા હશે. છેવટ, જેઓ મોટા ભરૂં સા-
 ૧૫૦૪. * થી આશા રાખતા હતા, તેઓએ પણ એવું ઠરાવ્યું કે મેન્દેઝ અને ફિએરિખ એઓનો નાશ થયો હશે. તેઓની ઉત્પન્ન થયેલી આશા ભૂંડ થયાથી હવે તેઓને પોતાની સ્થિતિ પહેલાનાં કરતાં ઘણીજ દુઃખી દીસવા માંડી; આ આશા ખંડન થયાથી તેઓ સર્વની નિરાશાની વૃદ્ધિ થઈ. પોતાનો છેવટનો ઉપાય નિષ્ફળ ગયાથી તેઓને એવું લાગ્યું, કે આપણા દેશથી

તથા મિત્રોથી દૂર રહીને આ નમ જંગલી લોકોની સાથે પાકીની છંદગી આપણને દુઃખમાં કાઢવી પડશે. ખલાશીઓ ધણાજ ક્રોધાયમાન થઈને કોલમ્પસની સામે ખુલ્લી રીતે હુલડ કરવા લાગ્યા, અને તેના જાનમે નુકસાન પહોંચાડવાની દહેશત અત્યંત વીને ઠપકો દેવા લાગ્યા, કે તમેજ અમને આ સર્વ દુઃખમાં નાંખ્યા. ઇન્દિઅન લોકો પાસેથી વેચાતાં લીધેલાં જે દશ કાઠિયાં હતાં તે તેઓએ છીનાવી લીધાં, અને કોલમ્પસના કાઢવાલા તથા શીખામણ ન માનતાં તે કાઠિયાં લઈને તે ટાપુના દૂરનંદુ ભાગમાં તેઓ ગયા. વળી તે ટાપુના વતની લોકો સ્પાનિઅર્દ લોકોને પોતાના દેશમાં ધણા દિવસ થયાં રહેલા જોઈને માંહોમાંહે ખરખડવા લાગ્યા. હિસ્પાન્યોલાના લોકોની માફક તેઓ આગ-સુ હટ્ટા, માટે એટલા બધા પરદેશીઓનું પોષણ કરવાની મહેનત તેઓથી ધણા દિવસ સહન થઈ નહિ. હવે તેઓએ નાખુશીયા તથા હાથ તંગ કરીને અન્ન આપવા માંડ્યું, અને તે પણ બંધ કરવાની ધમકી ખતાવવા માંડી. જો તેઓએ એવું કીધું હોત તો સ્પાનિઅર્દ લોકોનો તુરત નાશ થાત, કારણ કે એ લોકોનો ખ્યાવ થવા માટે ઇન્દિઅન લોકોની મહેરબાની અવશ્ય જોઈતી હતી. તેઓને લાગ્યું કે આગળ પ્રમાણે આ ભોળા લોકોનાં મનમાં સાનંદાશ્ચર્ય તથા આદરખુદ્ધિ હરેક રીતે પુનઃ ઉત્પન્ન નહિ કરિયે તો અમારો નાશ થયા વિના રહેશે નહિ. સ્પાનિઅર્દ લોકોને જોઈને ઇન્દિઅન લોકોના મનમાં પ્રથમ તેઓ વિષે જે સારો ભાસ થયો હતો, તે સર્વ આ તોફાની લોકોની બદચાલથી જાણે રહ્યો. તે પાછો ઉત્પન્ન કરવા માટે કોલમ્પસને પોતાની ચતુરાઈથી એક સારી યુક્તિ સૂઝી, અને તેથી ઇન્દિઅન લોકોનાં મનમાં સ્પાનિઅર્દ લોકો વિષે આગળની પેઢે સારા વિચાર ઉત્પન્ન થયા એટલુંજ નહિ, પણ તેઓ આગળ કરતાં વિશેષ તેમની

ખાતર રાખવા લાગ્યા. જ્યોતિષ શાસ્ત્રમાં તે પ્રવીણ હતો, માટે તેને માલૂમ પડ્યું કે થોડા દિવસમાં ચંદ્રનું પૂર્ણ ગ્રહણ થવાનું છે. ગ્રહણ થવાને આગલે દિવસે તેણે પ્રાંતમાં મુખ્ય લોકાની સભા મેળવી, અને “ તમે અમને પૂર્વે જે મજા આપતા હતા તે બંધ કરીને અમારા ઉપરથી પ્રીતિ ઊતારી નાંખીને અમને કાંઈ મદદ કરતા નથી, એ ઉપરથી એવું માલૂમ પડે છે કે તમે ઢંગલિનાના માણસો છો.” એવા ઠપકાનાં વચનો બોલ્યા પછી તેણે કહ્યું કે “દેવલોકવાસી પરમાત્મા જેણે આ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી છે અને જે તેને ચલાવે છે તેના અમે દાસ છીએ, અને અમારા ઉપર પરમાત્મા ઘણી મમતા રાખે છે. હવે અમને આશ્રય આપવાની તમે આનાકાની કરો છો, માટે તે ઘણો જ ક્રોધાયમાન થયો છે, અને તમારા એ અપરાધની મોટી શિક્ષા કરવાની તૈયારીમાં છે. ઈશ્વરના ક્રોધનો તથા તમને જે શિક્ષા થવાની છે તેનો જો તમારે દાખલો જોવો હોય તો હું કહું છું કે, આજની રાત્રે ચંદ્ર તમને અજવાળું આપતો બંધ થશે, અને રક્તવર્ણ દેખાશે.” આ ચમત્કારિક ભવિષ્યની કાંઈજ ધાસ્તી ન રાખતાં તેઓમાંના કેટલા-એકે ગણકાર્યું નહિ, અને કેટલાએક જંગલીની પેઠે ભોળ પણાથી આશ્ચર્ય પામીને તે વાત લક્ષ દર્શને સાંભળી; પણ જ્યારે ચંદ્ર હળવે હળવે ઘેરાવ લાગ્યો, અને છેવટ લાલરંગનો દેખાયો ત્યારે તેઓ સર્વેનાં મનમાં ભય ઉત્પન્ન થયું, અને ગભરાટથી પોતપોતાનાં ઘરમાં જતા રહ્યા. ત્યાર પછી તેઓ પુષ્કળ અન્નસામગ્રી સહિત કાલમ્પસની પાસે આવીને તેને પગે પડ્યા અને તેઓએ સમ ધાલીને કહ્યું કે પરમેશ્વરની આગળ અમારા મધ્યસ્થ થઈને જે મહાન્ સંકટ અમારા ઉપર પડવાનું છે તે મટાડો. તેઓનાં કાલાવાજાથી પોતાને દયા આવી એવું દેખાડીને કાલમ્પસે તેઓની ઈચ્છા પ્રમાણે કરવાનું કમૂલ કર્યું. ગ્રહણ

છૂટી ગયું અને અંદ્ર પાછો તેજસ્વી થયો. તે દિવસથી સ્પાનિઅર્દ લોકોને પુષ્કળ અન્નસામગ્રીજેઓ આપવા લાગ્યા એટલુંજ નહિ, પણ તે ધર્મોધ લોકો તે દિવસથી એ પરદેશી લોકો જે વાતે જરા કોપાયમાન થાય તે વાતથી દૂર રહેવા લાગ્યા.

અંડખોર લોકોએ જે કારિયાં છીનાત્રી લીધેલાં હતાં તેમાં બેશીને તેઓએ એ અરસામાં હિસ્પાન્યોલા જુવાનો ધણો પ્રયત્ન કરીયો, પરંતુ તેઓની બેતદબીરથી અથવા અપવન તથા પાણીના પ્રવાહના જોરથી, તેઓની સર્વ મહેનત વ્યર્થ ગઈ. આ આશાભંગ થયાથી તેઓ મોટા ક્રોધાયમાન થઈને, તે ટાપુના જે ભાગમાં કોલમ્પસ રહેલો હતો ત્યાં ગયા, અને તેનું વિશેષ અપમાન કરવાની તથા તેને જોખમમાં નાંખવાની ધમકી દેવા લાગ્યા. જે દુઃખ આ અંડખોરોથી પ્રાપ્ત થવાની કોલમ્પસને ધારતી હતી તેના કરતાં એક મોટું દુઃખ તે લોકો કોલમ્પસની પાસે આવી પહોંચ્યાની પૂર્વે તેના ઉપર પડ્યું. હિસ્પાન્યોલાના નવાખના મનમાં કોલમ્પસ વિષે હજી સૂત્રી શક આવતો હતો, તેથી તેણે એક નાનો ખતેલો પોતાના દુઃખી સ્વદેશી લોકોની મદદને સારૂ મોકલવાને બદલે, તેઓ કેવી હાલમાં છે એ વિષે ભેદ લેવા માટે જામેકામાં મોકલ્યો. જે પુરુષોને તેણે તે ખતેલામાં મોકલવાને મુકરર કરીયા હતા તેઓની પાસેથી તે આકૃતમાં પડેલા લોકોને આશ્રય ન મળવા દેવાના ઇરાદાથી તેણે આ ખતેલાનું અધિપતિપણું કોલમ્પસની કદો દુશ્મન જે એસ્કોબાર તેને સોંપ્યું. હવે એસ્કોબારે દેખ ભાવથી નવાખના સર્વ હુકમ જરેજર બજાવ્યા. તેણે તે ટાપુના કિનારાથી કેટલેક અંતરે વહાણ નાંગર્યું, અંતે મછવામાં બેશીને કિનારા ઉપર ઊતરીને તે સ્પાનિઅર્દ લોકોની દુઃખી અવસ્થા જોઈ. ત્યાર પછી તેણે કોલમ્પસને એક પત્ર આપ્યું, તેમાં ખાલી મીઠાસ બરેલી વાતો સિવાય બીજું કંઈજ લખેલું ન

હતું; અને તે પત્રનો જવાબ લઈને ત્યાંથી પોતે પાછો ફર્યો. જ્યારે આ દુઃખી સ્પાનિઅર્દ લોકોએ એસ્કોબારનાં વહાણ પોતાની તરફ આવતું જોયું, ત્યારે તેઓ પોતાનાં મનમાં “આ-પણો છૂટકો થવાનો ઘણા કાળનો ધાર્ણો દિવસ આવી પહોંચ્યો.” એવું ધારીને અતિ આનંદ પામવા લાગ્યા. પરંતુ જ્યારે તે વહાણ એકાએક જતું રહ્યું, ત્યારે તેઓએ ઘણા ઉદાસ થઈને આશા છોડી દીધી. ઓવાન્દોએ અત્યાર સુધી કાલમ્પસની કાંઈજ ખરદાસ્ત ન રાખતાં, ઊલટું તેનું આ પ્રમાણે અપમાન કર્યું, તેથી તેને ઘણુંજ દુઃખ લાગ્યું; તોપણ તેણે પોતાના મનમાં સારી પેઠ ધીરજ રાખીને પોતાના હાથ નીચેના મનુષ્યોની આસનાવાસના કીધી. તેણે તેઓને કહ્યું કે, “ તમારા જીવને ખાતરજમા રાખો કે મેન્દેઝ અને ફિઝ્ઝેરિખ એઓ હિસ્પાન્યોલામાં સલામત પહોંચ્યાછે, અને તેઓ આપણને તેડી જવા સાફ જલદીથી વહાણો લઈ આવશે. એસ્કોબારના વહાણમાં આપણ સર્વનો સમાસ થાત નહિ, માટે તેમાં જવાની મેં ના કહી, શામાટે કે મેં એવો નિશ્ચય કીધોછે કે દુઃખ વેળાના પ્રમાણિક સાથીઓને મૂકીને કદાપિ જવું નહિ. ” અમારો જલદીથી છૂટકો થશે એવી આશાથી શાંત પડીને અને કાલમ્પસ પોતાના રક્ષણ કરનાં અમારા ખચાવ ઉપર વધારે નજર રાખે-છે, એવી તેની મનઃપ્રોઢતા જોઈને, તેના સાથીઓ ખુશી થયા, અને તેઓના મનમાં પાછી હિમ્મત આવી, અને તેઓનો ઈશ્વરો પાછો કાલમ્પસ ઉપર બેઠો.

જો તેઓનો વિચાર કાલમ્પસ ઉપર નહિ બેઠો હોત તો, જે લોકો તેની સામે તોફાન કરવાને તૈયાર થયા હતા તેઓનો અટકાવ થઈ શકત નહિ. આ જીવના આધા પુરુષોને તાપ્પામાં રાખવા સાફ તેણે જે પ્રયત્ન કર્યો તેથી તો ઊલટો તેઓનો ઉન્માદ

વધ્યો. દિવસે દિવસે તેઓ ભારે તલખ કરવા લાગ્યા, તથા તેઓના વિચાર સખત અને ખૂતી થતા ગયા. સર્વતું રક્ષણ કરવા માટે આ ફિતૂરી લોકોની સાથે યુદ્ધ કરવાની જરૂર પડી. કાલમ્પસ ધણા દિવસ થયાં સંધિવાયુના આભારથી હેરાન હતો મળે તેનાથી રણમાં જઈ શકાયું નહિ; પરંતુ તેનો ભાઈ તા. ૨૦ જે પેશકાર નવાખ તેણે તેઓના ઉપર બંદાઈ કરી-
ધી, અને તેનો તથા શત્રુનો સમાગમ જલદીથી મી. મે.
થયો. ફિતૂરી લોકોને એક વાર ફરીથી સલાહ કરવા વિષે તેણે કહ્યું; પણ તે વાત કબૂલ ન રાખતાં તેઓએ મોટી હિમ્મતથી હુમલાનો પ્રારંભ કરીધો. કાલમ્પસના પક્ષના લોકો આ પ્રસંગ ઉપર ગફલતમાં ન હતા. પહેલાજ ધસારામાં ફિતૂરી લોકોના ધણાં ખરા શૂરા આગેવાન મરણ પામ્યા. પેશકાર નવાખમાં શૂર તથા ખજ એ બંને હતાં, અને તોફાની લોકોના સરદાર ઉપર ધસીને તેણે તેને જખમ માચ્યા અને તેનાં શસ્ત્ર હરણ કરીને તેને બંદીવાન કરીધો. એ જોઈને ખાકીના ફિતૂરી લોકો શૌર્યહીન થઈને મોટા ભયથી નાશી ગયા, અને એ પ્રમાણે તેઓના પૂર્વના ઉન્માદની તેઓને યોગ્ય શિક્ષા મળી. ત્યાર પછી તુરત તેઓ સર્વ એકઠા થઈને કાલમ્પસને શરણ આપ્યા, અને ભારે સોગન ખાઈને એકરાર કરીધો કે અમે તમારી સર્વ આજ્ઞા માનીશું. અહિંયાં સમાધાન થયું ન થયું, એટલામાં પોતાને આગળથી માલૂમ ન છતાં કાલમ્પસે જે વહાણોના આવવા વિષે લોકોને મોટા આતુર્યથી ભરંસો આપ્યો હતો, તે વહાણો આવી પહોંચ્યાં. ઓવાન્દોના નિર્દયપણાને તથા મત્સરને લીધે જે ટાપુમાં સર્વ પ્રકારનાં દુઃખ ખમીને રૂપાનિર્મદ લોકોને એક વર્ષ સુધી રહેવું પડ્યું હતું તે ટાપુમાંથી હવે તેઓ મોટા ઉદ્ધાસથી નીકળ્યા.

૧૪૨ તેનાં વહાણોને તોફાનથી નુકસાન લાગે છે.

નીચ મનના પુરુષોનો એવો સ્વભાવ હોય છે કે પોતાના ગ-
ર્વિષ્ટપણાનું પ્રાયશ્ચિત્ત ખુશામતથી કરવું. જ્યારે કાલમ્પસ સેન્ટ
દોમિગોમાં પહોંચ્યો ત્યારે ત્યાંનો નવાખ કાલમ્પસનો દેષી છતાં
તેના તેને પાયમાલ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છતાં, ઉપરની પ્રતિના
માણસોની પેઠે તેની ખુશામત કરવા લાગ્યો. કાલમ્પસને મોટું
પૂર્વ રચિત સન્માન આપીને તેણે તેની મુલાકાત લીધી, અને તેને
પોતાના ઘરમાં જિતારીને સર્વ પ્રકારની આપણ આપી. આ
અતિશય માન એણે બહારથી દેખાડ્યું ખરું, તોપણ એના મ-
નમાં કાલમ્પસ ઉપર જે ગુણ દેષ તથા ખૂનસ હતો, તે એનાથી
છાનો રખાયો નહિ. બંડખોર લોકોના સરદારના ગુનાની તજ-
વીજ કરાવવા સાથે કાલમ્પસ તેને બેડીઓ ધાલીને ત્યાં લાવ્યો
હતો; પરંતુ આ નવાખે તેને છોડી દઈને કાલમ્પસના પક્ષકારોને
એવી ધમકી ખતાવી, કે ઈનસાફની રાહે તમારી ચાલચલાણની
તજવીજ કરવામાં આવશે. કાલમ્પસનો આ વાત ઉપર કાંઈજ
ઈલાજ ચાલી શક્યો નહિ, તેથી તેણે શાંતપણાથી સર્વ જોયાં
કીધું. પણ જે પુરુષ હરેક પ્રસંગ ઉપર પોતાની સાથે નિર્દયપણા-
થી તથા અન્યાયથી ચાલ્યો હતો, તે પુરુષના અધિકાર નીચેનો
દેશ છોડવવાને કાલમ્પસ ધણોજ તત્પર થયો.

તા. ૧૨મી તેણે સફરનું સાહિત્ય જલદીથી તૈયાર કીધું અને
સંપ્રેમ્યર. જે વહાણ લઈને તે સ્પેન જવા માટે નીકળ્યો.
આપદાશી શત્રુએ કાલમ્પસને અત્યાર સૂધી પીડિત કર્યાથી
તુષ ન થઈ તેના વર્તનક્રમના છેડા સૂધી તેનો કેડો મહેલ્યો નહિ.
તેના એક વહાણને નુકસાન લાગ્યાના સમ્બંધથી તે પાંધું હતીને
સેન્ટ દોમિગોમાં પહોંચ્યું, તથા બીજું વહાણ તોફાન લાગ્યાના સ-
મ્બંધથી નખળું પડ્યું અને ફાલતું ઝોલોથી ૨૧૦૦
ડીસેમ્બર. મૈલ ગયું. એ વહાણ મોટી મુસીબતથી સેન્ટ લૂ-
કાસના બંદરમાં પહોંચ્યું.

પોતાની મુરખ્ખી જે ઈસાએશ્વા તેનાં ન્યાય, દયા, અને કૃપા ઉપર કાલમ્પસ છેલ્લી આશા રૂપીને બેઠો હતો, પરંતુ આ ઠેકાણે તેણે રાણીના મોતની ખબર સાંભળી તેથી તેને આ સમયે જેટલું દુઃખ થયું તેટલું ખીજ કોઈ કારણથી થયું ન હતું, અને એ ખનાવથી તેના સંકટની પરાકાષ્ટા થઈ. ફર્દિનાન્દ જેણે ધણીક વેળા કાલમ્પસની સામે થઈને તેને દુઃખ દીધું હતું તે સિવાય કાલમ્પસનાં દુઃખની દાદ સાંભળનાર અથવા તેની આકરીનો તથા સંકટનો બદલો આપનાર હવે કોઈ રહ્યું નહિ. જે રાજા કાલમ્પસની વિરુદ્ધ હતો તેની વિનતિ કરવામાં તેને આશા ન હતી, તથા એ વાત તેને ગમતી પણ ન હતી. પરંતુ પોતાની ઉમરની આખરના દિવસ કાલાવાલા કરવામાં ગુજરવાનું તેના નસીબમાં હતું. તેની પ્રકૃતિ કાંઈક સારી થતાંજ તે દરબારમાં ગયો, અને ત્યાં યોગ્યતા પ્રમાણે તેને માન મળ્યું નહિ, તોપણ પોતાને દુઃખ દેનારા પુરુષોને શિક્ષા કરાવવા માટે, અને ઈ. સ. ૧૪૯૨ ના કરારનામાની રૂએ સર્વ હક્ક પાછા મેળવવા માટે, તેણે વારે ધડીએ ફર્દિનાન્દ રાજાને ઉપરા ઉપરી અરજીઓ કીધી, તોપણ આ રાજાએ તેની સાથે મીઠું મીઠું બોલીને અને જૂઠા વાર્ષદા કરીને ઊડાવ્યાં કીધો. તેનું માગણું ન આપતાં તેની વાત ઊડાવવાની યુક્તિઓ કીધી, અને આ કામમાં એની પ્રસિદ્ધ રીતે લુચ્ચાઈ કરી કે તેથી સાફ માલૂમ પડ્યું કે એના દાવાનો ફેસલો કદાપિ પૂરો કરવાનો પાદશાહનો ઈરાદો નથી. કાલમ્પસનું શરીર દહાડે દહાડે ધસાતું ગયું, તેથી ફર્દિનાન્દ એની આશા થઈ કે હવે આ તકાળે કરનાર સ્વાધારથી આપણે જલદી છૂટા થઈશું, અને આ પ્રપંચ જારી રાખવાને તેને ઉત્તેજન મળ્યું. ફર્દિનાન્દની આશા પૂર્ણ થઈ. જે રાજાની તેણે પ્રમાણિકપણથી અને યશસ્વી રીતે આકરી કરી હતી તેની.

કૃતક્ષતાથી કંટાળીને, અને મહેનત તથા મુસીબત ને તેને પડી હતી તેથી ધણોજ અશક્ત થઈ જઈને, કોલમ્બસે ઈસ્વી સન ૧૫૦૬ ના મે મહીનાની વીસમી તારીખે વાલાદોલિદમાં દેહ મુકી. તે વખતે તેનું વય અઠ્ઠાવડ વર્ષનું હતું. ને મનઃપ્રો-
 ઠતાથી તે પ્રખ્યાત થયો હતો તેને શોભે એવી મનની સ્વસ્થતાથી અને હરેક પ્રસંગે ધર્મ ઉપર ને તેણે આસ્થા ખતાવી હતી તેને યોગ્ય બદિરૂપી કોલમ્બસ મરણ પામ્યો.

